

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 32 (404) 14 – 20.08.2015 р.

**Мартін
Сноддон**
про мирний
діалог
і реабілітацію
ветеранів

Як збільшити
зарплати чиновникам

Чи зменшиться вплив
олігархів на енергетику

Як кризи й інтернет
змінили капіталізм

СТУРБОВАНІ СПОСТЕРІГАЧІ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою **ТревелСімку!**

ЄДИНИЙ ТАРИФ
на дзвінки та СМС
в Україну

Тревел Шоп

**БЕЗКОШТОВНА
ДОСТАВКА**
гарних номерів

Діє у > **190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **≈ 140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі **Skype та Viber** на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com ПриватБанк VISA IBOX

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSiM.ua

U.T.T. & C.S.C.

Продукт створений від ТД «Сімпел» з дозволом на використання Т-2000-11111
на території України та Т-1000-11111 на території інших країн

НА ЧАСІ

- 4 У дзеркалі агресії
Чи готує Кремль наступ на Донбасі
- 7 Станіслав Козлюк
про відстань до війни
- 8 (Не)справедлива платня
Де знайти кошти для збільшення зарплати чиновникам
- 10 Володимир Демчишин:
«Ситуація в енергетиці не є критичною, у ній просто дуже багато політики»
Міністр енергетики про газові переговори, олігархів та опалювальний сезон

ТЕМА НОМЕРА

- 14 Об'єктивність за парканом
Юрій Макаров про міжнародних спостерігачів
- 16 Озброєні мандатом
Якими є повноваження в місії, що працюють на Донбасі
- 18 Сила автоматизму
Як стереотипи та упередження західних політиків заважають оцінці подій в Україні
- 20 Майкл Боцюрків:
«Ми можемо бути очима й вухами міжнародної спільноти в зоні конфлікту»
Речник місії ОБСЄ про сприйняття їхньої роботи в Україні та за кордоном
- 22 Ганна Гопко: «Західні партнери часто не можуть зрозуміти, чого хочуть українці»
Голова Комітету ВР у закордонних справах про мінські угоди й тиск західних партнерів
- 24 Російський слід у моніторингу
Яким чином РФ впливає на роботу моніторингової місії на Донбасі
- 26 Примари «вічного миру»...
Чи здатні зупинити агресорів міжнародні структури
- 28 ОБСЄ в інтер'єрі: вони працюють
Нарис про будні спостерігачів на Донбасі

- 30 Спостерігаючи за спостерігачами
Що думають про ОБСЄ бійці АТО

СУСПІЛЬСТВО

- 32 Мартін Сноддон:
«У багатьох куточках світу вдалося досягти роззброєння та демобілізації, але реінтеграції — не повною мірою»
Ірландський конфліктолог про реабілітацію ветеранів та суспільне примирення

СВІТ

- 34 Знову на ногах
Що сприяє і загрожує економічному відновленню Іспанії після кризи

- 36 Наступ, а не відступ
Як капіталізм пристосовується до інформаційної доби

- 38 Історія життя
Нові теорії зародження живих організмів на Землі

КУЛЬТУРА

- 42 Колекції таємниці
Що заважає українським експонатам потрапити на закордонні виставки

- 46 Клементін Делісс:
«Колекціонування завжди несло в собі елементи ризику»
Директор Музею світових культур у Франкфурті про примітивне мистецтво й нові тренди в середовищі колекціонерів щоденники окупації

- 48 «Легендарний Севастополь, неприступний для врагов»
На кого чекають на центральній площі окупованого міста

- 49 Один вечір у Донецьку
Війна і мир у межах одного кварталу

P. S.

- 50 Едвард Лукас про те, що заважає Заходу чітко розрізняти «добрих» і «поганих» у нинішньому конфлікті з РФ

Тиждень

№ 32 (404) 14–20.08.2015

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит, Віталій Рибак

Директор зі збуту Олександр Грищенко

Директор з реклами Олена Андрєєва
e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua
тел.: 067-407-10-89

Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК»,
Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р.

№ зам. 15-1903

Наклад 32 000

Номер підписано до друку 12.08.2015 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

НА ЧАСІ

У дзеркалі агресії

Денис Казанський

Російські ЗМІ—своєрідний індикатор ситуації на фронтах. За лейтмотивом новинних програм на державних телеканалах, а також публікацій на провідних інтернет-ресурсах можна зробити висновок, чи намічається на Донбасі чергове загострення ситуації, чи, навпаки, настає затишшя. Якщо показують «розіп'ятих хлопчиків» та вирізані до останнього мешканця шахтарські міста, чекай біди. Якщо говорять здебільшого про події в Росії, можна перевести дух.

Як відомо, торік для провокування бойових дій Москва на повну потужність запустила свою машину пропаганди й домоглася максимального розпалювання антиукраїнської істерії та ненависті »

до Києва. Однак пізніше напруження поступово стало спадати, і сьогодні інтенсивність бойових дій на фронтах практично відповідає інтенсивності інформаційної війни. Загальна тональність матеріалів про Україну, зрозуміло, лишається негативною, але події в нашій країні вже не на першому місці в Росії за важливістю, а тон повідомлень набагато стриманіший.

Незважаючи на те що воєнні дії на Донбасі не припиняються і взаємні артобстріли на низці напрямків відбуваються щодня, у російських медіа про це тепер пишуть значно рідше. Щоденні звіти з фронту публікують зараз переважно ЗМІ України, а топу ресурси бойовиків в окупованих містах.

Серед топових новин на головних сторінках тамтешніх ресурсів української війни практично немає. Зараз головна турбота росіян — західні санкції та боротьба з ними. Знищення санкційних продуктів, відповідь РФ на санкції західних країн, зниження вартості нафти та обвал курсу рубля займають перші шпальти. Десь поруч роковини загибелі підводного човна «Курськ». Разом із тим про Україну, звичайно, не забувають. Але тепер більшість негативних публікацій присвячені вже не «карателям», а ситуації в країні загалом. «Україна замерзла без газу», «Правий сектор» скине Порошенка», «восени почнуться голодний бунт і третій Майдан», «ось-ось настане дефолт», «Порошенко відкрив пам'ятник фашисту Шенцицькому» — популярні з російських новин не містять жодних сюрпризів. До таких публікацій в Україні давно вже звикли, адже вони не були поодинокими й у роки теплої дружби між Києвом та Москвою.

Але трапляються в російських медіа й публікації, що викликають тривогу. Поки що вони губляться на тлі повідомлень про розправу над європейським сиром і хамоном, але сам факт їх появи може бути тривожним симптомом. У цих публікаціях росіяни звинувачують Київ у зриві мінських угод та в цілеспрямованій ескалації конфлікту на Донбасі. Щось схоже спостерігалося перед зимовим загостренням у районі Донецького аеропорту та Дебальцевого й наступним масштабним наступом російських військ. Звичайно, говорити про те, що Росія знову готується до чергової атаки на українські позиції, зарано. Однак поява таких публікацій звертає на себе увагу.

11 серпня з черговою обвинувальною заявою виступило російське МЗС, яке, звичайно ж, поклато відповідальність за посилення обстрілів на Київ.

«На жаль, різко посилилася воєнничка риторика Києва. Відмовившись під час останнього засідання контактної групи в Мінську (3–4 серпня цього року) від підписання практично готового та узгодженого документа про відвід танків, артилерії до 100 мм і мінометів до 120 мм від лінії зіткнення на глибину 15 км з кожного боку, що мало сприяти деескалації протистояння в регіоні, українська влада, безапеляційно посилаючись на якісь погрози й провокації, стала заявляти про повернення на бойові позиції своїх важких озброєнь та артилерійських систем, виведених у тил відповідно до «Комплексу заходів з виконання Мінських угод» від 12 лютого 2015 року.

Закликаємо українську сторону проявляти стриманість і не порушувати своїми безвідповідаль-

ними діями хід виконання мінських домовленостей у сфері безпеки» — зазначалося в повідомленні.

При цьому «ДНР» і «ЛНР» ні до якої стриманості в Росії за традицією не закликали.

У схожому ключі виступила і «Российская газета», що, як відомо, є офіційним друкованим органом уряду РФ. В один день із заявою російського МЗС у ній вийшла стаття під назвою «Кому мир гірший за війну», де вже не дотримувалися жодні дипломатичні пристойності, а прямим текстом говорилося, що «децентралізація несе кончину режиму, який захопив владу в Києві», тому Порошенко не збирається виконувати мінські угоди й готується до нової ескалації конфлікту.

«Йдучи на загострення, офіційний Київ розраховує переписати або хоча б відредагувати такі невигідні для нього мінські угоди, які він навіть не почав за великим рахунком виконувати. Схоже, там не зробили висновків із недавнього минулого, де кожна наступна редакція мирних угод виявлялася дедалі жорсткішою для України», — пише офіційний орган уряду РФ. Натяк більш ніж прозорий. Напередодні засідання українського парламенту, який може у вересні внести зміни до Конституції, Росія намагається лякати Київ і зробити Раді поступливішою, щоб отримати бажані 300 голосів.

Утім, цей загрозливий тон необов'язково означає, що черговий наступ «бурятських трактористів» неминучий. Слід розуміти, що Росія діятиме виходячи не так із реальної ситуації на фронтах, як зі своїх можливостей. А можливості ці тануть із кожним місяцем.

СЛІД РОЗУМІТИ, ЩО РОСІЯ ДІЯТИМЕ ВИХОДЯЧИ НЕ ТАК ІЗ РЕАЛЬНОЇ СИТУАЦІЇ НА ФРОНТАХ, ЯК ЗІ СВОЇХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Дедалі більше дають про себе знати санкції, які, напевно, будуть посилені в разі чергового загострення на фронтах. Незважаючи на нахабну риторику російської влади, економіка країни все глибше пірнає в кризу. Без жирного потоку нафтодоларів оплачувати військову авантюру на Донбасі та утримувати маріонеткові режими набагато складніше. Грошей на чергову м'ясорубку та відтискання українських військ на 10–20 км углиб території може вистачити, але що далі? Далі доведеться утримувати власним коштом ще кілька окупованих міст, відправляти на Донбас нову техніку, пальне та боеприпаси, отримувати нові санкції, які ще більше вдарять по економіці та курсу рубля, витримувати нові переговори, які швидше за все, знову заведуть конфлікт у черговий мінський глухий кут. Ймовірно, у Кремлі розуміють весь негатив від такого сценарію. Тому погрози в російській офіційній пресі можуть бути простим блефом із розрахунком на те, що Київ злякається й піде на зміну Конституції на догоду Москві. Що робити в цій ситуації Україні? Зміцнювати оборону, проводити навчання та готуватися відбивати атаки противника. Останні події доводять, що виходить це в українських солдатів досить непогано, а ворог не такий уже непереможний, як про це говорять російська пропаганда. ■

Умовна тиша

Станіслав Козлюк, Сєверодонецьк — Авдіївка — Трьохізбенка

Вночі в Сєверодонецьку та Краматорську вже не чути роботи великокаліберної артилерії, молодь юрмиться біля пабів, дівчата фліртують із хлопцями, а хлопці пригощають дівчат коктейлями. Повз різнокольорові вивіски цілодобових розважальних закладів прогулюються молоді матусі з малюками. А глибокої ночі вулицями розсікають і «Жигулі», і Chevrolet. Жодних розмов про війну, гуманітарну катастрофу чи загиблих. Людей більше цікавлять насущні проблеми. Скажімо, подорожчання відпусток або неможливість вирватися на море. Повторюся, це не Київ, на який вже звикли кивати, говорячи про альтернативну реальність. Це тил АТО. Міста, від яких до лінії фронту можна дістатися за сотню-другу гривень, подолавши близько 70 км.

Щоправда, відсутність гучних пострілів САУ та регулярних обстрілів із РСЗВ не скасовує факту, що «перемир'я» у нас доволі збочене. Щоб це второпати, знову ж таки варто сісти на першу-ліпшу маршрутку, яка їде до Авдіївки або Трьохізбенки. А ще краще поїхати на авто. Дорожче, проте результативніше. Така подорож дає змогу протверезити. І доволі швидко. Під'їжджаючи до лінії розмежування, іноді чуєш сухі звуки пострілів із автоматів, низькі й глухі басы мінометів. Ба навіть якщо поталанить потрапити на «першу лінію», себто лінію фронту, зіткнення, розмежування, — називайте як хочете, — і вибратися звідти без пригод, відчуття танцю на лезі ножа гарантоване. Адже й цілковита тиша зводить із розуму. Коли звідусіль стріляють, страшно. Але принаймні можна оцінити ризики й небезпеку, спробувати зорієнтуватися й зрозуміти, з якого боку може «прилетіти». У таких умовах почувашся спокійніше. Коли ж навколо лише вітер шумить, нерви на межі. Ти постійно очікуєш залпу або стрілянини з-за куців, вдивляючись у ліс. Адже ворожі ДРГ ніхто не відміняв. Проминувши табличку із промовистим написом «Цивільним проїзд тимчасово заборонений», мимоволі згадуєш коротеньку молитву й хреститися. Навіть якщо в Бога й не дуже віриш.

У реальності, таке враження, живуть лише нечисленні мешканці фронтних сіл та містечок. Вони вже звикли до обстрілів, знають всі прилеглі до будинку підвали, бомбосховища й вирви від снарядів, куди у випадку «мінського перемир'я» можна і треба ховатися. Ці люди наче й не надто переймаються, але завжди напоготові. За маскою буденного життя постійно відчувається важке дихання війни. Навіть коли ти купуєш воду в місцевій крамниці або просто спілкуєшся з людьми. Раз по раз в око впадає то обгоріла стіна, то побитий уламками снарядів паркан. Місцеві не забудуть нагадати, що по будинку неподалік, скажімо, тиждень тому стріляли танки. У результаті

загинули мирні люди, які й політикою та війною не надто цікавилися. Ще можуть поскаржитися на поганий сон і страх перед гучними звуками. Хтось досі тремтить від жаху, почувши розкати літнього грому.

Не дають випасти з реального світу й військові. «У нас спокійно? Ну так, спокійно. Прес-служба АТО ж повідомила, що в нашої бригади втрат минулої ночі не було», — зі злим сарказмом каже тобі командир підрозділу в Донецькій області. Напередодні, в ніч «без втрат», у них було кілька «двохсотих». Гатили з великокаліберних мінометів.

«У нас стріляють. Вчора вночі десь за кілометр від блокпоста снаряди лягали. Здається, 152 мм та 120 мм були. Ми не в бліндажі сиділи, так що шанці трохи в такт вибухам трусились», — а це вже бійці на лінії розмежування, дорогою до Трьохізбенки, де «перемир'я і не стріляють». Але чомусь регулярно внаслідок пошкоджень комунікацій зникають газ і світло.

ЗА МАСКОЮ БУДЕННОГО ЖИТТЯ ПОСТІЙНО ВІДЧУВАЄТЬСЯ ВАЖКЕ ДИХАННЯ ВІЙНИ. НАВІТЬ КОЛИ ТИ КУПУЄШ ВОДУ В МІСЦЕВІЙ КРАМНИЦІ АБО ПРОСТО СПІЛКУЄШСЯ З ЛЮДЬМИ

Попри «мир», намагаєшся вибратися з фронту до смеркання. Бо ж із заходом сонця починається світлозвукове шоу. І на ранок чуєш від знайомих, що за дві години після вашого від'їзду військові прийняли бій проти кількох десятків бойовиків, які хочіли віджати собі черговий блокпост. Минулося без втрат, слава Богу. Відкриваєш новини і згадуєш Ремарка. На східному фронті без змін. 50, 70, 120 обстрілів за добу, один, троє, п'ятеро загиблих. Артилерія була на місці, атаку відбито, черговий наступ захлинувся, а любителі «ДЛНРів» дістали по зубах біля умовного Кримського або Опитного. І навіть тут, у Краматорську чи Сєверодонецьку, це для тебе лише суха статистика. Тиша перемир'я в тилу робить свою справу. Тож це просто чергові цифри, які вже звик бачити впродовж року.

У відносний київський спокій тебе забирає поїзд. Вантажисся у вагон, закидаєш бронезильтет і каску на полицю над сидіннями. Пхаєш у вуха навушники, щоб не чути «диванних» розмов оточуючих. Про Путіна, зраду, Порошенка й високу комуналку. Поїзд рушає на захід, витягаючи тебе з реалій АТО. Дорогою гадаєш, скільки ще цифр побачиш у ранкових зведеннях Міні оборони. ■

(Не)справедлива платня

Любомир Шавалюк

Чи потрібно істотно збільшити фінансове утримання держслужбовців і з яких джерел можна виділити на це кошти

Так уже склалося, що в Україні до чиновників ставляться не надто прихильно. На це є об'єктивні, вагомі, усім відомі причини. Тому, коли в нас заговорили про підвищення зарплат державним службовцям, громадська думка відреагувала на це досить скептично. Майже як в анекдоті. Мовляв, навіть міліціонерам зарплата: дали пістолет, а далі крутяться як можеш. Але глибше дослідження фактів приводить до прямо протилежних висновків.

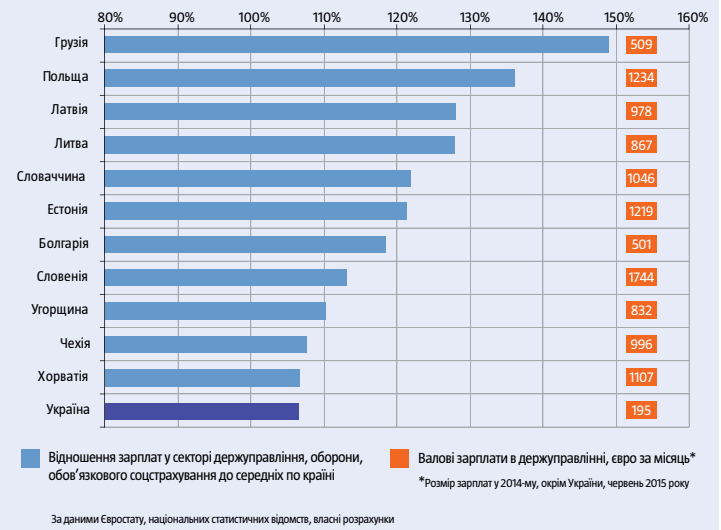
ГРАНІ ПРОБЛЕМИ

Про низьку зарплату держслужбовців, здається, почали говорити з приходом в уряд волонтерів. До того в суспільстві вважалося, що оскільки більшість чиновників корумповані, то про підвищення їхньої винагороди не може бути й мови. Торік на хвилі таких суспільних настроїв депутати підтримали популістичну урядову ініціативу радикально зменшити зарплати високопосадовцям. Усвідомлювати довготривалі наслідки такого кроку довелося вже новому уряду, який, зрозумівши помилку попередників, почав шукати шляхи для підвищення зарплат чиновникам. Такі дії підтримували урядові волонтери, які зізнавалися, що в найкращому разі власних заощаджень їм вистачить на півроку безоплатної роботи на країну. А от як жити далі без того, щоб повернутися в бізнес, аби заробляти собі на хліб із маслом, вони не знають. Питання набуло суспільного резонансу, кілька разів розглядалося на засіданні Національної ради реформ і, як виявилось в підсумку, стало доволі дискусійним. Хоча консенсусу нібито досягли, до реального підвищення зарплат чиновників поки що так і не дійшло.

На чому ж спіткнулися реформатори? Ще наприкінці минулого року виникла ідея залучати на державну службу фахівців із бізнесу за принципом так званого *secondment*. Вони мали працювати на державу на тимчасовій основі, не втрачаючи основного місця роботи й отримуючи на ньому заробітну плату (зрозуміло, за наявності добровільної згоди власників бізнесу — роботодавців новоспечених чиновників). Виявляється, така схема досить популярна в Австралії, Великій Британії, Канаді. Але її не схвалили ключові політичні сили. Потім була ідея створити Фонд фінансування державної служби, який акумулював би кошти населення, бізнесу та зовнішніх донорів, щоб виплачувати чиновникам надбавки до зарплат. Цю концепцію розглядали у квітні на Національній раді реформ, але до її запровадження справа також не дійшла.

Платити більше

Більшість сусідів України платять чиновникам помітно вищі зарплати, ніж у середньому по економіці. Це робить їхній державний апарат професійно якіснішим і менш схильним до корупції

Урешті-решт зупинилися на перевіреному в Європі механізмі, за яким відбувалося підвищення заробітків у держуправлінні практично в усіх колишніх країнах — кандидатах на членство в Євросоюзі. Відповідно до нього збільшення зарплат державних службовців на перших порах фінансує ЄС (із відповідних фондів, передусім PHARE), а згодом, у процесі зростання економічної активності та наповнення бюджету, естафету переймає сама держава.

Проте, як виявилось, зазначений принцип реалізувати на практиці доволі складно. Для цього європейцям якось потрібно пояснити своїм платникам податків, чому вони збираються фінансувати чиновників держави, яка не має чіткої перспективи членства в Євросоюзі. В обмін на оплату фонду збільшення винагороди державним службовцям ЄС захотів від української влади абсолютної нової якості державної служби, такої, яка змусила б чиновників не просто протирати штани на робочому місці, а повністю відробляти вкладені в них кошти, мінімізуючи при цьому можливості для корупції й розкрадання, зокрема, європейських грошей (доволі розумно: платити офіційно, щоб уникнути високого ризику неофіційних втрат). А от із необхідною для цього реформою держуправління в нас якраз виникли проблеми. Адже в ЄС від нас хочуть комплексної її стратегії, нових законів про державну службу та

адміністративну процедуру. Саме на етапі підготовки цих документів (новий закон про державну службу застряг у коридорах парламенту й зазнає численних правок) застоювався процес організації вищих зарплат чиновникам. Це може тривати досить довго, бо депутати не надто зацікавлені в згаданій реформі. Парадокс у тому, що за європейської якості держуправління більшість теперішніх мешканців політичного Олімпу не витримає конкуренції за робочі місця на державній службі, хіба що на виборних посадах, а ці місця, як відомо, досить хиткі.

ПІДВИЩУВАТИ ЧИ НІ?

Якщо країна хоче побороти корупцію, то традиційним у цьому є метод батога і пряника. Пряник – це високі зарплати, €1–2 тис. за місяць для керівних ланок, що даватимуть змогу провідним державним службовцям мати в Україні дуже пристойний рівень життя і, як очікують, протистояти спокусам корупції. Але за теперішньої системи без батога не обійтися, адже більшість корумпованих чиновників із превеликим задоволенням погодяться отримувати таку зарплату, але не поспішатимуть відмовлятися від корупційних схем. Тому підвищення зарплати без ефективно роботи правоохоронної системи (чого поки що немає) для реального реформування державного управління однозначно недостатньо. І навіть якщо перша запрацює по-новому, то чи стане тисяча-друга євро офіційної зарплати чиновника хорошою альтернативою стотисячним чи мільйонним хабарам? Дуже непросте питання.

Якщо країна хоче позбутися непрофесіоналізму в державній машині, то піднімати зарплату чиновникам просто необхідно. Адже дотепер найрозумніші голови в Україні йшли працювати в приватний сектор, якщо взагалі не емігрували. А державі окрім корупціонерів залишалися або відверті фанатики своєї справи (такі справді є, але з кожним роком їх дедалі менше), або ті, кому до вподоби переваги державної служби (який-не-який соціальний статус, стабільність, прозоре доходи, надійна перспектива такої-сякої пенсії, численні відпустки), і хто любов до «стабільності» ніяк не зможе сумістити із бажанням змінити щось у державі на краще, особливо із власної ініціативи. Хай там що кажуть самі чиновники (вони зараз голосно протестують проти реформування держслужби, посилюючи на унікальність і незамінність професії державного службовця), а професійний рівень держави в Україні низький. Змінити цю тенденцію без підвищення зарплат у стратегічному плані не вийде ніяк. Хоча збільшення заробітків не зніме проблеми низької якості кадрів миттєво. Його треба комбінувати з численними програмами підготовки та перепідготовки фахівців нової формації.

Європейський досвід також свідчить на користь підвищення зарплат. По-перше, у більшості держав Південної та Східної Європи зарплати в секторі держуправління, оборони та обов'язкового соціального страхування суттєво перевищують середній рівень по країні (див. «Платити більше»). Прикметно, що максимальна різниця в Грузії, яка серед наведених на

графіку країн до проведення реформ була, мабуть, найсприятливішою до корупції та найбільше в цьому аспекті нагадувала Україну. По-друге, виявляється, проблема низьких зарплат і високої плинності кадрів, низького їхнього професійного рівня і помітної схильності до корупції, які випливають із цього, існувала чи не в кожній державі, яка проходила процес приєднання до ЄС. Так, у звіті Єврокомісії від 2008 року про управління фондами ЄС у Болгарії читаємо: «Болгарському державному управлінню властиві висока плинність кадрів, непривабливі зарплати, що створює можливості для корупції та застарілих, централізованих управлінських операцій». І саме підвищення зарплат чиновникам у Європі дало змогу поступово вирішити цю проблему.

Часто кажуть, що на підвищення зарплат держслужбовцям бюджет не має грошей. Але якщо розібратися, то на це потрібні не такі й великі фонди. На початок поточного року в Україні працювало близько 300 тис. чиновників (100 тис. у місцевому самоврядуванні). Щоб збільшити їхні

ЩОБ ЗБІЛЬШИТИ ЗАРПЛАТИ ЧИНОВНИКІВ УДВІЧІ, ПОТРІБНО ПРИБЛИЗНО 15 МЛРД ГРН НА РІК — ЦЕ МЕНШЕ НІЖ 1% ВВП І СТАНОВИТЬ НЕВЕЛИКУ ЧАСТИНУ ДЕФІЦИТУ РІЧНОГО ДЕРЖБЮДЖЕТУ

зарплати удвічі без розбору, потрібно приблизно 15 млрд грн на рік — це менше ніж 1% ВВП і становить невелику частину дефіциту річного держбюджету. Але, по-перше, підвищення зарплат супроводжуватиметься зменшенням кількості держслужбовців (на 20% цього року, далі більше), що обов'язково має йти пліч-о-пліч з оптимізацією та переглядом функцій, які вони виконуватимуть. По-друге, для уникнення корупції достатньо підвищувати зарплати лише на керівних посадах (щоправда, це не зніме проблеми професійного рівня кадрів). За розрахунками Адміністрації президента, практично в кожному органі державної влади таких близько 20, а отже, кількість претендентів на зростання винагороди щонайбільше 1,5–2 тис. Якщо їм усім підвищити зарплату до €2 тис. за місяць, то це потребуватиме лише €38 млн на рік. Погодьтеся, мізерна сума з огляду на масштаб проблеми, яку за її допомогою можна вирішити. Звичайно, такі гроші, особливо на перших порах, потрібно платити не просто за красиві очі, а за результат, тобто в нашому випадку за досягнення ключових показників ефективності (КПІ) у процесі проведення реформ. Можливо, навіть є сенс оформлювати підвищення як надбавки та премії за досягнення таких показників. Однак у тому, що їх потрібно платити, сумнівів немає.

Годі й говорити, що високий рівень зарплати на державній службі відкриває для України ще одну можливість — запрошувати на роботу чиновників із країн Східної Європи, які пройшли процес приєднання до ЄС від початку й до кінця і мають величезний досвід реформування своїх держав та вирішення тих самих проблем, які Україна намагається подолати сьогодні. ■

Володимир Демчишин:

«Ситуація в енергетиці не є критичною, у ній просто дуже багато політики»

Спілкувалася
Тетяна
Омельченко

Вексклюзивному інтерв'ю *Тижню* міністр енергетики та вугільної промисловості розповів про газовий баланс, шанси модернізувати галузь та роль олігархів у ПЕК.

Сьогодні в українських газосховищах на 1,8 млрд м³ блакитного палива менше, ніж рік тому. Пройти попередній опалювальний сезон більш-менш рівно Україні вдалося завдяки теплій зимі. Які фактори можуть забезпечити нормальне проходження наступного сезону, якщо зима буде холодною?

— Порівняння з минулим роком не є показовим. Щоб зрозуміти сценарій проходження опалювального сезону й оцінити потребу в газі, важливо розуміти інший показник — споживання. Він залежить від того, наскільки холодна зима, від економічної активності та енергоефективності споживачів. На сьогодні населення і промисловість споживають 40 млн м³/день. Взимку ця цифра може зростати до 200 млн м³/день, в екстремальні морози — до 300 млн м³/день. Якщо орієнтуватися на середню зиму, арифметика така: споживаємо щодня 200 млн м³, видобуваємо щодня 55 млн м³ свого газу, по реверсу мо-

жемо закачувати до 60 млн м³ (за наявності коштів, бо наразі купуємо лише 30–40 млн м³/день). Відповідно зі сховищ піднімаємо максимум 120 млн м³ щодня. Це варіант проходження зими без відновлення поставок із РФ. Але я переконаний, що рішення про відновлення постачання газу з Росії буде прийнято найближчим часом. Торік російський напрямок працював і не потрібно було щодня піднімати паливо зі сховищ у максимальних об'ємах. Відповідно не потрібен був великий запас. Водночас 2 млрд м³ було поставлено на неконтрольовану територію — за них ніхто не розрахувався. І те, що на сьогодні в ПСГ на 1,8 млрд м³ менше газу, ніж торік, не проблема. Ми можемо його закачати за 15 днів, якщо будуть гроші.

Інші варіанти є?

— Так, якщо нам запропонують адекватну ціну та гарантії поставок із РФ. Тоді зможемо отримувати газ одночасно з трьох джерел: реверсного (60 млн м³/день) і РФ (114 млн м³/день — максимум, який можемо купувати в них), плюс 55 млн м³ свого. У цьому разі взагалі повністю закриємо потреби й зможемо не споживати газ із ПСГ. В Україні потужна ГТС. Вона здатна отримувати надвеликі об'єми від російської та європейської сторін, закачувати й викачувати з ПСГ значний об'єм протягом дня. Нам підходить будь-який сценарій з одним «але». Якщо зима буде дуже холодною, буде потреба в потоці з РФ. Ми можемо пройти зиму без російського газу, але якщо не буде екстремальних температур. У сильні морози неважливо, який об'єм буде в ПСГ, нехай навіть усі 30 млрд м³. За наднизьких темпера-

тур потреба так зростає, що швидкість підняття газу зі сховищ буде недостатня.

Ви казали, що до початку опалювального сезону плануєте мати в ПСГ 19 млрд м³ газу. Фахівці сумніваються в такій перспективі за відсутності поставань із РФ...

— Без поставок із РФ 19 млрд м³ закачати й справді неможливо. Але для цього я розклав сценарій щоденного споживання, щоб продемонструвати: форс-мажорної ситуації із запасами немає. Відчуття форс-мажору штучно нагнітається, щоб змусити Україну погодитися на умови російської сторони й купувати газ по \$247,17 за тис. м³. Ми ж принципово не хочемо цього робити не лише через ціну, а й через жорстку позицію РФ. Росія проти визначення ціни на весь опалювальний сезон і проти підписання тристороннього договору за участю ЄС. Для нас же це вкрай важливо: нам потрібна не лише низька ціна, а й гарантії сталої ціни на весь опалювальний сезон. Інакше можемо опинитися без контракту посеред зими, а це вже справжня проблема. Але я переконаний, що нам вдасться досягти домовленостей: ми ж купуємо в РФ ядерне паливо, вугілля, електроенергію. Змушені вибудовувати комерційні відносини, незважаючи на війну. Альтернативи немає, інакше доведеться відключати тепло, світло. Якщо ж поставань російського газу все-таки не буде, слід розраховувати на форс-мажорний сценарій. Звідси й цифра 19 млрд м³, щоб себе забезпечити. На сьогодні в ПСГ 13,2 млрд м³.

Чи є фінансовий ресурс для придбання об'єму, якого не вистачає?

— 4,8 млрд м³ теоретично можемо закачати й без РФ за ціною \$255 — стільки платимо за реверсний газ. Це \$1,2 млрд, і їх у нас наразі немає. Шукаємо, попереду ще щонайменше 63 дні. Щодня закачуємо 75 млн м³ (більше не можемо) по \$255. Виходить майже \$18,8 млн/день.

Чому в першому півріччі, коли закачували російський газ, практично відмовилися від імпорту газу з Європи? Це було в умовах усвідомлення ризику, що поставки газу з РФ можуть припинитися в будь-який момент.

— Це не була принципова позиція, йшлося про поставки за найнижчими цінами. У певні моменти російська ціна була нижча за європейську, а Нафтогаз намагається максимально дешево купити блакитне паливо. До речі, європейський газ дешевшає, щойно Україна перстає його купувати. Тому інколи варто менше купувати його в Європі, щоб ціна просіла.

Яких заходів вживає держава для збільшення внутрішнього видобутку природного газу?

— Підняли ціну для Укргазвидобування (основна компанія з видобутку газу — 70%). Для більшої її результативності слід вкласти в бурове обладнання, проведення пошукових робіт, модернізацію інфраструктури, адже родовища старі. Але все обмежено бюджетом. Щоб добу-

вати більше природного газу, потрібні інвестиції. Гроші можна отримати за рахунок вищої ціни, надходжень із бюджету або від інвестора. Інвестори не йдуть у країну, яка воює. У бюджеті грошей немає: їх витрачено на соціальні потреби та оборону. Єдиний варіант — дещо підняти ціну для Укргазвидобування. Взяти невеликі кошти, поремонтувати старі свердловини й відповідно збільшити видобуток вигідніше, ніж бурити нові. І це робиться. Щодо приватних газовидобувачів, то для них зросла рента з 28% до 55% вартості видобутку для свердловин до 5 км. В Україні їх більшість. Видобувачі платять також ПДВ та інші податки. Сім основних українських компаній добувають сумарно 3,5 млрд м³/рік, і їм не вигідні такі умови. Вони можуть узагалі перестати додатково бурити й нарощувати видобуток, бо працюють «у нуль». Пропонуємо знизити їм ставку: вони стимулюють видобуток і компенсують загальні надходження до бюджету. І ми переконали Мінфін, що оптимальна цифра — 29%. Інший крок — спрощення процедури видачі дозволів. Для введення в експлуатацію свердловини треба більше ніж 80 дозволів (на різних рівнях). Ми розглянули перелік і найближчим часом скоротимо його, пропишемо терміни видачі.

ВІДЧУТТЯ ФОРС-МАЖОРУ ШТУЧНО НАГНІТАЄТЬСЯ, ЩОБ ЗМУСИТИ УКРАЇНУ ПОГОДИТИСЯ НА УМОВИ РОСІЙСЬКОЇ СТОРОНИ Й КУПУВАТИ ГАЗ ПО \$247,17 ЗА ТИС. М³

Чи має уряд кількісну оцінку економії споживання газу в результаті заходів з енергоефективності, вжитих протягом останнього року?

— Економія відбувається за рахунок промисловості, зменшення споживання та завдяки енергоефективності — 2 млрд м³ за останній період, а це \$500 млн. Підприємства Фірташа почали менше виробляти сільгоспдобрив, ОПЗ — менше аміаку, деякі котельні переходять із газу на тверде паливо. Усі намагаються економити, і це результат вирівнювання цін.

Віце-прем'єр Вошецький сказав, що не виключає восени вашої відставки. У ході масових акцій протесту шахтарів у Києві звучали вимоги про відставку у зв'язку із заборгованістю з виплати зарплат та відсутністю реформ вугільної галузі. Яценюк не раз висловлював невдоволення вашою роботою і назвав ситуацію в енергетичному комплексі критичною. Чи втримаєтеся ви на посаді?

— Ситуація в енергетиці не є критичною, у ній просто дуже багато критики, політики й чийсь інтересів. В енергетиці «погано», бо я займаю принципову позицію проти монополістів, які на певних рівнях лобіюють свої інтереси. Роками на відповідальних посадах міністерства був тераріум, що охороняв чийсь фінансові інтереси. Я привів близько 35 незалежних

фахівців, яким вдалося стабілізувати ситуацію з опалювальним сезоном за 20 днів і припинити віялові відключення. При цьому команда не зважала на імена, що покривали (а подекуди й далі це роблять) ті чи інші схеми. Звісно, це нікому не подобається, тому в публічній сфері Демчишин найгірший. Я працюю громовідводом, щоб команда могла займатися справою. Якби на моєму місці був протеже якогось політика-популіста, його вже нагородили б орденом героя. Планку з орденів можна було б отримати, якби ми підняли тариф із 80 к. до 1,2 грн, як того хотів ДТЕК, монополіст на ринку теплової електрогенерації. Люди платили б ще вищі тарифи, а в медіа мене називали б найкращим міністром. ДТЕК же витрачає \$10 млн/рік на піар. Натомість кожні два тижні я публічно нагадую, що він не заплатив державі 400 млн грн за відвантажене вугілля і міністерство не в змозі розрахуватися з шахтарями. Але на це ніхто не зважає.

Як ви оцінюєте становище енергетики?

— Протягом 20 років енергетику грабували. Це ключовий сегмент економіки України — 30% ВВП, у ньому постійно є гроші (завдяки щоденним постійним платежам). Але замість того, щоб розвиватися, ринок стагнує, гроші не інвестуються, а витрачаються (чи то на неефективних держпідприємствах, чи в калькуляціях приватних компаній). Наприклад, шахтарі компанії ДТЕК під стінами просять підняти ціну на вугілля й тариф на електрику. Їм ніхто не пояснює, що після попереднього підвищення в 2014 році їхня зарплата не зросла, а впала на 5%, бо достаток шахтарів залежить від приватного власника електростанцій і шахт, що витрачає гроші не на зарплату, а на свої літаки, нерухомість і купівлю нафтогазових підприємств. Якщо держава підніме тариф, ми всі платитимемо, щоб Ахметов розраховався з боргами. Бо всі попередні роки в модернізації ніхто не вкладав — лише в придбання нових активів. При цьому менеджмент просить мене допомогти з боргом \$3 млрд, який потрібно повертати кредиторам. Але не зрозуміло, на що було витрачено ті кошти. Якби нам зараз виділили 1 млрд грн (для держави це небагато) на модернізацію обладнання в шахтах, протягом півроку їх можна вивести на беззбитковий рівень. У результаті будуть вугілля, зарплати шахтарям і зникне потреба брати кошти з бюджету. На сьогодні ж шахти завдають збитку державі 250 млн грн/місяць. Зарплати платити треба, техника стара та зношена — от і вся економіка...

Уряд вам виділить 1 млрд грн на модернізацію?

— Кабмін досі твердить: грошей немає. Я ж пояснюю, що це гра в одні ворота: державні шахти повинні бути конкурентоспроможними. Інакше ДТЕК, як монополіст, диктуватиме всім правила гри одноосібно. Адже все вугілля, потрібне Україні, ця компанія може добути на своїх шахтах. І видавши державу (як гравця на ринку), вони вказуватимуть «реальну собівартість» та вистав-

Володимир Демчишин народився 1974 року у Львові. Має диплом спеціаліста міжнародних економічних відносин Львівського держуніверситету імені Івана Франка та ступінь MBA з міжнародних фінансів Бізнес-школи Канзаського університету (США). Працював директором відділу інвестиційно-банківських послуг групи Investment Capital Ukraine. До ІСУ — віце-президентом банку ING, менеджером відділу корпоративних фінансів Ernst & Young. Із серпня до грудня 2014 року — голова Національної комісії з держрегулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. З грудня 2014-го — міністр енергетики та вугільної промисловості України.

лятимуть тарифи самостійно — конкуренції ж немає. І далі переконую колег, що ситуацію треба ламати, незважаючи на весь арсенал тиску — від підконтрольних депутатів до контрольованих ЗМІ.

Тобто ви не готуетесь восени до відставки?

— У мене є маса питань, над якими треба працювати щодня, щоб утримувати ситуацію і не втратити динаміки підготовки реформ. Звісно, ВР може проголосувати за моє звільнення, але за власним бажанням посаду не залишу. Не для того я півроку розгрібаю це болото, щоб так просто здатися.

Чи можливі нові страйки шахтарів? Наскільки ними можуть маніпулювати олігархи й конкретно Рінат Ахметов?

— Страйки можливі, якщо люди готові за 500 грн їхати до Києва, ночувати в автобусі й кричати цілий день усе, що їм скажуть. Щоб шахтарська праця була безпечною, потрібні гроші. А держава протягом півроку ні копійки не дає шахтарям на розвиток, ледве виплачуються зарплати.

СТРАЙКИ ШАХТАРІВ МОЖЛИВІ, ЯКЩО ЛЮДИ ГОТОВІ ЗА 500 ГРН ЙХАТИ ДО КИЄВА, НОЧУВАТИ В АВТОБУСІ Й КРИЧАТИ ЦІЛИЙ ДЕНЬ УСЕ, ЩО ЇМ СКАЖУТЬ

І все ж ви не озвучили особистої ролі Ахметова в майбутніх шахтарських страйках...

— Сподіваюся, що протягом попередньої фази цих заходів він побачив їх низьку ефективність. А такі акції дорого коштують — мінімум 30 млн грн.

Як оцінюєте нинішній стан Укртранснафти?

— Укртранснафта — 100% державне підприємство. Протягом трьох останніх місяців заплачено 409 млн грн дивідендів, переглянуто всі інвестпрограми, зменшено витрати компанії (її прибуток цього року орієнтовно більше ніж 1,5 млрд грн). Крім того, ми підняли тариф для транспортування нафти. Тому з боку держави позитив є. Почали міняти менеджмент: раду

директорів і ключових представників у регіонах (Кременчуці, Бродях, Херсоні, Одесі). Тобто підприємство під контролем держави, і компанія заробляє кошти. У ПриватБанку в Укртранснафти близько 2 млрд грн (на річному депозиті), які стануть доступні лише в квітні 2016-го, що є певною проблемою. Часом ще чути погрози Лазорка — він підписав договір на зберігання технологічної нафти на рік (з вартістю 0), а потім передумав і підписав із вартістю 6 грн/т за добу. Ця сума вже становить більше ніж 650 млн грн. Тобто своїми діями він завдав значний збиток державі. Не розумію, чому за цим фактом досі немає розслідувань.

Яка ситуація з Укрнафтою? Подолано опір Коломойського?

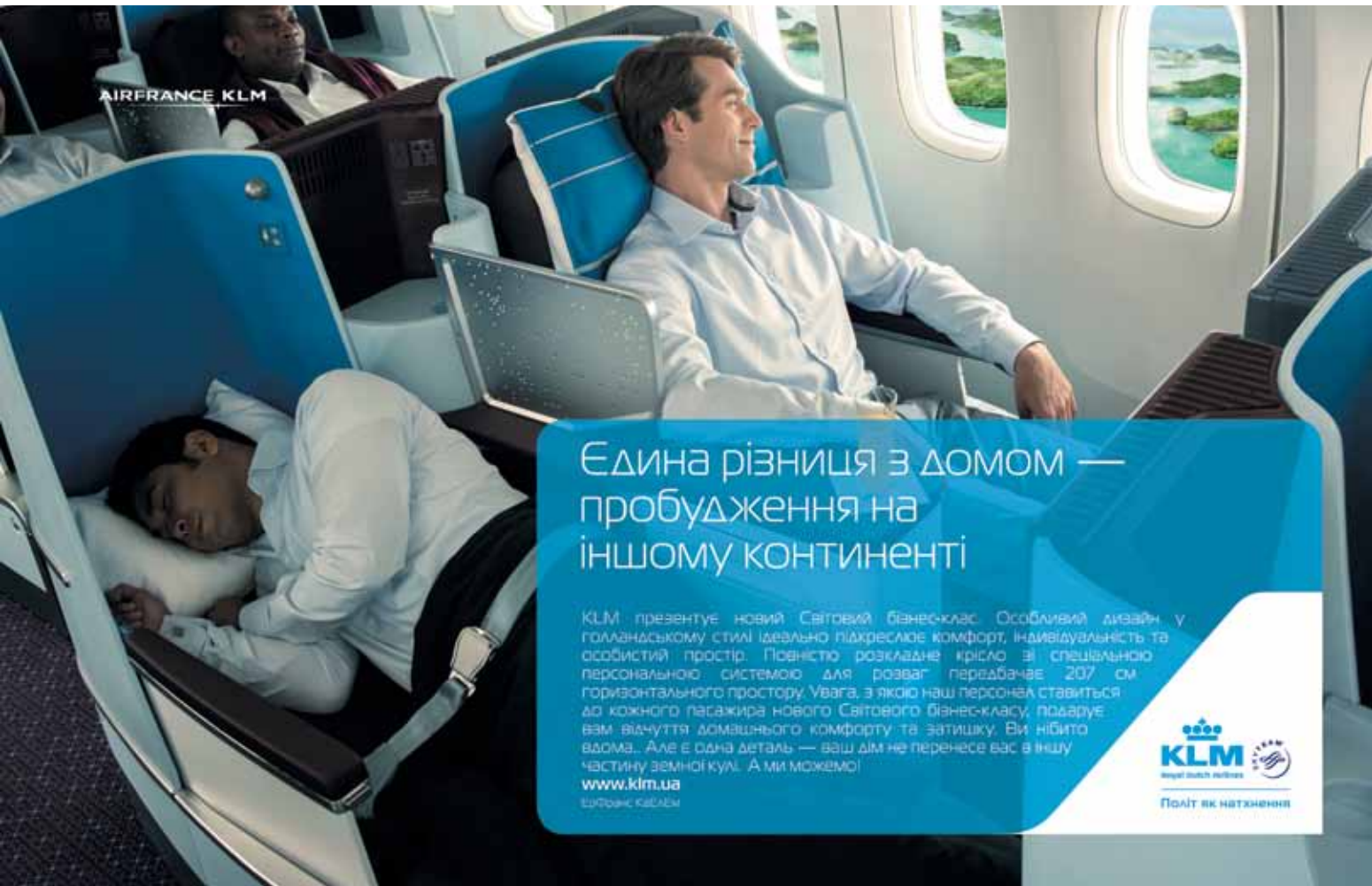
— Ситуація значно проблемніша, тому що власність майже 50/50. Через певну публічну нелюбов до Коломойського лунають гасла позбавити його прав власності. Але ж ми намагаємося будувати демократичну державу, а в нього 50% акцій компанії, які він придбав на ринку. Мене часто за констатацію фактів звинувачують у співпраці з Коломойським, але я прихильник вирішення проблем професійними методами, а не війною. У Коломойського теж є претензії: держава використовувала газ і не повернула. Але в нас протилежні зауваження: ренту він не платить, є підозри, що оприлюднений об'єм добутої нафти занижено. Тобто не всі прибутки

компанії прозорі. Крім того, частину блакитного палива, яке мало піти Нафтогазу, Коломойський переробляв на своєму «Азоті». До того ж за минулий рік вказано, що 2 млрд грн витрачено на геологорозвідку, а на ринку за певняють, що роботи не проводилися... Усі ці питання треба ретельно аналізувати.

МЕНЕ ЧАСТО ЗВИНУВАЧУЮТЬ У СПІВПРАЦІ З КОЛОМОЙСЬКИМ, АЛЕ Я ПРИХИЛЬНИК ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНИМИ МЕТОДАМИ, А НЕ ВІЙНОЮ

Чи стане новий менеджмент ефективнішим?

— Сподіваюся. Якщо він не буде кращим, його доведеться знову міняти. Перше завдання нового менеджменту — детальний аудит діяльності останніх двох-трьох років. З'ясування ситуації з дивідендами, прибутками, зобов'язаннями. Перекоаний, із часом Укрнафта платитиме податки, ренту, ПДВ. Зараз відбулися зміни в законодавстві. Наглядова рада, у якій шість членів представляють інтереси держави, має можливість прийняти рішення, обов'язкові до виконання. А це серйозний інструмент впливу на міноритарного акціонера. Він це розуміє і повинен йти на контакт. ■

Єдина різниця з домом — пробудження на іншому континенті

KLM презентує новий Світовий бізнес-клас. Особливий дизайн у голландському стилі ідеально підкреслює комфорт, індивідуальність та особистий простір. Повністю розкладне крісло зі спеціальною персональною системою для розваг передбачає 207 см горизонтального простору. Увага, з якою наш персонал ставиться до кожного пасажера нового Світового бізнес-класу, подарує вам відчуття домашнього комфорту та затишку. Ви нібито вдома... Але є одна деталь — ваш дім не перенесе вас в іншу частину земної кулі. А ми можемо!

www.klm.ua
телефон: кабелін

ОБСЕ та інші

Об'єктивність за парканом

Юрій Макаров

Одне свіже повідомлення і один свіжий анекдот. Спершу анекдот (переповідаю своїми словами): «Хочу, щоб моїми сусідами були хлопці з ОБСЕ. Можна кричати, користуватися перфоратором, слухати музику на повну, нас... ти перед дверима. Все одно нічого не помітять». А тепер повідомлення від 9 серпня цього року: «Чотири броньовані машини було знищено минулої ночі внаслідок імовірного підпалення біля офісу Спостережної моніторингової місії ОБСЕ в Донецьку. СММ засуджує цю акцію». Чуєте? Засуджує! Це вже прогрес.

У західного політикуму є кілька різних «камер», крізь які вони сприймають ситуацію в Україні. Є офіційні дипломатичні представництва, є, вочевидь, розвідка, є, зрештою, світова преса. Проте, як і в інших конфліктах, тут працюють спеціальні спостережні місії, причому під час прийняття конкретних рішень перевага часто-густо надається саме їхній оцінці. У зоні АТО задіяні різні іноземні експерти з офіційним мандатом і без нього, але статус міжнародних спостерігачів мають лише представники ООН, про яких майже не чути, та ОБСЕ — про них і поговоримо.

З оригінальної оптики Організації з безпеки і співробітництва в Європі в нас не кепкував тільки ледачий. Вони сумлінно склали рапорти про обоїльне порушення припинення вогню, причому чомусь регулярно ігнорували атаки бойовиків, натомість ретельно фіксували удари ЗСУ у відповідь. Коли їх звинувачували в упередженості, вони завжди могли відбутися поясненням, що їхніх представників не було в тій чи іншій точці з міркувань особистої безпеки. Що бачу, те й співаю, а чого не бачу, то не моя провина. Тільки два місяці тому після гучної відставки швейцарської дипломатки Гайді Тальявіні, яка очолювала спостережну місію в Україні й, між іншим, брала участь у переговорах у Мінську разом із Леонідом Кучмою та Міхаїлом Зурабовим (тобто за фактом як мінімум була співавтором «Мінська-1» та «Мінська-2»), інтонація трохи змінилася. Окремі спостерігачі почали дозволяти собі висловлювання, під якими могли би підписатися по-військовому прямі представники НАТО, тобто вони нарешті оцінюють бандитів як бандитів, а агресію як агресію. Відкрилися очі?

У тім-то й річ, що очі в міжнародних організацій давно налаштовані на «об'єктивність», «відстороненість», «незаангажованість» і подібні «відмазки», які геть позбавляють авторів різних звітів відповідальності за їхні наслідки. Вони можуть собі це дозволити як представники «першого» світу (там можуть бути громадяни різних країн, але ідеологіч-

но й ментально вони все одно носії істини «першого» світу): справжнє зло вже стільки років обминало їхній герметичний рай, що вони можуть дивитися на решту планети з висоти своїх \$35–45 тисяч ВВП на душу населення холодним поглядом ентомолога. Вони втрачають рівновагу лише тоді, коли зло безпосередньо приходить до їхньої хати. Після 11 вересня ніхто не грається з ісламістами в об'єктивність, усі тепер знають: терористи — це сили пекла, хоча суб'єктивно в них можуть бути якісь щирі мотиви. Байдуже, зло є зло! А Путін — він так далеко...

Але це тільки половина пояснення. Друга полягає у свідомому чи підсвідомому запиті з боку європейської бюрократії (не знаю, як у них там усередині все влаштовано, але ми бачимо результат) на мінімальний клопіт, на збереження свого тихенького комфортного status quo. Хай уже роблять, що їм заманеться, у своєму мурашнику, аби не загрожували нашому вічному святу всередині паркану. Бажано тільки, щоби нахабно не порушували прав людини (демонстративний фетиш, загалом гідний всілякої хвали, тільки надто вже селективний), щоби сморід через паркан до нас не потрапляв. Цим пояснюється й історичний подвиг уже згаданої Гайді Тальявіні, яка представила ОБСЕ та Євросоюзу звіт про

ПРЕДСТАВНИКИ МІСІЇ ОБСЕ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ «НА ПЕРЕДКУ», НАВІТЬ ЯКЩО СЕРЕД НИХ Є РОСІЯНИ, НЕ МОЖУТЬ НЕ БАЧИТИ, ХТО АГРЕСОР, А ХТО ЗАХИЩАЄТЬСЯ

грузинську війну 2008 року. Пам'ятаєте, там, що правда, з багатьма обмовками й уточненнями, було зроблено кінцевий висновок, що це Грузія розпочала бойові дії, а Росія їй тільки відповіла.

Те, що, повторюю, інтонація висловлювань СММ невловимо змінилася, може свідчити й про накопичення втоми від вимушених контактів (у тому числі обстріли, викрадення, залякування) з дикою ордою бандформувань. Представники місії, які працюють «на передку», навіть якщо серед них є росіяни, не можуть не бачити, хто агресор, а хто захищається. Але не виключено, що запит зори так само відкоригувався. Чи то бюрократи усвідомили, що багаття палає надто близько до паркану, чи то Путін настільки скомпрометував себе, що підігравати йому стало не comme il faut. Чи то дійшло нарешті, що «неупередженість» — це лише інструмент, а кінцева мета — істина. ■

Озброєні мандатом

Віталій Рибак

Які повноваження мають і які функції виконують міжнародні організації, що зараз працюють в Україні, зокрема в зоні бойових дій

Режим припинення вогню, дотримання прав людини, забезпечення переселенців з окупованих територій, гуманітарна допомога — це далеко не весь перелік функцій, які покладені на міжнародні організації, що працюють нині на Сході України. На підконтрольній Україні території іноземні місії діють у режимі максимального спри-

яння. Терористи ж дуже вибіркові у своїх контактах зі спостерігачами. **Тиждень** спробував систематизувати інформацію про міжнародні організації, які нині працюють в Україні, зокрема безпосередньо в зоні конфлікту. Є серед них як невеликі неурядові структури, так і поважні організації з чималою історією та досвідом роботи в багатьох гарячих точках планети. ■

**Організація з безпеки і співробітництва в Європі/
Organization for Security and Cooperation in
Europe (ОБСЄ/ОСЦЕ)**

Рік заснування: 1973

В Україні: з 1994

Штаб-квартира: Відень, Австрія

Фінансування:

- фінансується країнами-членами за принципом «хто скільки дасть»;
- надаються не тільки кошти, а й техніка, потрібні для місій медикаменти тощо.

Мандат:

- у рамках місій спостерігачі ОБСЄ мають сприяти зменшенню напруження, становленню миру, стабільності та безпеки;
- взаємодіє з органами влади всіх рівнів, а також із громадянським суспільством, етнічними й релігійними групами та місцевими громадами;
- збирає інформацію й звітує про ситуацію з безпекою, встановлює та повідомляє факти конкретних інцидентів включно з тими, що стосуються заявлених порушень основоположних принципів ОБСЄ;
- діяльність ОБСЄ простягається рівно настільки, наскільки дозволяє держава: це проілюстрував кейс Абхазії та Південної Осетії, куди спостерігачів не впустила Росія;
- раніше брала участь у вирішенні конфліктів у Косові, Македонії, Грузії, Таджикистані, Молдові, Нагірному Карабасі та Чечні.

Діяльність в Україні:

- діє спеціальна моніторингова місія, направлена на прохання українського уряду (підтримали всі 57 членів організації) до 31 березня 2016 року, але може бути продовжена;
- «мир і стабільність в Україні опинилися під загрозою», тому ОБСЄ як найбільша у світі регіональна організація, що займається питаннями безпеки, вирішила надати підтримку;
- цілі місії — збір інформації, звіт про ситуацію з безпекою та встановлення, зокрема, фактів конкретних подій на місцях; місія складається з близько 500 цивільних неозброєних спостерігачів із більш ніж 40 країн — учасниць ОБСЄ;
- у Донецькій і Луганській областях на сьогодні працюють 350 спостерігачів;
- спостереження щодня публікуються у звітах, які надаються країнам-учасницям, ЗМІ та широкому загалу.

UNHCR
The UN Refugee Agency

**Управління Верховного комісара ООН
у справах біженців/United Nations High
Commissioner for Refugees
(УВКБ ООН/UNHCR)**

Рік заснування: 1950

В Україні: з 1994

Штаб-квартира: Женева, Швейцарія

Фінансування:

- отримує кошти як від країн — членів ООН, так і від негромадських організацій, корпорацій та приватного сектору.

Мандат:

- має світовий мандат на спрямування та координацію міжнародних дій із захисту біженців і вирішення проблем, із якими вони стикаються;
- забезпечення поваги до базових прав біженців та гарантування того, що жодна особа не буде недобровільно повернута до країни, у якій вона має підстави побоюватися переслідувань, — процес, відомий як «вислання»;
- сприяє поширенню міжнародних угод стосовно біженців і наглядає за дотриманням урядами міжнародного біженського права;
- персонал працює в різноманітних місцях — від столичних міст до віддалених таборів і прикордонних зон, намагаючись надати згаданий вище захист та мінімізувати загрозу насильства, зокрема й сексуального, жертвами якого стає багато біженців навіть у країнах, що надають притулок.

Діяльність в Україні:

- забезпечує біженцям повний і безперешкодний доступ до території, а також процедуру надання притулку й правовий захист від примусового повернення;
- знаходить довготривалі рішення для біженців, включаючи збільшення можливостей переселення до третіх країн, покращення умов місцевої інтеграції та допомогу в добровільному поверненні біженців;
- активізувала свою діяльність у 2014-му, коли в Україні виникла проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) із Криму та Донбасу;
- підтримує уряд та громадські організації, які забезпечують потреби внутрішньо переміщених осіб, наданням юридичної, матеріальної та соціальної допомоги;
- зосереджує свою діяльність на посиленні гарантій дотримання прав і свобод для більш ніж 1,3 млн внутрішніх переселенців, покращенні їхніх життєвих умов та забезпеченні довготермінових рішень.

Міжнародний комітет Червоного Хреста/International Committee of the Red Cross (МКЧХ/ICRC)

Рік заснування: 1863

В Україні: з 2004

Штаб-квартира: Женева, Швейцарія

Фінансування:

- фінансується добровільними внесками урядів країн, що ратифікували Женевську конвенцію, національними спільнотами Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, супранациональними організаціями на кшталт Європейської комісії, а також приватним сектором.

Мандат:

- відстоює та поширює основоположні принципи Руху Червоного Хреста (гуманність, нейтральність, універсальність тощо);
- виконує покладені Женевськими конвенціями завдання із забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів;
- забезпечує роботу Центральної агенції з розшуку, а також веде роз'яснювальну роботу щодо застосування гуманітарного права під час збройних конфліктів серед відповідних міністерств та відомств.

Діяльність в Україні:

- відкрито шість офісів: у Харкові, Донецьку, Луганську, Сєверодонецьку, Маріуполі та Одесі;
- впроваджує гуманітарну допомогу ЄС: проекти Служби ЄС із гуманітарної допомоги та громадянського захисту втілюються в життя за допомогою партнерів ЄС, зокрема агенцій ООН, неурядових та міжнародних організацій Червоний Хрест, UNICEF і BOO3;
- спільно з Національним товариством Червоного Хреста України надає допомогу особам, постраждалим унаслідок конфлікту на Сході;
- надає захист і допомогу жертвам як серед військовослужбовцям, так і серед цивільного населення;
- мобілізує ресурси для постраждалих регіонів: допомога українським родинам, переміщеним особам та лікарням у вигляді матеріалів для ремонту житла, харчових продуктів, теплого одягу, медичних матеріалів та ліків тощо;
- організовує літні табори тощо для реабілітації постраждалих у воєнному конфлікті осіб.

Міжнародне партнерство з прав людини/International Partnership for Human Rights (МППЛ/IPHR)

Рік заснування: 2008

В Україні: з 2010

Штаб-квартира: Брюссель, Бельгія

Фінансування:

- виграє гранти як від приватних, так і від державних та супранациональних організацій, наприклад Європейської комісії.

Мандат:

- надає підтримку місцевим НГО для того, щоб вони мали змогу привернути увагу міжнародної спільноти до порушення прав людини;
- бореться за права вразливих груп населення: правозахисників, незалежних журналістів та інших критиків владних органів, політичних в'язнів, жертв тортури та несправедливо ув'язнених, меншин, мігрантів, жінок та дітей.

Діяльність в Україні:

- документує порушення прав людини під час воєнного конфлікту на Донбасі та направляє їх до Міжнародного кримінального суду;
- лобіює ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Amnesty International

Рік заснування: 1961

В Україні: з 1991

Штаб-квартира: Лондон, Велика Британія

Фінансування:

- благодійні внески;

Мандат:

- організація є незалежною від будь-яких політичних ідеологій, економічних інтересів чи релігійних поглядів;
- розслідує та оприлюднює факти порушень, хоч би де та коли вони відбувалися, лобіює уряди та впливові неурядові групи, змушуючи їх дотримувати своїх обіцянок та поважати міжнародне право;
- проводить освітні кампанії.

Діяльність в Україні:

- протидіє міліцейському свавілю та безкарності;
- здійснює захист від дискримінації та підтримує права ЛГБТ;
- підтримує людей, що опинилися в складних ситуаціях, працює над індивідуальними справами;
- направляє дослідників, щоб поспілкуватися з жертвами порушень прав людини, спостерігає за судовими процесами, проводить інтерв'ю з місцевими чиновниками та підтримує зв'язок із правозахисниками на місцях;
- проводить кампанію за ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Human Rights Watch

Рік заснування: 1978

В Україні: з 1993

Штаб-квартира: Нью-Йорк, США

Фінансування:

- є незалежною від урядів та державних організацій, натомість отримує кошти через пожертви від фізичних осіб.

Мандат:

- діяльність спрямована на захист прав людини в усьому світі;
- активісти організації захищають жертв дискримінації, борються за політичну свободу та захищають людей від нелюдського ставлення до них у військові часи, стежать за тим, щоб кривдники зазнали правосуддя;
- дослідницький характер діяльності — спеціалісти досліджують випадки порушення прав людини, звинувачують відповідальних, та привертають увагу громадськості;
- закликає уряди й можновладців припинити застосування негуманих практик і поважати міжнародне право;

Діяльність в Україні:

- працює в напрямку запобігання дискримінації, відстоювання політичних свобод;
- проводить розслідування на Донбасі та публікує випадки порушення прав людини, розслідує військові злочини й злочини проти людяності, намагається запобігти використанню солдатів-дітей;
- оцінка подій війни на Сході, видана організацією у 2014 році, стала причиною конфлікту з урядом України. Речник МЗС України Євген Перебийніс заявив, що Human Rights Watch стала жертвою російської пропаганди й що її твердження не підкріплені жодними конкретними фактами та ґрунтуються на свідченнях кількох місцевих мешканців.

Сила автоматизму

Алла Лазарева, Париж

Інтереси та упередження чиновників і дипломатів, які працюють в ООН, ОБСЄ, Раді Європи та інших міжнародних структурах, часом впливають на політичні рішення дещо більше, ніж хотілося б

«Люди завжди важливіші за інституції, у яких вони працюють», — любить нагадувати колишній посол Франції в Україні Філіпп де Сюрмен. У справедливості цих слів переконалися щоразу, коли доводиться спостерігати обмеженість реальних впливів міжнародних структур на події в гарячих точках планети. Повосенні механізми стримувань і принципи ухвалення рішень забезпечують їм зовсім куценький арсенал: заяви, звіти, спостережні місії, «занепокоєння» та «обурення»...

Рада Безпеки ООН паралізована перспективою російського вето, ОБСЄ та Комітет міністрів Ради Європи — обов'язковим принципом консенсусу. Москва або гіпотетично будь-яка інша держава-член, що не зацікавлена в жорстких кроках проти себе, легко знаходить можливість запобігти їм. Право сильного, звичайно, середньовічний принцип. Але останні події, зокрема на Донбасі та в Криму, свідчать: цей принцип зовсім не віджив свій час, а, навпаки, дуже навіть спрацьовує хоча б у тих самих мінських домовленостях. У документі не прописано, як діяти, коли одна зі сторін послідовно ігнорує угоду. То як бути? В ідеалі порушник мусив би потрапити під жорстку обструкцію. У реальності ж тиск чиниться на Україну, на яку просто легше тиснути. А що на бойовиків «ДНР» та на Росію по-справжньому надавити не вдається, то місія ОБСЄ розводить руками: не маємо доступу до 40% окупованої території. Ви вже вибачте. Що можемо, те робимо. А можемо, відповідно до викликів часу, зовсім небагато.

«Припинення вогню не може бути стабільним, якщо ОБСЄ не стане вздовж лінії розмежування, не стане в Широкиному з усіма технічними засобами, з усіма можливостями поставити там стільки спостерігачів, скільки можливо, і — давайте скажемо це прямим текстом — стоятиме там постійно, — заявив днями в інтерв'ю «5 каналу» міністр закордонних справ України Павло Клімкін. — Нам потрібно, щоб ОБСЄ повністю контролювала відведення техніки. Вони готові це перевіряти, просто їх туди не пускають. Але якщо ОБСЄ стане реально вздовж лінії розмежування, то наші хлопці не будуть гинути від цих постійних обстрілів».

Якби ОБСЄ вишикувалася вздовж уявного кордону між окупованими та неокупованими територіями, все було б, звичайно, простіше. Але як цього домогтися? «За добу терористи 95 разів порушили режим припинення вогню», — буденно констатують інформагенції. Щодня вбиті, поранені, не припиняються обстріли. І що? І нічого. Частина Росії в бюджеті ОБСЄ — 7%. Це означає, що вона має право

Дипломатичний абстракціонізм. Після відвідин України генсек ОБСЄ Ламберто Заньєр обійшовся розпливчатою фразою про «людей без розпізнавальних знаків»

на 7% власних спостерігачів у будь-якій місії, але не тільки. РФ здатна задушити в зародку будь-яку небажану ініціативу: рішення в Раді Міністрів, згідно зі статуту Організації, приймаються одностайно.

«Важливо розуміти, що міжнародні організації — це не щось таке, що існує і розвивається на ґрунті відстоювання якихось принципів, — ділиться думками з *Тижнем* дипломат, голова правління «Майдану закордонних справ» Богдан Яременко. — Основну роль у будь-якій міжнародній організації відіграють національні уряди. Власне з інтересів та діяльності урядів і складається будь-яка міждержавна організація. Вони проголошують відданість якимось принципам чи ідеалам і вирішують створити таку структуру для їх спільного відстоювання, пропагування чи розвитку. Але позиції урядів можуть змінюватися. І далі організація або зрозуміє, що хтось із її членів перестав діяти чесно й відповідально, або пробуватиме запліщувати очі на це. Формально всі держави в міжнародних організаціях та об'єднаннях (за винятком Митного союзу) рівні. Тому, коли доходить до голосування, російський вплив дорівнює не лише французькому, а й українському. Неформально все залежить від рівня професійності, мотивованості, організованості та ресурсного забезпечення кожної національної делегації чи національної дипломатії. Насправді лише кілька країн мають можливість глобально контролювати по-

рядок денний таких структур, як ОБСЄ, ООН чи навіть РЄ».

Пан Яременко уточнив, що «глобально контролювати — це брати активну усвідомлену участь у розгляді кожного питання, що стоїть на порядку денному організації. Більшість країн стежать за обмеженим колом питань, а на решту, які, на їхню думку, не зачіпають їхніх інтересів, не реагують узагалі. Це й створює переваги для тих, хто діє глобально, масово, системно». Україна в силу численних суб'єктивних та об'єктивних причин до групи глобальних гравців не входить. «Українська дипломатія існує і функціонує тією самою мірою, що й, скажімо, система правосуддя, чи освіти, чи охорони здоров'я, — вважає Богдан Яременко. — Тобто вона ніби є, існують структури, повноваження, люди. Але все це лише створює ілюзію цілеспрямованої, ефективної діяльності. За півтора року війни жодної ініціативи, проекту документа, свіжої ідеї українська дипломатія не виробила. Жодного досягнення, окрім абсолютно неінтелігентної кампанії повторювання, що Росія погана, а мінські домовленості безальтернативні (це, до речі, показово: безальтернативними для української дипломатії є домовленості з державою, якій вона не довіряє)».

Власне, мінські домовленості — очевидний наслідок «дипломатії другого кроку», яку переважно практикує Україна. Рік тому світ визначався щодо формату переговорів із Росією стосовно нападу на українські землі. Йшлося і про женецький, найвигідніший для нас формат, за формулою США — ЄС — Україна — Росія. Але... «Ніхто не став би рятувати Україну у форматі, який її не влаштовує, — переконаний знайомий дипломат. — Проте Київ виявив безініціативність, а Москва кістьми лягла, щоб не допустити участі в переговорах Сполучених Штатів та Брюсселя». Замість женецького формату отримали норманський: Франція, Німеччина, Україна, Росія. З мінським «апендиксом», що дозволяє «здійснювати консультації» з терористами. Росія скандалить — Київ інтелігентно відмовчується. Маємо що маємо.

Чи правомірно казати, що рік лише в ефективності проросійського лобі за фактичної відсутності проукраїнського? В автоматизмі та упевненнях західних політиків? Усього потроху. «Розумієш, для нас Україна — це як російський Габон, — якось зізнався не для преси знайомий французький чиновник. — Ми розуміємо росіян, бо самі підтримуємо в колишніх колоніях вигідну для нас владу, яка забезпечує нам доступ до необхідних ресурсів. Ці зони впливу не вчора склалися й не завтра зникнуть».

Очільники провідних міжнародних організацій рідко коли дивують чіткістю оцінок того, що відбувається в нас на Сході. От, скажімо, генеральний секретар ОБСЄ, італієць Ламберто Заньєр двічі відвідав прифронтову зону. Був у Дніпропетровську, спілкувався з представниками місії, яка працює на Донбасі. Як ж він зробив висновки після обох відряджень? «Експерти місії ОБСЄ не раз бачили людей без розпізнавальних знаків, які перетинали кордон, — розповів він кореспондентові УНІАН. — Це дуже дивна ситуація, бо ми бачимо багато різних людей і не можемо сказати, хто вони, який у них мандат, чому вони це роблять. Не знаємо, чи мають вони ідеоло-

гічну мотивацію, чи організовані в якийсь інший спосіб. І це надзвичайно ускладнює наші спроби розібратися в ситуації». Езопова мова... Все розуміємо — майже нічого не кажемо. Назвати речі своїми іменами? Якщо не обов'язково, тоді навіщо?

Не краща ситуація в ООН, де Росія заблокувала міжнародний трибунал у справі літака МН17. «Ми скооперували зусилля зі Сполученими Штатами, Великою Британією, Нідерландами та Малайзією, — розповів **Тижню** знайомий український дипломат. — Зрозуміло, що згадані країни допомагають не так нам, як собі, але в цьому єдиний примарний шанс для України домогтися процесу. Так, трохи на «чужому горбу», але в'їхати до цього «раю» мусимо. Самі не зможемо: не той ресурс, не та політична воля, не та підтримка».

У Раді Європи аналогічна розстановка сил. Рік тому в обхід санкцій, на запрошення голови ПАРЄ, Францію відвідав спікер російської Держдуми Сергій Нарішкін. «Ці консультації були необхідні, щоб знайти врешті вихід із кризи», — боронилася від журналістів очільниця структури, лібералка Анн Брассер. Вихід так і не знайдено, а суперечливе запрошення лише переконало, що проголошені принципи Організації можуть прогинатись від натиску окремих агентів Кремля й персонально члена французької делегації ПАРЄ Тьєррі Марьяні, який і організував візит Нарішкіна. Прикладів хоч греблю гати.

«Роль особистості тим більша, чим гірше працює система, — каже Богдан Яременко. — Сильна особистість здатна нав'язувати волю структурі. Але відразу ж постає питання непомірної ціни можливих помилок, як і збільшення ймовірності того, що особистість помиляється. Але коли система розвалена, неінтелектуальна, погано керована, роз'їдена конформізмом і корумпованістю, то іншого варіанта руху вперед, окрім волі особистості, можливо, і немає». Такий наш світ. Недосконалий та незахищений, де справедливість — це лиш ідеал, якого прагнемо.

СИСТЕМА МІЖНАРОДНОЇ КООРДИНАЦІЇ ПОЛІТИКИ КВОЛА Й ДІРЧАСТА. КРИЗЬ НЕЇ ЛЕГКО ПРОРОСТАЮТЬ НЕДОБРІ, НЕОБМЕЖЕНІ АМБІЦІЇ, ЯК МИ ЦЕ БАЧИМО НА ПРИКЛАДІ РФ

У сучасному контексті дипломатія держав не раз виявлялася дієвішою за неповоротку й обмежену в маневрі дипломатію міжнародних організацій. Легітимність дії в таких випадках значно менша, персональна відповідальність лідерів у рази вища. Проте з'являється шанс на власну гру. Реформи міжнародних структур — друга можлива колізія. У цьому напрямі дещо робиться. Але правдивих змін у найкращому разі не слід чекати раніше ніж за кілька років.

Система міжнародної координації політики квола й дірчата. Кризь неї легко проростають недобрі, необмежені амбіції, як ми це бачимо на прикладі РФ. Виклик часу — знайти до них механізми стримування на противагу усаленим автоматизмам розподілу на «зони впливу». Не виключено, що історична місія України саме в цьому. ■

Майкл Боцюрків:

«Ми можемо бути очима й вухами міжнародної спільноти в зоні конфлікту»

Спілкувалася
**Анна
Корбут**

Спеціальна моніторингова місія — одна з численних місій ОБСЄ (штаб-квартира організації міститься у Відні — власне там і є центр прийняття політичних рішень), покликана збирати інформацію, встановлювати факти і звітувати про ситуацію з безпекою та дотриманням прав людини на місцях, а також сприяти діалогу між сторонами конфлікту. Мандат місії не передбачає, щоб вона проводила розслідування або робила висновки. Крім того, спостерігачі — це неозброєні цивільні, їхній захист забезпечують лише броньовані автомобілі та засоби індивідуального захисту. Оскільки з міркувань безпеки спостерігачі не можуть працювати під обстрілом, часто виникає враження, що їхні звіти не повністю відображають ситуацію на Сході, бо не вказують, наприклад, на те, хто починає артобстріли. Про мандат і завдання СММ в Україні, присутність у її складі росіян та труднощі роботи в зоні конфлікту **Тиждень** поспілкувався з речником місії Майклом Боцюрківим.

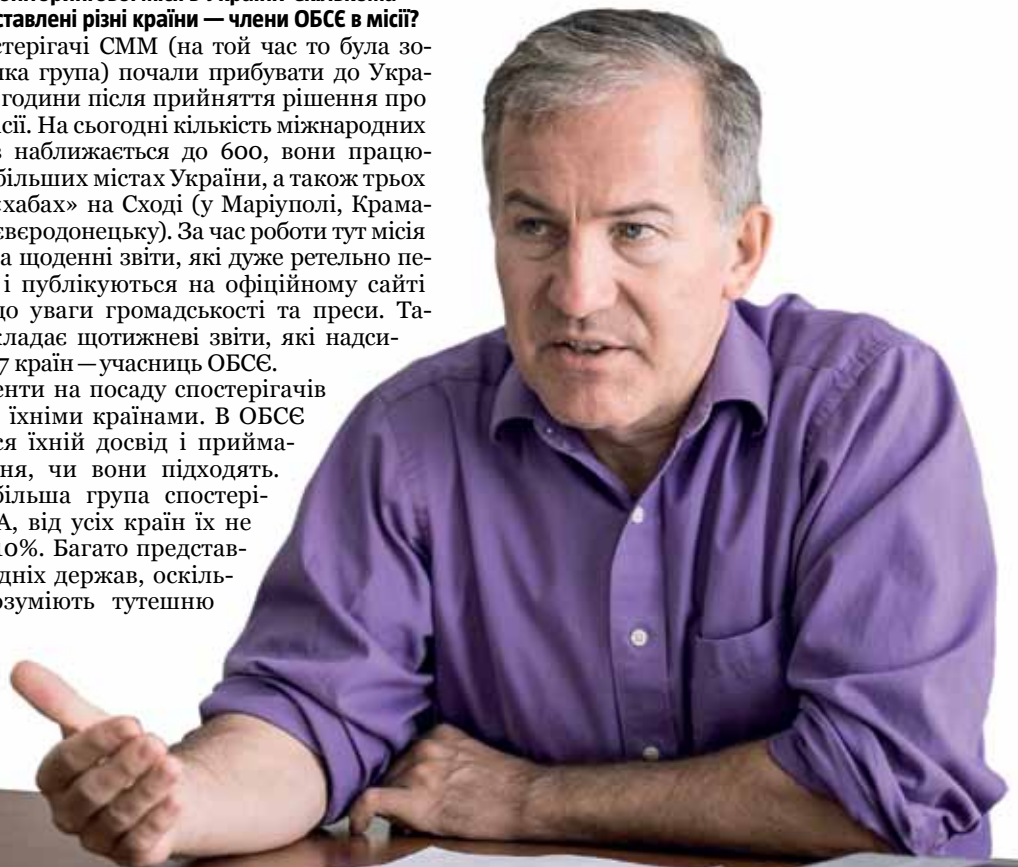
За якими критеріями обиралися спостерігачі для Спеціальної моніторингової місії в Україні? Скількима людьми представлені різні країни — члени ОБСЄ в місії?

— Перші спостерігачі СММ (на той час то була зовсім невеличка група) почали прибувати до України через 24 години після прийняття рішення про створення місії. На сьогодні кількість міжнародних спостерігачів наближається до 600, вони працюють у 10 найбільших містах України, а також трьох так званих «хабах» на Сході (у Маріуполі, Краматорську та Сєвєродонецьку). За час роботи тут місія вдосконалила щоденні звіти, які дуже ретельно перевіряються і публікуються на офіційному сайті організації до уваги громадськості та преси. Також місія складає щотижневі звіти, які надсилаються до 57 країн — учасниць ОБСЄ.

Претенденти на посаду спостерігачів висуваються їхніми країнами. В ОБСЄ перевіряється їхній досвід і приймається рішення, чи вони підходять. Наразі найбільша група спостерігачів зі США, від усіх країн їх не більше ніж 10%. Багато представників із сусідніх держав, оскільки вони розуміють тутешню

ситуацію. Понад 50% учасників мають досвід роботи у воєнній чи правоохоронній сфері. Багато з них працювали в інших місіях ОБСЄ та ООН, знають цей регіон і говорять російською. Чимало спеціалістів, які здійснюють аналіз воронок від снарядів, коли необхідно визначити, з якого напрямку ведуться обстріли. Також у нас працюють експерти в царині прав людини, медіа та налагодження діалогу. Робота проводиться в командах, виїзна група зазвичай налічує від чотирьох до восьми осіб. Дві третини наших спостерігачів зараз у Східній Україні через напружену ситуацію.

Нас часто запитують, чому так багато спостерігачів-росіян. Але їх насправді 26, тобто 5% із 516 міжнародних спостерігачів. Загалом нам важливо мати людей, які знають російську й розуміють місцевий соціокультурний ландшафт. Треба зазначити, що всі, хто приїжджає сюди для роботи в СММ, підписують зобов'язання дотримуватися Кодексу поведінки ОБСЄ. Вся інформація, яку спостерігачі збирають і надсилають до Києва, проходить подвійну-потрійну перевірку перед публікацією в щоденних звітах.

СММ часто критикують за неефективність моніторингу чи відсутність під час небезпечних подій, наприклад вночі, або за те, що на час приїзду групи встановлюється перемир'я, а коли вона їде, обстріли відновлюються. Наскільки це відповідає дійсності? Чи впливає такий підхід на якість ваших звітів?

— Нам відомо про цю критику. По-перше, ми не виїжджаємо вночі, бо це надто небезпечно. Що стосується відновлення обстрілів, щойно група відїжджає з місця події, то не так давно наші спостерігачі 90 хвилин сиділи під обстрілом. Такі епізоди трапляються дедалі частіше. Нещодавно в Широкиному травмувало одного з наших представників. Звідси можна зрозуміти, що ми дуже близько до театру дій і доповідаємо, коли бачимо обстріл.

Зараз нас більше турбує повернення важкого озброєння, зокрема «Градів» та інших систем залпового вогню. А після Мінська минуло чимало часу, і так не має бути. Натомість повинно бути спокійно, мають відбутися відведення важкого озброєння і відхід від контактної лінії.

А якщо говорити ширше, то в людей дуже високі очікування від СММ. Ми намагаємося пояснювати, чому ми тут і що робимо. Важливо розуміти, що місія працює на запрошення українського уряду. Він підтримує продовження нашого мандата.

Тим часом в очах більшості СММ опинилася в центрі нинішніх подій: людям здається, що вона може принести мир. Але мир залежить від політичної волі обох сторін. Ми ж можемо звітувати про те, що бачимо, про порушення прав людини, сприяти відновленню діалогу та зменшенню напруження. Недавно ми запустили короткі ролики на радіо, щоб пояснювати людям, для чого ми тут.

Але помічаємо дедалі більше розчарування, особливо в зоні конфлікту. Місцеве населення втомлене і зле, люди хочуть припинення обстрілів. Сотні внутрішніх переселенців, із якими ми спілкувалися, сказали, що єдина умова для повернення додому — припинення стрілянини. Але небезпека в тому, що чим довше вони залишаються там, куди виїхали, тим важче їм буде повертатися.

Також звітуємо про величезну шкоду, заподіяну обстрілами інфраструктурі: дорогам, мостам, лікарням, школам. Ми починаємо робити певні кроки для того, щоб залучати спеціалістів із розмінування — це допомогло б нам потрапляти до місць на кшталт Широкиного.

Як часто СММ не отримує доступу до місць, які повинна моніторити?

— Обмеження доступу буває з різних причин. Іноді ми фізично не в змозі виїхати в певне місце. Наприклад, не могли поїхати до Широкиного через

Майкл Боцюрків — колишній канадський журналіст-міжнародник. Працював, зокрема, для Globe and Mail та South China Morning Post. Зараз речник спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні. До цього понад 10 років був речником різних місій ООН, зокрема UNICEF у Східному Єрусалимі.

небезпечну ситуацію там. Буває, що групи затримують на блокпостах з обох сторін, тому що існують процедури стосовно документації, або обшукують наші автомобілі. Крім того, нам обмежували доступ до місць зберігання важкої зброї або допускали до самих складів, але не давали перевірити певні аспекти, наприклад серійний номер важкої техніки. Це неприйнятно. Нам потрібен вільний, безпечний і безперешкодний доступ для виконання нашої роботи. Якщо такого доступу немає, доповідаємо про це і вказуємо на тих, хто його обмежує, а також якомога частіше нагадуємо їм про наш мандат і мету присутності.

На сьогодні обидві сторони ще не надали нам повної інформації про те, яке важке озброєння вони мають фактично і якими маршрутами його перевозитимуть, щоб ми за цим спостерігали. Крім того, вони мають повідомити нам, де зберігатимуть це озброєння, щоб ми могли перевірити. Ми кілька разів закликали до цього. Деяке важке озброєння вже відведено. Але ми тут не для того, щоб звітувати про його пересування. Нам потрібно перевірити й упевнитися в тому, що важке озброєння відведено. І поки що не можемо цього зробити.

Загалом цінність наших звітів у тому, що ми можемо бути очима й вухами міжнародної спільноти в зоні конфлікту, доповідати про певні інциденти, наслідки для мирного населення. Людям, що залишилися на Сході, доводиться вкрай важко в усьому: відправляти дітей до школи, знаходити ліки, купувати предмети першої необхідності, отримувати пенсію. Складно і з системою перепусток, яку запровадила Україна, — тут виникають бюрократичні зволікання. Ми звітуємо й про це. Ще один важливий аспект нашої роботи — встановлення діалогу та забезпечення доступу до якихось місць чи об'єктів. Наприклад, коли сталася катастрофа з малайзійським літаком МН17, ми були на місці події за 24 години, домовлялися про доступ до нього експертів і надзвичайників. Останні кілька тижнів працюємо в районі Горлівки, де домовляємося про доступ комунальників до об'єктів інфраструктури, щоб ті могли полагодити водогони. Це не тільки забезпечує відновлення інфраструктури, а й свідчить про те, що сторони такі можуть скласти зброю принаймні на кілька годин щодня і спокій можливий.

Зрештою, наше завдання полягає в тому, щоб установлювати факти. Ми звітуємо, наскільки це можливо, про те, що бачимо й чуємо особисто. Наприклад, у випадку обстрілу в Широкиному обстановка дозволяла, ми виїхали б туди й спостерігали б, потім максимально описали б у звіті, звідки ведеться обстріл. Але ми не визначаємо винних: у наших звітах достатньо інформації, керуючись якою люди у відповідних відомствах можуть за потреби реагувати. ■

Станом на 29 липня найбільше спостерігачів у СММ ОБСЄ було

США	Румунія	Рф, Польща та Фінляндія	Угорщина	Німеччина	Італія	Велика Британія та Швеція
50	30	26	23	22	21	18

Загалом 516 осіб із понад 40 країн — учасниць ОБСЄ

Ганна Гопко:

«Західні партнери часто не можуть зрозуміти, чого хочуть українці»

Тиждень поспілкувався із Ганною Гопко, головою Комітету Верховної Ради у закордонних справах, про співпрацю із західними партнерами та міжнародними організаціями, про наслідки мінських домовленостей і майбутнє місцевих виборів, а також про те, що українцям необхідно зробити для перемоги.

Чи вважаєте ви ефективним мінський формат переговорів? Чи може бути якась йому альтернатива?

— Мінські домовленості — це фактично вимушений крок, який був зроблений офіційним Києвом під натиском наступу російських військ, під розумінням реалій, у яких перебуває українська економіка. Починаючи від мінської угоди у вересні минулого року здійснювалися ті кроки, які дозволили стабілізувати лінію фронту, знизити інтенсивність бойових дій та людські втрати, дали нам можливість зменшити витрати й дістати час на підготовку для того, щоб виграти цю війну.

Якщо ви порівняєте українську армію рік тому й теперішню, то за чисельністю, за озброєнням і підготовкою помітний прогрес. Але ми не готові до реального вторгнення, оскільки ціна питання — людські життя. Тому ми використовуємо мінський процес, хоч він нам і не подобається. Дуже важливо знати, як довкола Мінська вибудувати додаткові стратегії захисту наших інтересів. Проводячи реформи та борючись із корупцією, ми посилаємо меседжі й російським громадянам: попри російську агресію, українці стають сильнішими, і світові, який надає нам фінансову та гуманітарну допомогу.

Треба будувати державу в єдності, граючи як одна національна збірна, в якій у кожного своя роль. Дуже важливо, щоб державні інтереси переважали над груповими чи фракційними. Не може бути такого, як роблять зараз деякі парламентарії. Вони кричать: «Мінськ не визнаємо!», але не пропонують альтернатив. Якщо ми говоримо про альтернативу: чи нам треба збільшити кількість союзників, чи переговорників, стратегічних партнерів, то це треба обговорювати.

Я недавно отримала від віце-президента США Байдена позитивну відповідь на мій лист із проханням посилити санкції включно із системою Swift, у разі якщо Росія не виконає першочергових зобов'язань із Мінська. Сполучені Штати не є офіційно в «нормандській четвірці», але вони включені в перемовини, і візити Керрі, Нуланд і Байдена свідчать про те, що Америка активно бере участь у протидії російській агресії.

Остання відкриває можливості тісної співпраці з усім світом: Австралією, Японією, країнами Африки, арабським світом. Коли експорт до РФ за-

**Спілкувався
Віталій
Рибак**

критий, час шукати нові напрямки вивезення товарів. Зняття санкцій з Ірану відкриває додатковий ринок енергоносіїв для Європи й послаблює вплив Росії у світі. Довкола все швидко змінюється, тому потрібно мати тверезе розуміння перешкод та можливостей.

Чи є тиск з боку західних партнерів на українську владу з метою пришвидшення децентралізації та реформ взагалі?

— Росії лише на руку зіграти на нашому комплексі меншовартості: ось, мовляв, вас «нагинають».

ФОТО: УНАН

Гопко Ганна Миколаївна народилася 1982 року на Львівщині. За освітою журналіст, має ступінь кандидата наук із соціальних комунікацій. Працювала на телебаченні та радіо, на волонтерських заходах й у штаті громадських організацій. Є членом координаційної ради групи «Реанімаційного пакету реформ». Від 4 грудня 2014-го — голова Комітету Верховної Ради у закордонних справах.

Кремлю дуже захочеться розвалити коаліцію на підставі суперечок про конституційну реформу. Буде звучати чимало речей, щоб ті, хто не розібрався, і далі сварилися між собою.

Західні партнери часто не можуть зрозуміти, чого хочуть українці — нам не варто їх дезорієнтувати. Політикам не треба кричати, що хтось чинить тиск, а ефективніше виконувати свою роботу: вичищати авгівей стайні у Міноборони, в оборонній промисловості, в АПК. Кожен повинен грати свою роль, от і все. Є декілька завдань: протистояння російській агресії, акумуляція міжнародної підтримки у різних сферах, створення інформаційних кампаній.

Посольство США в Україні допомагає суспільному телебаченню, щоб у нас нарешті з'явився якісний продукт із професійним контентом, який хочуть дивитись українці і який би підвищував рівень мислення та створив конкуренцію олігархічним каналам. Нам треба розуміти, як використовувати підтримку заходу — не кредити просити, а реальну допомогу на відновлення Сходу. Але і з кредитами треба бути відповідальними — за їх ефективне використання.

Єдність — ключовий ресурс для України. Туреччина завдяки єдності змогла потроїти ВВП і стати регіональним лідером з величезними амбіціями й реальним впливом. А все тому, що вони чітко усвідомили: є турецький інтерес. Українцям потрібно брати приклад. Я закликаю до здорового прагматизму, адекватності, розуміння наших стратегічних інтересів.

Після прийняття поправки про децентралізацію значно зростає роль місцевих громад та відповідно важливість виборів у жовтні. Чи уявляють собі наші західні партнери процес виборів на окупованих територіях? Як забезпечити їх прозорість?

—Цього року провели бюджетну децентралізацію — вже зараз більше коштів з'явилось у місцевих радах, але вони часто не знають, що з ними робити, бо не мають далекоглядної стратегії. А який пріоритет для міста: будувати дороги, чи інвестувати в госпіталь, чи відкрити нові школи? А для цього мала би бути якась конкретна програма: громада зібралась і вже не каже, що нам президент, парламент чи уряд винен. Тепер за майбутнє вашого міста відповідаєте ви і ваш мер. Вже тоді, маючи більше фінансових можливостей, локальні політики нестимуть більше відповідальності, бо якщо щось буде не так, люди прийдуть до них питати, а не до Києва. Зростатиме ефективність, й уже не можна буде виправдатися, що «верхи не дають». Низи повинні самі могти.

На жаль, у багатьох регіонах немає реально гідних кадрів, аби йти на ці вибори і брати на себе цю відповідальність. Зараз ми проведемо ці вибори, вони стануть певним — не скажу, що оновленням, — перезавантаженням місцевих еліт. Але по тому проекту, що є в Конституції, нові вибори пройдуть за два роки — це вже буде хороша можливість. Люди зрозуміють, кого вони обирали й кого хочуть бачити на місцях. Плюс для міжнародних і наших проєктів це можливість підготувати кадри. Я знаю, що Міжнародний республіканський інститут за підтримки канадців проводить навчання для мерів та їхніх команд, депутатів та активістів.

Ми, як і наші західні партнери, усе добре розуміємо, і парламент правильно зробив, внісши зміни до Закону «Про особливий порядок місцевого

самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», де прописано дев'ять пунктів про те, як потрібно провести вибори там. Вони не будуть фейковими, там братимуть участь українські партії, українські політики у присутності представників ОБСЄ та інших міжнародних спостерігачів, але вони не повинні ходити під прицілом автоматів терористів. Там мають бути присутні українські медіа. Але це все після того, як буде виведено важке озброєння, коли терористи будуть роззброєні. І треба теж сподіватися на відповідальність електорату: перегони в Чернігові показали, що з цим є проблеми. Виборці повинні розуміти, що коли вони обирають політиків, то стають за них відповідальними. Тут спільна відповідальність виборця і політика, які й після виборів повинні активно комунікувати.

Наразі є дуже негативна тенденція — тотальна десакралізація влади. Комусь вигідно роздмухувати песимістичні настрої, що немає чесних політиків, що вони всі погані. Це вбиває віру в те, що політики можуть робити благородну справу на користь держави.

ЯКЩО МИ ЗАРАЗ БУДЕМО НАДТО КРИТИКУВАТИ ОБСЄ, НЕ МАЮЧИ АЛЬТЕРНАТИВИ, ТО САМІ СЕБЕ ЗАЖЕНЕМО В СИТУАЦІЮ, У ЯКІЙ ПОКРИЧАЛИ — І ЦЕ НИЧОГО НЕ ДАЛО

Наскільки ефективно діють міжнародні організації на Сході України? Візьмемо для прикладу ОБСЄ: наскільки їхній мандат дає їм змогу впливати на розв'язання конфлікту?

—З одного боку, ми розуміємо, що ефективність ОБСЄ треба підвищувати. І вони теж це розуміють. Недавно в Гельсінкі на 40-річчя Гельсінського заключного акта йшла мова про те, що ОБСЄ потрібно реформувати, що ця організація повинна мати превентивну функцію, грати на попередження конфліктів.

З іншого боку, якщо ми зараз будемо надто критикувати ОБСЄ, не маючи альтернативи, то самі себе заженемо в ситуацію, у якій покричали — і це нічого не дало. Дискредитували, а потім обговорюється тема демілітаризації Широкиного, і нам потрібно присутність ОБСЄ збільшити.

В усіх розмовах з країнами ЄС, Канадою та іншими говоримо, що нам потрібна допомога ООН, миротворчі місії. Плюс потрібно збільшувати присутність ОБСЄ і тих організацій, які нам допомагають: чеської People in Need, Червоного Хреста. Тобто ми чітко повинні розуміти, що для тих завдань, які є, кращих виконавців не знайти.

Ми зараз маємо унікальні можливості щодо інтеграції у міжнародні організації, але для цього треба мати розроблену стратегію. Для нас участь у міжнародних організаціях та їхня присутність на Сході — чудова можливість набутися досвіду. Ми повинні знайти стратегічних партнерів, але не кричати про це всюди. Має бути певне коло людей, які чітко усвідомлюють майбутнє внутрішньої та зовнішньої політики: сіли із західними партнерами, подумали й разом зробили. ■

Російський слід у моніторингу

Богдан Буткевич

Кількісна присутність росіян у місії ОБСЄ не є критичною, значно більше її роботі заважають обмеження з боку контрольованих РФ терористів

В Україні наразі в моді тренд нищівної критики ОБСЄ та злих жартів на тему «сліпих спостерігачів», які часто геть не бачать порушень з боку російсько-сепаратистських військ, зате навіть піщинку в оці знайдуть з українського. Й у цьому є чимала частка істини. Так само частка істини й у тому, що серед представників Моніторингової місії ОБСЄ в Україні є громадяни РФ, які займають відверто антиукраїнську позицію. Ось тільки і їхня кількість, і їхній вплив на роботу цієї організації дуже перебільшені в українській масовій свідомості. Як і пояснення достатньо неефективної роботи місії російським слідом. Насправді нерідка «сліпота» міжнародних спостерігачів пояснюється кількома дуже простими причинами: недопуском їх на окуповану територію, відсутністю гарантії їхньої безпеки з боку бойовиків та величезною кількістю бюрократичних протоколів, які мають виконати обес'єшники перед тим, як оголосити якісь висновки від імені своєї організації. До того ж відносини між Росією та Організацією з безпеки і співробітництва в Європі зіпсувалися вже давно, відколи Кремль остаточно взяв курс на побудову «керованої демократії» в середині 2000-х. А російсько-українська війна тільки остаточно оформила цей процес.

За інформацією прес-служби, місія ОБСЄ в Україні на сьогодні налічує лише 819 членів, 516 з яких — іноземні представники. Найбільша кількість спостерігачів зі США — 50 осіб. Ще 30 членів місії з Румунії. І тільки по 26 спостерігачів із Росії, Польщі та Фінляндії. Також до місії ОБСЄ окрім спостерігачів належать 64 інші іноземні працівники, серед яких голова місії, заступник голови, радники, аналітики, прес-секретар місії тощо. Росіян там немає. 239 членів місії — українці, які є помічниками, радниками та обіймають інші адміністративні посади.

Щоправда, керівництво організації нещодавно заявило про наміри збільшити кількість учасників місії приблизно до тисячі осіб, але навряд чи питома вага громадян РФ від цього збільшиться. Особливо якщо врахувати останні підпали машин Організації в Донецьку, які свідчать про те, що керівництво бандитських бантустанів за вказівкою з Кремля взяло курс на вичавлювання будь-якої міжнародної присутності в окупованих територіях України. У принципі, це звична тактика для РФ: так само, наприклад, усе відбувалося на окупованих територіях Грузії.

Отже, як бачимо, росіяни становлять лише 3% загальної кількості обес'єшників, що працюють

Атака в Донецьку. Лідери сепаратистів за вказівкою з Кремля вичавлюють міжнародних спостерігачів з окупованих територій

сьогодні в Україні. Головною проблемою є те, що українська сторона співпрацює з Організацією без обмежень, пускаючи її представників майже всюди, тоді як російсько-сепаратистські бандформування пускають їх виключно туди, де все заздалегідь підготовлено та влаштована потрібна «показуха». Спроби міжнародних працівників поїхати кудись на території окупованих районів Донецької та Луганської областей без попереднього узгодження з керівництвом проросійських формувань смертельно ризиковані: бойовики без будь-якого попередження та зайвих вагань відкривають вогонь на ураження. Відповідно обес'єшники бачать лише те, що їм дають змогу побачити, бо якщо їм не гарантують безпеки, вони, за своїми офіційними правилами, не мають права наражати на небезпеку співробітників.

Другий фактор, який впливає на кут їхнього зору, — потреба виконувати протокол необхідних доказів перед публікацією будь-яких висновків від імені Організації. Найсвіжіший приклад — нещодавно, лише через трохи більш як тиждень після відповідного обстрілу, ОБСЄ визнало, що проти ЗСУ застосували фосфорні бомби біля Станиці Луганської. Відповідний звіт наглядової місії на офіційному сайті Організації з'явився з дуже великим запізненням. І це при тому, що бійці 128-ї гірськопіхотної бригади, проти яких застосували заборонені у всьому світі боєприпаси, буквально через кілька годин після обстрілу надали світліни, на яких видно білі сліди у вирвах і віцент спалену техніку з характерним білим нальотом. Однак офіційно визнати факт використання фосфору ОБСЄ змогла тільки після ретельного вивчення фото та власних перевірок.

І це ще хороший приклад. Найчастіше й до такої справи просто не доходить, адже, знову ж таки за правилами, відсутність чітких гарантій безпеки не дає можливості спостерігачам кудись їхати, а отже, і робити якісь висновки.

Але ж, питає наполегливий скептик, може, вплив Росії наявний вище, на рівні центрального керівництва? У цьому сенсі досить цікаво відстежити відносини між ОБСЄ та Росією. Точніше, навіть не так — те, як себе поводи́ла РФ у складі цієї організації. Де вона перебуває, нагадаємо, з 1992 року, а якщо вважати її як правонаступницю СРСР, то ще з часів розрядки 1970-х. До того ж і досі російська мова є однією з офіційних мов Організації. У Парламентській асамблеї Росія представлена 15 з 320 делегатів, хоча зараз вони тимчасово не мають права голосу. Здавалося б, ось воно — те саме російське лобі. Але все не так просто й однозначно. Насправді відносини між ОБСЄ та РФ зіпсовані вже давно.

Наріжним каменем стали дві речі: вибори в РФ та окупаційна поведінка російських військ у Грузії та Молдові, тобто Абхазії та Придністров'ї. За оцінкою російської газети «Коммерсант», відкритий конфлікт між Росією та ОБСЄ розпочався ще 3 липня 2004 року, коли в Москві було прийнято заяву країн СНД, що в різкому тоні звинувачувала Організацію з безпеки і співробітництва в Європі у «практиці подвійних стандартів» і «небажанні враховувати реалії та особливості окремих держав», що стосувалося якраз Абхазії.

Ситуація і далі погіршувалася. У 2005-му Парламентська асамблея прийняла ще одну резолю-

цію щодо Абхазії, яку російська влада розцінила як критичну стосовно РФ. Також Кремлю не сподобалися висновки моніторингу президентських виборів 2004 року в Росії, де, нагадаємо, Владіміра Путіна обрали на другий термін. Ще однією точкою біфуркації стала Молдова. Далекого 1999-го на Стамбульському саміті ОБСЄ РФ зобов'язалася вивести свій військовий контингент з окупованої території Молдови до кінця 2002 року. Однак всупереч постійним деклараціям Росія й досі не зробила жодного кроку в цьому напрямку. Влітку 2011-го Парламентська асамблея закликала нашо-го північного сусіда завершити виведення військ із Придністров'я, посилаючись на зобов'язання в рамках ОБСЄ, що знову ж таки викликало тільки шквал негативу з боку Москви.

Якщо хтось думає, що шантажувати Європу своїм виходом з ОБСЄ Росія почала лише торік, то він глибоко помиляється. Вперше про це російський міністр іноземних справ Сергій Лавров заявив ще 2006 року на засіданні Ради міністрів закордонних справ ОБСЄ. А 2007-го його заступник Грушко повідомив про зменшення внесків Росії до бюджету Організації через незгоду з її політикою та висновками щодо РФ. Звернемо увагу на цей факт і нагадаємо, що кількість спостерігачів, які може мати країна в місіях ОБСЄ, безпосередньо залежить від частки у фінансуванні Організації. Саме тому американських представників значно більше, ніж російських, а кількість росіян в українській місії дорівнює кількості поляків та фінів.

ГОЛОВНОЮ ПРОБЛЕМОЮ Є ТЕ, ЩО УКРАЇНЬСКА СТОРОНА СПІВПРАЦЮЄ З ОРГАНІЗАЦІЄЮ БЕЗ ОБМЕЖЕНЬ, ТОДІ ЯК РОСІЙСЬКО-СЕПАРАТИСТСЬКІ БАНДФОРМУВАННЯ ПУСКАЮТЬ ЇХ ВИКЛЮЧНО ТУДИ, ДЕ ЗАЗДАЛЕГІДЬ ПІДГОТОВАНА «ПОКАЗУХА»

Так само з 2007 року спостерігачів Організації перестали допускати на російські вибори. Щоправда, під час «медведєвської відлиги» обес'єшників запросили для спостереження за виборами до Держдуми 2011-го, але висновки, як і слід було очікувати, дуже не сподобалися російській владі, через що ОБСЄ була піддана нищівній критиці й більше нікуди не запрошуюється.

Експерти з міжнародних питань, з яким поспілкувався *Тиждень*, стверджують, що ніякого централізованого впливу чи лобі в ОБСЄ Росія не має. Хоча, зрозуміло, цей вплив є на рівні країн-членів, які симпатизують РФ або мають із нею тісні економічні зв'язки. Мова йде про Сербію, Італію, Францію, Угорщину тощо. Власне, останні голосування в ОБСЄ, які різко засуджують Росію, визнають її окупантом та забирають у неї право голосу, дуже чітко показуючи розстановку сил в Організації.

Як підсумок можна визнати той факт, що ОБСЄ та її місія в Україні не дуже якісно виконують свої функції, але це пов'язано не з російським впливом, який сьогодні зведений до мінімуму, а із загальною неефективністю нинішньої системи міжнародної безпеки та з необхідністю її реформування. ■

Примари «вічного миру»...

Ігор Лосєв

Міжнародні організації, що мали б запобігати війнам, за роки свого існування так і не знайшли інструментів впливу на країни з достатнім зовнішньополітичним потенціалом та потужною армією

На сьогодні існує безліч міжнародних організацій: економічних, екологічних, релігійних, медичних, культурницьких, молодіжних, гендерних, освітніх, наукових, правозахисних і миротворчих.

От саме останні нас і цікавлять. Їхньою метою є досягнення миру в усьому світі. Колись німецький філософ Іммануїл Кант мріяв про «вічний мир» і навіть створював відповідний проект. Цей «вічний мир» сприймався як чудова утопія, прекрасна мрія, що не має стосунку до повсякденної міжнародної практики, Realpolitik.

Однак у XX столітті потрясіння двох світових воєн спонукали до утворення консультативних або бодай якихось структур із підтримання миру чи принаймні системної агітації за мир. Деякі з них були відверто політично-пропагандистськими організаціями з розкладу верхівки й населення геополітичних супротивників, як, приміром, численні радянські (та сателітів СРСР) комітети «боротьби за мир», «захисту миру» тощо, за якими стояв такий видатний «миротворець», як Іосіф Сталін. У Радянському Союзі з метою захоплення своїх агентів впливу навіть було засновано «Ленінську премію за зміцнення миру між народами» з вагомим грошовим еквівалентом. Створювалася величезна кількість міжнародних тусовок «за все добре проти всього поганого», над усе в країнах третього світу, хоча Заходом також не гребували. З усього цього більш чи менш явно стирчали вуха ЦК КПРС і КГБ. Однак якщо відволіктися від усіх цих параконспіративних фейків, то світова потреба в миротворчих організаціях, постійних міждержавних форумах справді була наявною й очевидною, незважаючи на всі об'єктивні внутрішні суперечності в діяльності таких структур. Адже миротворчі міжнародні організації мають діяти ефективно і в розумних часових межах, що вимагає жорстких правил та обмежень.

А це суперечить справедливості й рівноправності всіх національних учасників форуму. Ефективність потребує швидких і консолідованих рішень, рівноправ'я—урахування думки всіх членів організації, а це можливо тільки через механізм консенсусу, що має свої вади. Досить згадати, як спаралізував роботу польського Сейму в часи виборних польських монархів такий собі Пилип із Конопель. Скасувати рішення Сейму, не допустити його міг один-єдиний шляхтич, скориставшись правилом Libegum VETO, голосно заявивши: «Не позволям!». Пилип із Конопель, бажаючи звернути увагу на власну значущість, з будь-якого приводу горлав: «Не позволям!», роблячи діяльність парламенту неможливою. Тоді маршалок Сейму домовився з іншими депутатами (послами Сейму), щоб вони

вранці зачиняли Пилипа в окремій кімнаті. Після того він запитував парламентаріїв: «А чи є Пилип із Конопель?». Депутати його заспокоювали, кажучи, що немає, і засідання розпочиналося в нормальному режимі. У міжнародній організації в ролі такого Пилипа (не через поганий характер, а через національні інтереси) може виступати держава чи група держав. Проте, навіть якщо потрібне й розумне рішення ухвалено, має ще бути механізм успішного його втілення, а також реальні санкції за його порушення й недотримання.

Тому міжнародні організації нерідко перетворюються на такі собі дискусійні клуби й форуми з мінімальною практичною користю. Тому й консенсус не завжди забезпечує рівноправ'я, бо знаходяться держави-лідери, найвпливовіші та найзаможніші, які поступово (і часто негайно) підпорядковують своїм національним інтересам усі ті міжнародні механізми. Навіть усевітня футбольна організація ФІФА, як показує досвід, схильна більше звертати увагу на потреби саме таких своїх членів, а не, приміром, Уругваю, який, на відміну від Росії і Катару (господарі світових чемпіонатів 2018 і 2022 років), двічі був чемпіоном світу з футболу...

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕРІДКО ПЕРЕТВОРЮЮТЬСЯ НА ТАКІ СОБІ ДИСКУСІЙНІ КЛУБИ Й ФОРУМИ З МІНІМАЛЬНОЮ ПРАКТИЧНОЮ КОРИСТЮ

Але потреба в якомусь міжнародному моніторингу й бодай якихось кроках зі збереження миру справді була, тому після Першої світової війни виникає Ліга Націй, заснована на Паризькій мирній конференції 1919–1920 років. У січні 1918-го президент США Вудро Вільсон висунув ідею заснування всесвітньої організації для «створення взаємної гарантії політичної незалежності й територіальної цілісності як великих, так і малих держав». Ця організація багато в чому була подібна до наступної—ООН. Зокрема, у Лізі Націй була Рада, що мала складатися з п'яти постійних членів: Великої Британії, Франції, Італії, Японії та США, а також чотирьох непостійних, які обирала Асамблея на трирічний термін. Роботу постійного секретаріату очолював генеральний секретар. Членом ЛН могла стати будь-яка незалежна країна, домініон чи самоуправна територія, за кандидатуру якої проголосували 213 делегатів Асамблеї. СРСР увійшов до складу Ліги Націй у 1933 році.

Покарати агресора. Голова МЗС Фінляндії Рудольф Голсті домігся виключення у 1939 році СРСР із Ліги Націй за напад на його країну

Головні органи ЛН розташовувалися в Женеві (Швейцарія). Ліга Націй не спромоглася створити ефективну систему міжнародної безпеки, з Лігою Націй війни розпочиналися й закінчувалися на всіх континентах, як і без неї. Поступово вона втрачала свій авторитет і з її лав виходили впливові держави: у 1933-му — Японія і Німеччина, у 1937-му — Італія. ЛН демонструвала своє безсилля на тлі всіх збройних конфліктів приблизно так, як нинішня ООН та ОБСЄ, обмежуючись протестами й занепокоєнням. Коли Італія напала на майже єдину (якщо не рахувати Ліберію) незалежну африканську державу Абіссінію (Ефіопію), Ліга нічим реально не допомогла ефіопам, проти яких фашистська Італія застосувала навіть хімічну зброю. За кілька років країну визволили британські війська. Виступаючи під час італійської агресії в Лізі Націй, ефіопський імператор Гайле Селассіє I (1892–1975) виголосив знамениту фразу, яку потім повторить Вінстон Черчилль: «Якщо між війною і ганьбою ви виберете ганьбу, то матимете і війну, і ганьбу». Тоді в ЛН було дуже багато пацифістів і прихильників «рятівної» ганьби, втім, як і нині... Вона проковтнула гітлерівський аншлюс Австрії, загарбання Німеччиною Чехословаччини внаслідок ганебної Мюнхенської змови тощо.

Напередодні Другої світової війни Ліга Націй перетворилася на абсолютно нікчемну організацію, таке собі дипломатичне посміховисько. Рішення про розпуск ЛН було прийнято на 21-й сесії Асамблеї 18 квітня 1946 року. Але то була констатація факту політичної смерті, що давно відбувалася.

Однак в історії цієї організації є один справді героїчний і величний епізод. ЛН наважилася на річ для нинішньої ООН (не кажучи вже про ОБСЄ) неймовірну: вона виключила зі свого складу Радянський Союз за агресію проти Фінляндії в 1939-му. Ця вікопомна подія сталася 14 грудня 1939 року. Хоча сталінський СРСР був тоді значно сильнішим і менш залежним від Заходу, ніж нинішня путінська Росія. Тож Ліга Націй справедливо заслуговує і на добре слово...

Отже, ЛН розпустили, а все її майно (і всі її хиби!) передали новоствореній Організації Об'єднаних Націй.

Власне, хиби й недовір'я ООН були закладені ще в січні — лютому 1945-го в Ялті, коли Рузвельт і Черчилль намагалися максимально пристосувати нову організацію до потреб Сталіна. Як пише Джонатан Фенбі у книжці «Альянс»: «Черчилль заспокоїв Сталіна, що, хоча дії великих держав можна буде критикувати словесно, система вето зробить організацію практично безвладною (так і сталося! — Авт.), і вона не зможе дяти проти США, СРСР, Британії чи Китаю... Сповнений підозр, Сталін пригадав, як Ліга Націй вигнала СРСР після його нападу 1939 року на Фінляндію. «Тепер це буде неможливо», — заспокоїв його Іден. «А можна створити ще більше перешкод?» — запитав Сталін». Тут ми теж бачимо фактично змову лідерів західних демократій із найбільшою в історії людства злочинною диктатурою. Ця змова діє досі, перетворюючи ООН на доволі неефективний механізм, який не здатен вчасно й повноцінно карати за агресію, зупиняти її і встановлювати справедливий, міцний і тривалий мир. Якщо це десь і колись вдавалося, то для ООН то радше виняток, аніж правило. У ще більш карикатурних формах ті хиби дісталися в спадок Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Абсолютно неможливо віднайти конкретний позитивний результат її діяльності, особливо на Донбасі, хіба що працевлаштування цілої орди міжнародних чиновників, не кажучи вже про широкую присутність у цих миротворчих лавах представників держави-агресора.

Дедалі частіше у світі говорять про кризу міжнародних організацій: ООН, ОБСЄ, сюди ж належить корупційний скандал у ФІФА. Чи не йдеться тут про глобальну транснаціональну політичну (і не лише!) корупцію? Про служіння інтересам окремих світових потуг й аж ніяк не людства? ■

ОБСЄ в інтер'єрі: вони працюють

Станіслав Козлюк, Сєверодонецьк

Спостерігачі ОБСЄ здобули не найкращий імідж як серед місцевих мирних мешканців, так і серед військових. Однак віднедавна ставлення до них дещо змінилося

Новий тренд. Нині спостерігачів ОБСЄ можна частіше зустріти в прифронтових селищах, ніж у ресторанах Сєверодонецька

Звійною на Сєверодонецьк звалився статус обласного центру. Сюди перебралися органи влади Луганщини, на додачу тут поселилася частина міжнародних спостерігачів, які мали б стежити за конфліктом на Донбасі й фіксувати порушення мінських угод. Кореспондентів *Тижня* вдалося поспостерігати за роботою та дозвіллям представників ОБСЄ на Луганщині півроку тому й зараз. Різниця відчутна. Це визнають й українські військові та чиновники.

Звичайний лютневий вечір. У кінці слабо освітленої вулиці майже на околиці міста вогнями спалахує готельний комплекс «Мир». Крізь прочинені ворота видно до двох десятків автомобілів ОБСЄ, подекуди припорошених снігом.

«О, так тут обес'єшники живуть. Щоправда, я щось не бачив, щоб вони в наші краї заїжджали. Ну, може, в інших зонах працюють», — розраховуюся із таксистом, який погодився проїхатися сотню кілометрів від фактично лінії фронту

в Новайдарському районі до відносно спокійного Сєверодонецька. Десь за межею міста чути залпи артилерії. Мимоволі здригаєшся від надто гучних і сильних розкатів. Утім, це перестає турбувати, коли потрапляєш до готелю. Звук не проникає крізь товсті стіни, тож ти почувашся відносно комфортно.

У холі готелю порожньо. Лише адміністратор намагається не заснути за стійкою. Питаємо про вільні номери, заселяємося. Вже під час вечері стають помітними постояльці. Іноземці, з бейджами. Здебільшого чоловіки. Вони вмощуються на великих диванах, теревеняють про життя, хтось на ноутбукці переглядає стрічку новин. У цей момент обстрілюють Щастя, Станицю Луганську. У сусідній, Донецькій, області виникла загроза котла в районі Дебальцевого. Підносять пиво. Гості з ЄС сидять довго. Годину, півтори, дві... Потім розраховуються і зникають десь у нетрях коридорів.

«Місія ОБСЄ? Та вони в готелі частіше сидять, ніж працюють! Замість того щоб їхати до передової, фіксувати порушення перемир'я, обстріли, пиячать днями, роз'їжджаючи містом на таксі», — обурювався роботою спостережної місії тодішній голова ОДА Геннадій Москаль.

Зранку в ресторані готелю нові люди. На шиях уже знайомі бейджі, в руках ноутбук. Спостерігачі, сівши снідати, дивляться новини, частина з них щось активно набирає у Word. Із незнайомцями не спілкуються, офіціантам усміхаються. Авто білого кольору з написами «OSCE» на бортах так само стоять на подвір'ї. Закінчивши сніданок, зарубіжні постояльці непоквапом йдуть у свої номери.

Навіть вдень ресторан не стоїть порожнім. Зазираючи до затишної зали, можна застати там кількох спостерігачів, що цмулять каву й пиво під котлетки в стилі «кордон-блю» і «здорові» салатики з овочів. Більше ж люду стає під вечір. Із незмінними лептопами народ вмощується за столами, обговорює події дня, хтось набирає чи то тексти, чи то звіти. Деякі персонажі замовляють їжу просто в номери.

Ближче до опівночі чути двигун авто. На паркінг заїжджає таксі. Звідти вивалюється кілька іноземців — чоловіків та жінок. На вигляд їм до 30. Хлопець, кинувши довкола оком, починає співати якусь попу, луна котиться вулицею, виступаючи своєрідною альтернативою глужим розкатам від роботи САУ. Іноземці сміються і йдуть до адміністратора по ключі. Гуркіт від роботи артилерії наростає.

«ОБСЄ? Спостерігачі? — у слухавці чути сміх айдарівця з позивним Маєстро, він відповідальний за роботу зі ЗМІ в місті Щастя. — Ні, до нас вони не доїжджали. Тут по нас зараз так гатять, що ви-

рішили місто закрити на в'їзд та виїзд. Уже другий день. Ні, звісно, якщо хочеш, можемо тобі організувати допуск, через блокпости пройдеш без проблем. Зустрінемо, подивишся на руйнації. Але це на твій страх і ризик. Під твою відповідальність».

Не вдалося півроку тому побачити обес'єшників за роботою і в Щасті. Хоча, здавалося б, саме там вони мали бути присутні. Адже всупереч домовленостям, досягнутим у білоруській столиці, сепаратисти продовжували війну з українськими збройними силами, у результаті якої гинули не лише силовики, а й мирні люди. Загалом же за п'ять днів посиденьок у «Мирі» нам так і не вдалося побачити жодного виїзду місії «в поля», до передової.

Літо 2015-го, вечір, той самий готель «Мир». Вільних номерів немає, адміністратор вибачається й пояснює, що на певний період усе викуплено. Радить пошукати кімнати деінде. Вечоріє. За парканом, як і півроку тому, стоять білі авто з написами «OSCE» на бортах. З дворів у готель суне двійко іноземців із поліетиленовими пакунками. Середині солодоші. Детальніше роздивитися важко: чоловіки проходять через скляні двері й розчиняються на сходах. Близько дев'ятої до м'яких диванів ресторану традиційно починають стягуватися спостерігачі. Говорять про життя, неспішно попиваючи червоне вино. Біля стійки чоловік купує коньяк, з акцентом про щось тихо перемовляючись із офіціантом російською.

«Хлопці з ОБСЄ зараз стали працювати. Бачив їхні машини, їздять у нас по області. У самому Северодонецьку їх важко побачити, вони здебільшого через околиці їдуть. Так, звісно, користуються послугами нашого таксі. Але й до лінії фронту катаються», — переконує місцевий таксист.

Наступний ранок, одинадцять. Центр міста. Повз світлофори проносяться два білих джипи спостерігачів із прапорами, що стирчать із вікон.

«Цікаво, як вони їх кріплять?» — замислюється водій, що прямує з нами до Трьохізбенки. Тим часом великі білі авто звертають на бокову вулицю й зникають.

«Що не кажи, але ОБСЄ влітку стала краще працювати. Думаю, це пов'язано з ротацією. З'явилися люди з досвідом роботи в зонах конфліктів. Я знайомий із кількома, вони мають військову освіту, здобували її у Великій Британії. Ці люди рішучі, хороші лідери, які можуть проконсультувати підлеглих про те, як поводитися на блокпосту, як спілкуватися із солдатами. Спостерігачі місії потроху налагоджують контракти з військовими. Розповідають, якими маршрутами їздили, коли, що там відбувалося. І починає змінюватися ставлення солдатів до ОБСЄ. Взимку я бачив повне несприйняття обес'єшників. Їх або не пропускали через блокпости, або банально затримували. Зараз уже відбуваються діалоги, військові лишують спостерігачам свої контакти», — розповідає дорогою до прифронтового селища речник АТО в Луганській області Руслан Ткачук.

«Важливо, хто очолює групу, місію. Якщо людина бачила, що таке обстріл із реактивної артилерії та мінометів, то вона спокійніше реагує на стрілецьку зброю, не боїться працювати в таких умовах. А якщо до нас приїжджає жіночка з Па-

рижа й дивиться на тебе красивими очима, у цей момент ти розумієш, наскільки вона далека від війни. Загалом ОБСЄ знає лише свій протокол. І спостерігачі думають, що всі свято його дотримують. У результаті вони час від часу потрапляють під обстріли», — за розмовою заїжджаємо до Трьохізбенки.

На центральній площі стоять уже знайомі джипи білого кольору. Поруч із ними місцеві мешканці щось пояснюють двом дівчатам-спостерігачам.

«Бувають і казуси. Скажімо, з Данії приїжджає до нас за війною спостерігати феміністка. Вона не розуміє суті конфлікту. І переконує, що бойові дії в нас через гендерну нерівність», — Руслан посміхається. Спостерігачі між тим збираються назад. Адже вечоріє, збільшується загроза обстрілів.

«Ще історія була. Навідався до нас секретар ОБСЄ з Києва. Планували їхати до Трьохізбенки, але через бойові дії і небезпеку зупинили вибір на спокійнішому Щасті. І там вони потрапили під обстріл. Пікантність ситуації була в тому, що в Щасті обес'єшники мали зустрітися зі своїми колегами, які працюють на території, контрольованій «ЛНР». У результаті порушення бойовиками міських домовленостей зафіксували дві групи спостерігачів. Навіть Росія була змушена його визнати», — розповідає Руслан. Слідом за ОБСЄ ми вирушаємо до Северодонецька.

ОБСЄ ВЛІТКУ СТАЛА КРАЩЕ ПРАЦЮВАТИ. ДУМАЮ, ЦЕ ПОВ'ЯЗАНО З РОТАЦІЄЮ. З'ЯВИЛИСЯ ЛЮДИ З ДОСВІДОМ РОБОТИ В ЗОНАХ КОНФЛІКТІВ

«Росіян серед них доволі мало. Здебільшого іноземці: британці, данці, французи. Є й українці. Частина іноземців непогано говорить російською», — додає Роман, військовий.

«У спостерігачів зараз є певні проблеми. Вони хочуть спостерігати й за так званими сірими зонами. Принаймні таке бажання виявляли. Проте заїхати туди доволі складно. І це дилема для військових. Адже якщо вони пропустять спостерігачів, почнеся обстріл, хтось постраждає, то це їхня відповідальність. Доводиться шукати альтернативи. Скажімо, є одне з таких селищ Лобачеве. Воно під регулярними обстрілами. Туди можу заїхати я, подивитися, наскільки там небезпечно, чого люди потребують. А потім, як звідти виберуся, розкажу спостерігачам усе, про що дізнаюся», — додає Руслан.

Зустріти, як півроку тому, спостерігачів, що «розслаблюються» в місцевих ресторанах, складніше. Здебільшого іноземці проводять вільний час у готелі.

«Якщо хочеш побачити обес'єшників, зазирни до ресторану «Миру». Там вони ввечері зазвичай відпочивають. Хоча це не означає, що всі як один раптово почали працювати. Якщо набратися терпіння, то можна зустріти п'яних спостерігачів, які кагаються містом на таксі й, власне, більше нічого не роблять. Проте таких випадків поменшало», — підбиває підсумок розмови Роман. ■

Спостерігаючи за спостерігачами

Підготувала Валерія Бурлакова

Співробітники місії ОБСЄ «привозять» із собою затишшя, після якого починають гатити ще сильніше; серед них є росіяни, інколи вони відмовляються показувати документи... Власним досвідом спілкування з ОБСЄ із *Тижнем* поділилися українські бійці різних батальйонів

ТЕРИКОН, батальйон «Київ-2»:

Я спілкувався з обес'єшниками ще минулого літа в Києві, до відправки на фронт, на суді над активістами, які громили російські заправки... А на фронті ми якось раз зупинили їхню машину на блокпосту, але широкого спілкування не вийшло. Лише кілька фраз про документи й обурення спостерігачів ОБСЄ. Чому були обурені? Бо ми вимагали, щоб вони показали свої документи, а вони кричали, що в нас немає на це права. Ми сказали, щоб виходили на комбата й говорили про це з ним. Зрештою йому хтось подзвонив – і їх пропустили.

БІЗОН, «Карпатська Січ» (93-тя ОМБР):

Коли на ротацию в Донецький аеропорт українських бійців під час «перемир'я» пропускали через блокпост сепаратистів, на ньому стояли й представники ОБСЄ. Наскільки мені відомо, присутність спостерігачів була однією з умов української сторони. У зоні пропуску виникали постійні конфлікти: образи на адресу наших, сепари тицяли в бійців своїми автоматами, кричали, що зараз усіх тут «покладуть». Знаю це як із власного досвіду, так і зі слів інших хлопців. Представники ОБСЄ не тільки не втручалися, а й вдавали, що не помічають нічого, демонстративно відверталися – не думаю, що потім вони згадували про таку поведінку у своїх звітах...

АРТЕМ, батальйон «Донбас»:

Я спілкувався лише з двома спостерігачами: латвійцем і болгариним. Латвієць був нормальний, хоча, може, так мені здається лише тому, що моя матуся латвійка. А болгарин – індик! Дивний чоловік, неадекватний, який не вмів розмовляти жодною мовою та постійно нервувався. Латвієць сказав, що розуміє нас. Пояснив, чому не може мене підвезти кілька кілометрів на своєму джипі: правила, мовляв. Щодо їхніх функцій, то особисто я, вже іншим разом, бачив тільки, як спостерігачі ОБСЄ отримували документи зі спільного центру координування припинення вогню в Артемівську, більше нічого.

ПЕНЯ, полк «Азов»:

На позиціях спостерігачів я не зустрічав. Але один раз захотілося їх перевірити – зупинив їхню машину біля Широкиного. У ній було двоє росіяни, один білорус та один «бельгієць» ряджений, який дуже погано імітував, що нічого не розуміє. Бейджики ОБСЄ були у всіх. Паспорти показало тільки двоє: один паспорт був російський, другий білоруський.

ВОЛОДИМИР НАЗАРЕНКО, командир взводу в батальйоні «Київська Русь»:

Ще восени минулого року «Мінськ» почав приїждати. Ніхто перемир'я не дотримувався... Наше керівництво виявилось напроцуд адекватним: дозволяло попереджувальні постріли вгору «згідно зі статутом». Але інколи нас лякали страшними літерами: «ОБСЄ». До нас на позицію спостерігачі приїхали лише один раз. Подивилися, походили, щось пофотографували... Зранку було на диво тихо. А вже надвечір нам почали бажати «смачного» на вечерю.

Також інколи нас попереджали, що ОБСЄ може перебувати в штабі сектору – відповідно маємо стежити за ефіром, у якому міг слухатися батальйонний канал. Тому ми навчилися шифруватися. Коли бачили, як іде ворожа розвідувально-диверсійна група, спочатку робили постріл із підствольника. А потім доповідали нагору, що по нас відкрито вогонь із мінометів чи гранатометів, і питали дозволу на вогонь у відповідь.

БАЙДА, полк «Азов»:

Ну, наприклад, у Широкиному спостерігачі були зовсім не на боці України. Коли вони заїжджали, була тиша. Тільки-но покидали селище, починалася стрілянина. І вони завжди звинувачували саме нас у порушенні тиші. Щоправда, з допомогою спостерігачів ОБСЄ наші забрали заміноване тіло загиблого побратима.

ЧОРНОТА, «Карпатська Січ» (93-тя ОМБР):

Коли ми під'їжджаємо до них поспілкуватися, вони зазвичай одразу кудись звалюють. Збіг, я думаю.

МАНСУР, батальйон «Січ»:

По Авдіївці після кожного їхнього візиту сепари починали «крити» нас ще більше. А так їм байдуже... Часто не фіксують обстріли.

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНІ З 9:00 ДО 21:00
САЙТ МЕНЮ: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,
пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1 тел.: (044) 383-61-49

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 235-73-68

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89 тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2 тел. (094) 928-31-44

М. ЛУЦЬК

вул. Лесі Українки, 30 тел. (0332) 72-43-76

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н
WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

Мартін Сноддон:

«У багатьох куточках світу вдалося досягти роззброєння та демобілізації, але реінтеграції — не повною мірою»

Конфліктолог Мартін Сноддон розповів *Тижню* про ірландську «війну, яку не виграв ніхто», війну на Сході України та принципи ведення переговорів.

Наведу ваші слова: «Люди, які вдаються до насильства, можуть не лише вбити когось ще, але також вбити частину себе». Чи це, на вашу думку, правильно навіть тоді, коли воїн зі зброєю у руках змушений захищати власну країну від тероризму, від зовнішньої агресії?

— Дозвольте мені почати з бекграунду. Коли я був 16-річним хлопцем, до моїх рук вклали пістолет, аби я захищав свою спільноту від нападів «терористів». І протягом наступних чотирьох років борювався з ворогом як член прордержавного недержавного озброєного угруповання, використовуючи звичний у цих лавах «режим роботи» — тероризм. Так я став учасником нападів із використанням вогнепальної зброї та вибухівки, що призвело до поранення та загибелі людей. Держава, яку я захищав, відправила мене за ґрати на 15 років.

Мої слова, які ви згадуєте, стосуються людей, що вдаються до прямих насильницьких дій. Я кажу про втрату невинності під час акту насильства, у тому числі й із погляду християнської моралі це актуально, навіть коли є політична необхідність протистояти супротивникам. Це дуже ін-

дивідуальна реакція, що залежить від переконань та цінностей, які людина мала ще до війни. Емоційний, психологічний та духовний вплив насильницьких дій на людину залежить від її особистості, її поведінки у минулому, від середовища, у якому вона жила до конфлікту чи живе після нього.

Ви працювали і з колишніми солдатами британської армії, і з лоялістами, і з членами ІРА. У чому крім політичних поглядів полягають головні відмінності між цими людьми? Чи різняться їхня реакція на війну, чи по-різному в них проявляється посттравматичний синдром?

— Люди, які страждали від посттравматичного стресового розгляду, були у всіх згаданих вами групах. Події, що спричинили травму, могли різнитися, але симптоми в різних супротивників були дуже схожі. І насправді в них повторюються симптоми, які спостерігаються в інших зонах бойових дій, наприклад у Південній Америці, Африці чи Азії. З такими самими симптомами стикаються американці та британці, повертаючись з Афганістану, Іраку.

Водночас, шукаючи індивідуальний підхід до кожної згаданої вами групи, потрібно дослідити кожну з них, зрозуміти, хто або що впливає на її членів, як найкраще можна залучити їх до процесу. У всіх конфліктних ситуаціях, у яких мені

Спілкувалася
**Валерія
Бурлакова**

доводилося працювати, є свої «яструби» та «голуби». Між цими двома крайнощами перебуває більшість учасників, котрі не впевнені, у який бік їм рухатися далі.

В Ірландії й досі є «яструби» — люди, які хочуть вдаватися до насильства, щоб досягти своєї політичної мети, хоча насправді їй неможливо досягти в такий спосіб. На щастя, вони в меншості, й конфлікт уже перетворюється на театр політичних дебатів та переговорів.

Що ви думаєте про війну в Україні та можливість мирного виходу із ситуації?

— Війна в Україні — це дуже сумно. І водночас дуже цікаво для зовнішнього спостерігача. Тим більше що я не раз бував у вашій країні.

Схоже, у вашій державі обидві сторони конфлікту віряють, що в них є право боротися. Це віра, якою вони жили, аж поки не зайшли у глухий кут або принаймні не прийшли до певного затишшя в боях. Перемовини у Мінську допомогли зменшити кількість важкого озброєння на Сході України, що, я переконаний, врятувало не одне життя. Але ці домовленості не змінили ставлення сторін до конфлікту.

Мій досвід переконує, що незалежно від того, як довго триває війна, коли це в інтересах обох сторін конфлікту, можна досягти політичного вирішення. Перевести конфлікт із площини застосування фізичної сили в площину перемовин. На цій стадії потрібні лідери, що здатні намітити майбутнє відносин, попри бар'єри відмінностей.

Це, поза сумнівом, призведе до серйозних труднощів всередині українського суспільства.

Українцям доведеться зробити крок уперед, проявляти ініціативу, ставити на ноги людей, які постраждали, налагоджувати відносини. Такі дії має повністю підтримати держава. Знаю, що в Україні багато волонтерів вже надають допомогу пораненим, біженцям та іншим постраждалим. Я схилиюся перед ними.

«Наші друзі загинули ні за що», — скажуть солдати у випадку, якщо ми йтимемо на поступки й домовлятимемося про мир, а не виграємо війну...

— Це дуже поширена відповідь серед солдатів у таких обставинах. І не дивно. Адже їхні товариші принесли себе в жертву. Пожертвувати собою готові були й ті, хто залишився живим.

Простою подальшого шляху вперед для цих солдатів не існує. Вони потребуватимуть простору, часу та ресурсів, щоб жити далі з тим, що вони пережили. Важливо, як їхні втрати будуть оцінені урядом та суспільством загалом. Потрібні лояльність, довіра, співчуття...

Корисними будуть програми самопомогли для ветеранів, підтримка суспільства. Також на державному рівні має бути пам'ять та вдячність за відданість своїй країні — такі ініціативи повинні надходити від політичних лідерів.

В ірландському контексті війну не виграв ніхто. Деякі колишні бійці з обох сторін стали політичними або громадськими діячами, хтось приєднався до груп, де почувається в безпеці й може говорити про свій досвід війни...

У часи домовленостей про припинення вогню в Північній Ірландії я розробляв програми реінте-

Мартін Сноддон народився 11 липня 1955 року, колишній ольстерський «лояліст», член визнаних терористичною організацією Ольстерських добровольчих сил (Ulster Volunteer Force). У віці 19 років за терористичну діяльність був засуджений до довічного ув'язнення. За ґратами провів 15 років, після чого потрапив під амністію. Сьогодні Мартін Сноддон — конфліктолог, незалежний міжнародний тренер і консультант у компанії Northern Spring, директор Центру Conflict Trauma Resource у Белфасті, член Комітету з управління оздоровленням та розумінням при Комітеті у справах Північної Ірландії при Палаті громад. Мартін Сноддон брав участь у перемогах та акціях примирення у Нікарагуа, Південній Африці, Сербії, Хорватії, Малайзії, Секторі Газа.

грації для колишніх політичних в'язнів та колишніх комбатантів. Такі програми включали в себе і забезпечення потреб, і психологічну та емоційну підтримку. Минув 21 рік, а колишні бійці й досі продовжують свою війну. Тільки тепер вони роблять це в інший спосіб — без застосування фізичної сили. І поки все відбувається в межах закону, це їхнє демократичне право.

Ви працювали в багатьох країнах. Простіше працювати вдома, де ви маєте ідеальне розуміння ситуації, чи існують певні універсальні міжнародні механізми вирішення проблем?

— За післявоєнних обставин часто створюються програми РДР. Це Роззброєння, Демобілізація солдатів та Реінтеграція солдатів. У багатьох кутках світу вдалося досягти роззброєння та демобілізації, але реінтеграції — не повною мірою. Іноді через місцеві особливості.

Найкраще працювати з людьми, які здатні на співчуття, гнучкі в підході до потреб групи або особистості, відкриті до інших, здатні до розуміння і є професіоналами у своїй галузі. Важливими є саме ці особисті якості, а не національність людини.

Одна зі сторін конфлікту може перебувати під впливом пропаганди і просто відмовляється чути інші думки, не вірячи жодному слову опонентів. Як українці можуть довести росіянину, що в нашій країні не бивають за вживання російської мови, не розпинають дітей?

— Стара приказка підказує нам, що першою жертвою війни стає правда. І зв'язок між людьми. За відсутності комунікації між собою люди схильні вирити інформації, яку вони отримують з різних ЗМІ.

Якщо «репортер» чи ЗМІ мають завдання демонізувати «інших» людей, відсутність зв'язку з «іншими» добре сприятиме поширенню міфів.

Спілкування — це ключ до розуміння. Але іноді потрібен творчий підхід до обрання шляхів, якими це спілкування можна полегшити. Деякі люди до прямого діалогу з «іншими» готові. А є такі, котрим більше підходять непрямі форми спілкування: «човникова» медіація, перегляд відеоматеріалів тощо.

Хоч би який шлях ви обрали, потрібен час для відповідної підготовки процесу, для встановлення довіри до професійного посередника. І в будь-якому разі існують чотири взаємопов'язані базові принципи, які стають фундаментом для діалогу. Це довіра, відкритість, чесність і рівність. ■

Знову на ногах

Економічне зростання в Іспанії повернулося, але небезпеки ще не минули

У вирі драматичних подій минулих місяців навколо можливого «Грексіту» — виходу Греції з єврозони — неважко було припустити той факт, що й інші країни півдня Європи вудують, як могла б це зробити й сама Греція, якби політика не стала їй на заваді. Оживлення іспанської економіки особливо важливе, тому що вона четверта за площею в єврозоні і її проблеми цілком могли б лише три роки тому призвести до розпаду валютного союзу. Дехто вважає, що відновлення в Іспанії — доказ ефективності структурних реформ. Але спад був таким глибоким, що цій країні ще далеко до повернення на втрачені позиції. Крім того, ще не зрозуміло, наскільки одужання економіки зумовлене хваленими іспанськими реформами.

Економіка Іспанії зростає вже два роки після затяжної подвійної рецесії 2008–2013-го (див. «Давай-давай!»). Спочатку відновлення було малопомітним, але пожвавилось навесні 2014-го й особливо проявилось цього року, коли зростання в I кварталі сягнуло 0,9% (3,8% у річному обрахунку) й 1% — у II кварталі. Рівень безробіття залишається тривожно високим (у червні він становив 22,5%), але різко знизився від пікового показника 26,3% на початку 2013-го.

Іспанській економіці йде на користь загальний циклічний підйом у єврозоні. Різкий спад цін на енергоносії, зумовлений обвалом цін на нафту, діє подібно до зниження податків. Ще одним стимулом стало запровадження Європейським центробанком кількісного пом'якшення. Але показники Іспанії значно кращі за показники валютного союзу загалом, який у I кварталі 2015 року демонстрував повільніші темпи зростання — лише 0,4%.

Фактично останнім часом темпи зростання в Іспанії серед найвищих у єврозоні.

Для уряду Маріано Рахоя відновлення економіки — це виправдання реформ, які він проводить після вступу на посаду наприкінці 2011 року. Багато чого вдалося досягнути завдяки реорганізації іспанського ринку праці, спрямованій на подолання двох неефективних особливостей. Одна — поділ між привілейованими штатними працівниками й позаштатними, на яких припав основний удар звільнень під час економічного спаду. Друга — колективні домовленості про оплату праці, які існували в кожній галузі між працедавцями та профспілками й навізувалися окремим компаніям. Реформи мали на меті полегшити фінансовий тягар на працедавців у разі звільнення штатних працівників за рахунок урізання компенсаційних виплат. Компаніям також дозволили не дотримувати галузевих угод і самим укладати угоди з працівниками.

ВИБОРИ, ЯКІ ВІДБУДУТЬСЯ ЦЬОГО РОКУ, ЗАЛИШАЮТЬ ЕКОНОМІЧНЕ ПОЖВАВЛЕННЯ В ІСПАНІЇ ВРАЗЛИВИМ ДО ПОЛІТИЧНИХ ПЕРТУРБАЦІЙ

Інші зміни зосереджувалися на стимулюванні підприємництва. Зокрема, уряд полегшив процедуру відкриття бізнесу, скоротивши за 2013–2014 роки кількість необхідних для цього кроків з десяти до шести. Він також намагається уніфікувати нормативи і правила для всіх регіонів країни. Цього року корпоративний податок на прибуток було знижено з 30% до 28%, а в 2016-му він зменшиться до 25%. Обнадіює те, що Іспанія піднялася в рейтингу легкості ведення бізнесу Світового банку з 52-го місця, яке посідала два роки тому, до 33-го в 2014-му (серед майже 190 країн).

Проте вердикт реформам і їхнім результатам неоднозначний. За словами Рафаеля Доменеча, економіста другого за розміром іспанського банку BBVA, вони частково пояснюють, чому Іспанія досягла кращих показників, ніж інші країни на периферії, наприклад Італія. На його думку, якби реформи ринку праці було проведено під час кризи, то безробіття сягнуло б щонайбільше 20%, а не 26%, тобто його рівень був би на третину нижчим.

Але професор мадридської школи бізнесу IESE Хуан Хосе Торібіо заперечує, що причина відновлення не структурні реформи, а радше пристосування, на які довелося погодитися компаніям і працівникам, щоб пережити важку рецесію, зокрема через зниження заробітної плати. Він також вважає важливим наведення порядку в бан-

Давай-давай!

Іспанія:

ВВП

зміни у порівнянні з попереднім кварталом у %

рівень безробіття

За даними Naver Analytics; Національного інституту статистики Іспанії

Брати по популярності. Пабло Іглесіас Турріон (праворуч), лідер нової ліворадикальної партії Podemos, що здобула серйозні результати на останніх регіональних виборах в Іспанії, критикує політику жорсткої економії та вплив «трійки» і підтримує грецьку СИРІЗА (ліворуч – лідер коаліції Алексіс Ципрас)

ках, чому сприяла європейська програма порятунку проблемного фінансового сектору в середині 2012 року.

У будь-якому разі важливо об'єктивно оцінити оздоровлення іспанської економіки. Воно почалося після спаду ВВП на 8% з періоду найвищого значення навесні 2008-го до періоду найнижчого рівня економічної активності п'ять років потому. І навіть якщо зараз економіка зростає швидко, однак ще на 4% вона не дотягує до показника семирічної давності. Ця різниця більша, ніж загалом по єврозоні, ВВП якої лише приблизно на 1% відстає від пікового докризового значення. Незважаючи на скорочення безробіття, Іспанія за рівнем його зростання посідає друге місце в Європі, відстаючи лише від Греції.

Крім того, відновлення почало надто залежати від внутрішнього попиту, особливо це стосується споживчих витрат. Хоча іспанські експортери успішно працювали протягом другого витка рецесії 2011–2013 років, що дало змогу пом'якшити наслідки спаду, частка зростання від торгівлі зменшилася, незважаючи на успіхи туристичної галузі. Ще одна проблема Іспанії – незадовільний стан дер-

жавних фінансів. Дефіцит бюджету в 2014-му сягнув 5,8% ВВП і, за прогнозами Європейської комісії, цього року становитиме 4,5%. Приватний і державний борг небезпечно великий відносно ВВП.

Найбільшу тривогу викликає те, що відновлення мало допомогло загоїти рани, які відкрилися за роки кризи. Сантьяго Фернандес Вальбуена, директор зі стратегічного планування у Telefónica, одній із найбільших іспанських компаній зі значною присутністю в Латинській Америці, непокоїться через нерівномірність цього відновлення, за якого набагато важче доводиться здебільшого молодим тимчасовим працівникам, а не постійним штатним, незважаючи на всі реформи на ринку праці. Перші ознаки відновлення в Греції у 2014-му не завадили населенню проголосувати за коаліцію СИРІЗА, яка стала рупором усіх постраждалих у попередній депресії. В Іспанії відновлення триває довше, а рецесія була не такою важкою, як у Греції (де різниця між максимумом і мінімумом в обсязі виробництва сягнула аж 27%). Але вибори, які відбудуться цього року, залишають економічне поживлення вразливим до політичних пертурбацій. ■

Наступ, а не відступ

Прогнози про занепад капіталізму передчасні

Великі кризи можуть призводити до значних політичних збурень. Згадайте світову економічну кризу початку 1930-х років і її наслідки: піднесення ідеології фашизму в Європі та «новий курс» в Америці. Прикметною рисою фінансової кризи 2008 року є порівняно помірні наслідки.

Вона допомогла зміцнити позиції лівих і правих протестних політсил, однак останні здобули владу лише в Греції. Найбільшою політичною зміною в результаті тієї кризи стало запровадження кількісного пом'якшення — це технічна зміна, яка майже не викликає обурення громадськості.

Така інертність розчарує лівих, бо 2008 рік, на їхню думку, мав би проорокувати крах капіталізму. Хтось, зокрема автор нової книжки «Посткапіталізм» Пол Мейсон, досі плекає таку надію. Теоретики на кшталт нього вважають, що «спільна економіка», за якої пряма власність товарів втрачає актуальність (приклад — спільноти, де учасники разом подорожують на чомусь авто чи безплатно обмінюються меблями, що були у використанні), свідчить про неминучий крах капіталізму. Джеремі Ріфкін у своїй книжці «Суспільство нульових граничних витрат» говорить про «інтернет речей, кооперативні громади і занепад капіталізму».

Проте, якщо розуміти капіталізм як взаємодію індивідів із ринковою економікою, то ця система

не занепадає, а розвивається. Сайти нової економіки на кшталт *Airbnb* і *Etsy* дають людям змогу заробляти гроші по-новому: здавати власне помешкання на час відпустки або власноруч продавати художні та ремісничі вироби. У минулому домовласникам часто було проблемно шукати квартирантів, а майстрам-аматорам — покупців. Тепер сайти, де зібрана інформація і про тих, і про інших, значно полегшують це завдання.

Щоправда, деякі з цих нових сайтів підточують наявні моделі бізнесу подібно до того, як обмін файлами завдає збитків компаніям, що продають музику. Проте, зважаючи на вартість акцій таких новачків, інвестори сподіваються, що більшість із них зрештою стануть прибутковими. Компанія *Google*, приміром, створювалася як безплатний пошуковик в інтернеті, але знайшла спосіб монетизувати свої масштаби контакту з користувачами. Перехід від економіки фізичних товарів до економіки програмного забезпечення та інтелектуального продукту, здається, дає змогу заробляти на капіталі більше, ніж раніше. Масове користування інтернетом триває лише два десятки років, а корпоративні прибутки, якщо рахувати у відношенні до ВВП США, вже наближаються до високого повоєнного рівня.

Зробивши інформацію доступнішою, інтернет знищує деякі моделі бізнесу. Але не всі. Паралельно з'являються нові, а люди завжди багатимуть пла-

тити за статусні товари: розкішні годинники, швидкісні авто чи одяг від модних фірм. Вони можуть слухати музику задарма, проте дорого платитимуть за можливість послухати живий виступ рок-гуртів.

Ще одним наслідком нової економіки є відмирання давнього уявлення про працю протягом усього життя на одному місці. Більшість людей тепер віддаватимуть перевагу «набору кар'єр», переходячи від одного працедавця до іншого, ба навіть із однієї галузі в іншу відповідно до змін економіки. Відтак їм із віком доведеться не лише опановувати нові професії, а й стежити за розвитком економіки у пошуках нових можливостей.

Значно більше людей, напевне, будуть самозайнятими та надаватимуть широкий діапазон послуг. У певному розумінні вони стануть ремісниками, а не найманими робітниками. За діяльність на кшталт продажу, маркетингу й бухгалтерського обліку (раніше цими функціями опікувалися фахові колеги) відповідатимуть самі. Ці нові робітники будуть більш, а не менш чутливі до ринкової економіки, ніж типовий офісний нероба.

А ще є пенсії. Два десятиріччя тому багато хто міг собі жити з патерналістської системи, за якої компанії забезпечували робітникам пенсійний дохід на рівні, прив'язаному до їхньої останньої зарплати. А нові робітники приватного сектору просто накопичують заощадження, які потім мають витратити оптимально, щоб коштів вистачило на пенсійні роки.

У Британії ці заощадження зазвичай перетворювалися на анутет — гарантований регулярно виплачуваний довічний прибуток. То була одна із патер-

налістських систем. Натомість тепер британці повинні розраховувати, скільки, ймовірно, проживуть після виходу на пенсію, скільки витратять протягом двох десятків років, а то й довшого періоду на пенсії, і при цьому брати до уваги інфляцію, вирішувати, куди інвестувати свої активи, оцінювати переваги конкурентних посередників і враховувати розмір їхньої комісії. Усе це може збити з пантелику навіть найкмітливішого інвестиційного менеджера. Отже, людям знову-таки доведеться ще чутливіше реагувати на найменші нюанси ринків, ніж раніше.

У МАЙБУТНЬОМУ ЗНАЧНО БІЛЬШЕ ЛЮДЕЙ, НАПЕВНЕ, БУДУТЬ САМОЗАЙНЯТИМИ Й НАДАВАТИМУТЬ ШИРОКИЙ ДІАПАЗОН ПОСЛУГ

Цілком може статися, що цей процес підштовхне робітників у бік лівих поглядів і вони вимагатимуть більшого захисту держави від циклічності економіки. А може й інакше. Піонери нової економіки можуть бути лібералами в соціальних питаннях, проте їхні економічні погляди матимуть праволібертаріанський нахил. Люди, що продають щось через *eBay* або здають свої помешкання через спеціальні сайти, теж капіталісти, хоча, можливо, не вважають себе такими. І вони аж ніяк не схвалюють посилення державного регулювання чи підвищення податків на свої заробітки. ■

International Association of Animation and Media Festivals
LINOLEUM
2015

LINOLEUM

10-й МІЖНАРОДНИЙ
ФЕСТИВАЛЬ АКТУАЛЬНОЇ
АНИМАЦІЇ ТА МЕДІА-МИСТЕЦТВА

www.linoleumfest.com

3-6
ВЕРЕСНЯ
2015

АртПРИЧАЛ

вул. Набережно-Хрещатицька,
причал №2

ОРГАНІЗАТОРИ ФЕСТИВАЛЮ

ХМАРИНА ШИЛУ

Cologne OFF 2015

1

MMR

POP PARADA

MRM

Тижень

XITFM

Співпраця з арт-гуртом
VJ Мотомічі Наканура

Історія життя

Спроба розібратися в тому, звідки з'явилися живі істоти й чи існують вони десь окрім Землі

На стіні наукового відділу редакції Economist висить знімок Extreme Deep Field, зроблений американським космічним телескопом «Габбл». Дивлячись на це фото, справжній масштаб Всесвіту уявляється на якомусь підсвідомому рівні. Картинка показує ділянку неба розміром менш як 1/150 повного Місяця. У цій краплі в космосі понад 5 тис. галактик. Якщо ж спроекувати це число на все небо, вийде, що тільки в частині Всесвіту, що лежить у нашому полі зору, близько 150 млрд галактик. У кожній із них, своєю чергою, мільярди зірок. Хто коли-небудь замислювався над цими цифрами, безперечно, думав і про те, чи можуть десь в обширах космосу повзати, літати чи стрибати інші форми життя, а може, ставити собі те саме питання, що й ми. Відповіді не знає ніхто. Але в 1961 році американський астроном Френк Дрейк запропонував ефективний підхід до таких роздумів. Він зауважив, що кількість планет, на яких може бути життя, має залежати від кількості материнських зірок, навколо яких вони обертаються, кількості планет, що сформувалися навколо материнських зірок, частки цих планет, що придатні до життя, планет, на яких уже зародилося життя, і так далі. Рівняння Дрейка (див. «Де всі?») – це інтуїтивне припущення, виражене в кодах формули. Якщо зібрати достатньо інформації та екстраполювати її на масштаби Всесвіту загалом, то можна отримати відповідь.

Фізичні компоненти рівняння заповнити просто. Завдяки знімкам на кшталт Extreme Deep Field науковці добре уявляють, скільки існує зірок. Вивчаючи екзопланети – тіла, які обертаються навколо не Сонця, а інших зірок, вони дістали додаткові свідчення й про планети. Відомо про існування близько 2 тис. екзопланет, на підставі чого можна дійти висновку, що їх має більшість зірок. Припустити, на скількох із них можливе життя, важче переважно через визначення поняття «придатність до життя». Але, навіть за найскромнішими оцінками, таких світів лише в Чумацькому Шляху мільярди. З біологічними компонентами рівняння значно складніше. Єдиний відомий науці приклад, від якого та може відштовхуватися в екстраполяції на Всесвіт загалом, – життя на Землі. Але, якщо науковцям вдасться збагнути, як зароджується життя деінде, це дасть їм ключ до розуміння того, наскільки велика чи мала ймовірність зародження і які для цього потрібні умови. Таке знання вже буде прогресом. Та й питання початку життя на Землі вкрай важливе саме по собі.

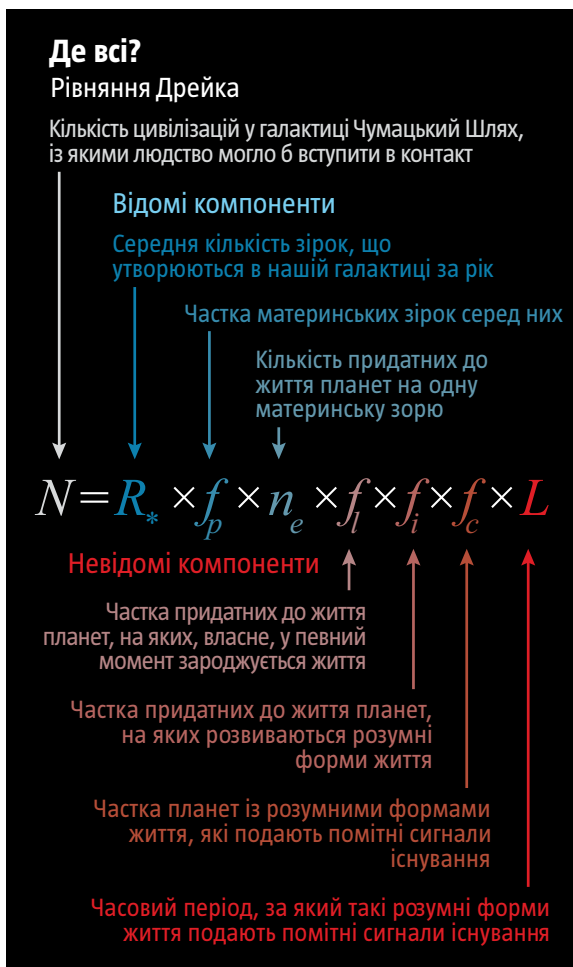
ПОЗНАЙОМТЕСЯ З ПРЕДКАМИ

Відповідь можна шукати у два способи: перший – відштовхуватися від елементарної хімії, другий – відштовхуватися від наявних клітин.

У сучасних клітинах генетична інформація кодується за допомогою довгих ланцюгів ДНК, а переда-

© 2015
The Economist
Newspaper
Limited.
All rights
reserved

ється коротшими ланцюжками РНК. Білки, що формуються за допомогою цієї інформації, каталізують хімічні реакції, необхідні для життєздатності клітин. Така трирівнева система просто не могла раптом з'явитися в якийсь момент у повністю сформованому вигляді. Однак один із її складників — РНК — здатний виконувати функції двох інших, а відтак можна припустити, що з'явився раніше за них. РНК, як ДНК, може зберігати генетичний код у відповідній послідовності компонентів і, як білок, пришвидшувати хімічні реакції, зокрема власну дуплікацію.

На користь гіпотези про походження сучасних клітин від форм життя, що зародилися власне від РНК, свідчать деякі інші фактори. Майже у всіх наявна рибосома — молекулярна «фабрика», що синтезує білкові ланцюги з амінокислот. Найімовірніше, така ключова для життя структура зберігається без змін уже довгий час, можливо, навіть мільярди років. Ключова ланка у функції рибосоми, у якій, власне, формується ланцюг, — це один довгий ланцюжок РНК. У сучасних клітинах також мітяться хімічні елементи, відомі як рибозими — ензими, синтезовані з РНК, а не білків; вони виконують різні важливі клітинні функції. Як і рибосоми, вони можуть бути «біохімічними рештками» найдавніших форм життя.

У теорії такий рибонуклеїновий світ, де невеликі ланцюжки елементів самовідтворювалися, а іноді

мтували, можливий. Але тут виникає інше питання: звідки постала РНК? У пошуках відповіді інші дослідники вдалися до протилежного підходу: почати з хімії й подивитися, що з того вийде.

Найвідоміший такий експеримент провели 1952 року Стенлі Міллер та Гарольд Юрі. Вони наповнили ємність водою, воднем, амонієм і метаном — вважається, що приблизно з цих елементів складалася молекула атмосфера Землі. За допомогою енергії — електричної іскри (замість блискавки, хоча необхідними каталізаторами на початку життя могли бути й ультрафіолетові сонячні промені) — ці хімічні елементи об'єдналися в більш тривкі та складні сполуки, які осіли на дні ємності у вигляді густого смолянистого коричневого осаду. Аналіз цього болітця виявив, що воно містить, зокрема, кілька амінокислот.

З часу проведення того експерименту гіпотеза Міллера — Юрі про «прадавній суп» втратила актуальність. Її критики зазначають, що навіть за дуже сильної блискавки інтенсивність хімічного синтезу була б украй низькою. Крім того, не зрозуміло, у яких пропорціях мають сполучатися хімічні компоненти такого «супу». Зате постали інші ідеї. Дослід-

ТРИРІВНЕВА СИСТЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНИХ КЛІТИН ІЗ ДНК, РНК І БІЛКІВ НЕ МОГЛА В ЯКИЙСЬ МОМЕНТ РАПТОМ З'ЯВИТИСЯ У СФОРМОВАНОМУ ВИГЛЯДІ

ник НАСА Майкл Рассел стверджує, що життя могло зародитися у підводних «білих курцях» — гейзерах нагрітої вулканом і збагаченої мінералами води, що струмує з-під океанського дна. «Курці» мають схожу на бджолоїні стільники структуру, а експерименти Ніка Лейна з Університетського коледжу Лондона засвідчили, що їхні пори можуть діяти як примітивні клітини, накопичуючи в собі органічний матеріал, і навіть формують електрохімічні градієнти на кшталт тих, що забезпечують енергією сучасні клітини.

Оскільки викопних решток із найбільш раннього періоду життя на Землі не лишилося, ні на що, окрім таких теорій, спиратися на доводиться. Хоча науковці можуть, наприклад, самі спробувати створити просту форму життя в лабораторії. Саме це й намагається зробити біолог із Гарварда Джек Шостак. Він комбінує два згадані вище підходи, намагаючись отримати протоклітини, які теоретично могли сформуватися з простих первісних хімічних елементів і водночас слугували середовищем для самовідтворення малих ланцюгів РНК.

Доктор Шостак із командою вже створили протоклітини з ліпідів, які утворюють зовнішні мембрани живих клітин. Ці протоклітини достатньо міцні, щоб ізолювати будь-яку РНК, що міститься всередині, від впливів зовнішнього середовища.

Є ТАМ ХТОСЬ ЖИВИЙ?

Інший спосіб виявити ймовірність зародження життя — пошукати його деінде. У перший тиждень серпня 50 років тому британський учений Джеймс Лавлок опублікував у науковому тижневику Nature статтю «Фізичне підґрунтя експериментів»

Рукотворна біологія. Стенлі Міллер в експерименті 1952 року намагається відтворити склад ранньої атмосфери Землі та зрозуміти, чи могло там зародитися життя

із виявлення життя». Там уперше прозвучало припущення про те, як можна здійснювати такі пошуки дистанційно від об'єкта. Автор наголошував, що шукати треба нестійкі сполуки хімічних елементів в атмосферах планет.

Згодом, у 1970-х, пара американських космічних апаратів «Вікінг» в експедиції на Марс виявила дивні хімічні процеси, але не знайшла чітких ознак життя. Попри це, деякі дослідники все ще сподівалися, що їх таки вдасться знайти. Хоча для будь-якої відомої форми життя необхідна вода в рідкому стані, а сучасний Марс — це крижана пустеля. Є свідчення, що планета в юності була теплішою й вологішою. З орбіти на ній видно русла давніх річок, а на поверхні повно каміння, сформованого осадовими відкладеннями.

Якщо вважати, що життя на Землі зародилося в «прадавньому супі», або з «білих курців», припущення такої самої точності можна зробити й судячи з їхніх еквівалентів на Марсі. І так само можна припустити, що сьогодні якісь живі істоти там живають у кутках, де збереглися малесенькі резервуари рідкої води. Справді, коли життя може ховатися у будь-якому закутку в масштабах планети, повністю відкинути думку про наявність марсіанських організмів-відлюдників важко.

Але шукачам інопланетян може більше пощастити деінде в Сонячній системі — там, де води ще вистарь. Серед таких тіл Європа та Енцелад, супутники відповідно Юпітера й Сатурна. Це крижані світи, де, схоже, є величезні підповерхневі океани. Вони нагріваються завдяки теплу, що генерується через взаємодію з гравітаційними полями їхніх планет.

На Енцеладі є водяні гейзери, які фонтанують у космос. У 2008 році станція НАСА «Кассіні» пролетіла через ці «гейзерні хвости» та передала інформацію про вміст у них молекул з атомами вуглецю (їх у хімії називають органічними незалежно від того, чи біологічне в них походження). Виходить, що Енцелад має всі базові необхідні для виникнення життя елементи: воду, органічні хімічні елементи й енергію. Учені розглядають різні варіанти роботизованих розвідувальних місій, які допомогли б розгледіти супутник ближче. Навіть якщо з'ясується, що життя в нашій Сонячній системі немає, невдовзі його або принаймні ознаки, які чітко вказуватимуть на його можливість, можна буде шукати в інших сонячних системах. Більшість планет у них виявляються за малесенькими відблисками світла зорі, які видно, коли планета проходить між нею та Землею. Коли таке трапляється, через атмосферу тієї планети пробивається ще менша кількість зоряного світла. Її атмосферні гази вбирають певні його часточки, залишаючи дірки (які згодом проявляються у вигляді чорних смуг) у спектрі випромінювання. Малюнок смуг допомагає зрозуміти склад атмосфери.

Особливу увагу слід звертати на кисень. У Сонячній системі вистарь вільного кисню є тільки в атмосфері Землі, оскільки життя або принаймні бактерії та рослини, які беруть участь у процесі фотосинтезу, виробляють його в достатній кількості для компенсації обсягу, що виводиться з повітря через реакції з іншими газами, наприклад метаном. Якби в атмосфері іншої планети був і кисень, і метан, цей хімічний набір мав би ключову властивість, виявлену доктором Лавлоком, — нестійкість. А це давало б підстави припускати, що на ній є щось, що виробляє достатньо кисню. Уявити, що це, особливо протягом тривалого періоду, може відбуватися в результаті будь-якого процесу, окрім фотосинтезу, складно.

Знайти переконливі докази існування життя, а не близькі до ймовірності натяки у хімічному складі атмосфери, буде важко. Єдиний доказ — побачити його на власні очі (марсіанських мікробів, наприклад, що цілком можливо) або виявити бажання тих форм життя (якщо вони розумні) йти на контакт, чим не одне десятиліття, але поки що безрезультатно займається проект із пошуку позаземних цивілізацій SETI.

Можливо, Земля справді унікальна — наслідок надзвичайного збігу обставин, які запустили неймовірні самовідтворювальні хімічні процеси, незнані деінде. Але, якщо дивитися на відомі елементи рівняння Дрейка, у це важко повірити. Те, що позаземне життя досі не виявлене, не означає, що його не існує. Може, воно знайдеться в наступній зоряній системі, яку відкриють науковці. А може, одного дня доктор Шостак зайде до своєї лабораторії і побачить, що в одній із його колб плаває щось, чого ще вчора в ній не було. ■

Незабаром відкриття!

Кожному покупцю — дисконтна картка з максимальною знижкою в подарунок.

Львів, вул. Галицька, 9

Львівська
міська
рада

9-13
вересня

**Львів — це
ФОРУМ
ВИДАВЦІВ
і ЧИТАЧІВ**

bookforum.ua

Колекції таємниць

Ганна Трегуб

Перепоною для міжнародних музейних обмінів за участю України є не війна на Донбасі, а брак відповідної сучасної інфраструктури, страхування й логістики цінностей, а також неврегульованість статусу вітчизняних приватних колекцій

У світі музейне життя дуже активне, як і обміни експонатами. Скажімо, Музей Вікторії і Альберта в Лондоні має план виставок, розписаний на ціле десятиліття наперед. У середньому одну експозицію готують три роки. Фахівці галузі знають інтереси своєї публіки. Коли їх щось цікавить, вони самі зв'язуються з конкретним колекціонером або музеєм, який має потрібний для виставки об'єкт. Тож побачити полотна Гогена в Нью-Йорку чи ацтекські поховальні старожитності у Празі значно легше, ніж у Києві. Українській столиці про такі культурні події доводиться подекуди лише мріяти, а кожна закордонна історична чи мистецька виставка, як-от Жака Шапіро чи французьких художників, що зображали Нормандію, перетворюється на величезну й довгождану подію. Світ теж не надто часто бачить мистецький та історичний спадок, акумульований у різних наших музеях. Дається взнаки брак розробленої системи страхування експонатів, які мають бути представлені за кордоном, компанії, що займалися б логістикою таких об'єктів, та сучасних приміщень для показу виставок артефактів із закордонних музеїв. Іще одна проблема — переведення українських приватних колекцій, особливо коли йдеться про археологічні предмети, у правове поле та закріплення відповідальності власників таких збірок за стан і пошкодження того, що вони колекціонують.

ПЛАН НАПЕРЕД

«Система така: якщо експонати з українських музеїв вивозять на виставку за кордон, має бути отримано на це дозвіл Мінкульту й зібрано повний пакет документів. Обов'язково слід укласти договір зі стороною, яка приймає. Після цього можна отримати дозвіл на вивезення об'єктів, що мають брати участь у закордонній виставці, в Управлінні культури. Воно готує всі необхідні для митниці документи. Головне — вчас-

но повернути твори назад до музею, а якщо виставку продовжують, то в установленний термін повідомити Мінкульт та Управління культури про те, що експонати ще певний час лишаться за кордоном», — ділиться досвідом головний зберігач Національного художнього музею України Юлія Литвинець. Каже, якщо в державного музею або у вітчизняного приватного колекціонера є мета зробити виставку в зарубіжжі або організувати іноземну в Україні, це не проблема, коли ваша колекція «чиста». «Ми возили твори до різних країн Європи й Америки, страху перед цим процесом не відчуваємо. До своїх виставок теж залучали різних колекціонерів. Були варіанти, коли ми брали в них твори на тимчасове зберігання й додавали документацію на ці предмети до повного пакета документів, потрібних для проведення виставки. А бува-

«Впало з неба». Приватні археологічні колекції України, як-от ПЛАТАР, що мають викопні кераміку, золоті та срібні прикраси, порушують міжнародну вимогу фіксувати місце їх знайдення. Так вони втрачають свою цінність для науки

ло й так, що нам вручали артефакти безпосередньо в місці проведення заходу», — описує вона співпрацю з різними колекціонерами.

Музейниця зазначає, що коли в НХМУ влаштували виставки, які склалися з артефактів іноземних колекцій, то зверталися до страховиків: як наших, так і закордонних. Українські — не мають великого досвіду страхування творів мистецтва. Головне питання полягало в сумі, яку мала виплатити компанія за той чи той мистецький твір із колекції у разі настання страхового випадку. «НХМУ робив таку оцінку самостійно, бо, як і будь-який інший український музей, має фондово-закупівельну комісію, котра визначає вартість колекційного експоната. Вітчизняним страховикам не зовсім зрозуміло, що таке музейна фондово-закупівельна комісія і що вона робить. Що ж до логістики, то існує австрійська компанія Kunststrans, яка фахово займається перевезенням саме мистецьких об'єктів», — констатує працівниця НХМУ.

Як зазначає київський фінансист Євген Дмитрук, страхування мистецьких творів, зокрема таких, що належать до музейних колекцій, завжди передбачає оцінку за кількома параметрами. Перший — це заміщення: скільки коштів варті придбати таку саму річ. Тому «Монна Ліза» Леонардо да Вінчі чи скульптура на композицію «Пієта» Мікеланджело неоціненна, бо іншу таку не купиш. Другий показник — у скільки обійдеться виготовити такий самий артефакт. «Аби застрахувати будь-що, потрібна оцінка вартості предмета. Зазвичай страховики беруть 5% її суми, а відтак погоджуються на страхові витрати. В Україні немає приватних оцінників, до того ж існують проблеми, пов'язані з документами, які засвідчують право власності на ті чи інші артефакти. Навіть коли застрахувати будинок, де зберігають певну колекцію, якщо він згорить, страховики відшкодують вартість його, а не її», — пояснює експерт.

Ще одна перепона на шляху музейних обмінів із зарубіжжям — це відсутність в Україні сучасних об'єднаних музейних просторів, де експонування як мистецьких творів, так і різноманітних інших експонатів, зокрема історичних та археологічних, відбувалося б на гідному рівні. За роки незалежності в нашій столиці було зведено «аж» один сучасний музей — Музей історії Києва. В Україні не існує відповідної дозвільної системи, як, наприклад, у США, де кожна відповідна установа має пройти процес ліцензування Американською асоціацією музеїв. Ідеться про інституцію недержавну, але з величезною вагою в суспільстві. Без виданої нею ліцензії, яка охоплює всі сфери музейної діяльності, культурний заклад не може ані обмінюватися виставками з іншими, ані існувати на гідному рівні. Ця ліцензія визначає, чи готовий він називатись і бути музеєм, тобто наскільки йому можна довіряти. Контроль над американськими музеями мають наглядові ради, які не втручаються в контент їхньої діяльності. Це шановані жителі міста, котрі кілька разів щороку проводять загальний моніторинг діяльності культурної установи, дивляться, яка саме допомога їй потрібна. І від них залежить, хто стане директором конкретного музею. Вони вишукують і запрошують людей із доброю репутацією і досвідом роботи в музейній справі. Музей у США не може очолити особа без жодного стосунку до музейництва, як це трапляється в Україні. Допоки всі згадані моменти не набудуть європейського вимі-

ру, про приїзд і експонування творів із різних відомих музеїв світу в нашій країні можна лише мріяти.

ТЬМЯНЕ ЗОЛОТО

Закордонні виставки, на які українські музеї або приватні колекціонери вивозять свої набутки, мали б популяризувати й презентувати історію та мистецтво України світові. Та подекуди єдине, що вони дають країні, — це руйнування репутації. Як-от у випадку із приватними археологічними колекціями — від трипільської кераміки до золотих коштовностей кочовиків та античних поселень Північного Причорномор'я. Найвідомішою з них є Музей історичного культурного надбання ПЛАТАР, створений зусиллями покійного нині бізнесмена Сергія Платонова й олігарха Сергія Тарути. Артефакти трипільської культури зберігаються в колекції родини Ющенків, а також у приватному музеї «Прадавня Аратта — Україна», що заснований Олександром Поліщуком.

«Колекція налічує близько 10 тис. унікальних пам'яток, які розповідають про глибинну й вагому історію нашої країни протягом 8 тис. років. Лише висока культура, глибокий патріотизм та нестримне бажання залишити на історичній Батьківщині пам'ятки спонукали засновників зібрати і зберегти для майбутніх поколінь такий вагомий здобуток», — зазначено на сайті цього ПЛАТАРУ. Написане примушує замислитися з огляду на кілька моментів. Є чотири основні музейні функції: збирання, зберігання, експонування, наукова діяльність. Колекціонери за взірцем беруть власне музеї і намагаються робити те саме, що й вони. І принаймні перші три напрями цілком реально охоплюють, а от науковий лишається під запитанням. Фото жодного з експонатів на сайті ПЛАТАРУ не супроводжує інфор-

ТОРГІВЛЮ АРХЕОЛОГІЧНИМИ АРТЕФАКТАМИ ЗА ЗИСКОМ МОЖНА ПОРІВНЯТИ З ПРОДАЖЕМ ЗБРОЇ ТА НАРКОТИКІВ

мація про місце його походження, що не лише зменшує наукове значення такої колекції, а й ставить питання стосовно легальності. Хай там як, а йдеться не про абстрактні старожитності, а саме про археологічні артефакти. Положення статті 10 Конвенції ЮНЕСКО 1970 року «Про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконних ввезення, вивезення й передачі прав власності на культурні цінності» (доповнена в 1995 році — UNIDROIT) обов'язково зобов'язує як музеї, так і приватних колекціонерів зазначити місце знахідки, інформацію про постачальника, обставини купівлі або обміну щодо всіх об'єктів їхніх колекцій, особливо якщо вони беруть участь у міжнародних виставках.

«1992 року в Ла-Валетті, столиці Мальти, 20 держав — членів Ради Європи уклали Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини. У ній чітко визначено поняття «археологічна спадщина» і зобов'язано сторони, що підписали документ, ужити заходів стосовно встановлення законодавчої системи захисту пам'яток археології. У Законі України «Про охорону археологічної спадщини» від 18 березня 2004-го, де використано поло-

ження Міжнародної хартії з охорони й використання археологічної спадщини 1990 року, рухомі культурні цінності названо об'єктами саме цієї категорії. Конвенція ЮНЕСКО 1970 року підтверджує зарахування до культурної спадщини речей із розкопок (як звичайних, так і таємних) чи археологічних знахідок, а також елементів художніх, історичних, археологічних пам'яток, які було розчленовано. Таким чином, перейменування археологічних предметів на старожитності або антикваріат (зрештою, це те саме) суті справи не змінює. У колекції антиквара археологічні предмети залишаються археологічними предметами, хоча більшість із них через нез'ясовані або приховані обставини появи, на жаль, утрачають свою цінність для науки», — зазначає старший науковий співробітник відділу енеоліту — бронзового віку Інституту археології НАНУ Яків Гершкович. Питання полягає в тому, що археологічні експонати з колекції Тарути і Платонова від 2005 року за часів президентства Ющенка та Януковича експонувалися на виставках «Україна — Світу» в Національному музеї Варшави, «Великі цивілізації Старої Європи: Кукутень — Трипілля» у Ватикані, в межах міжнародного виставкового проекту «Україна — Світу» в музеях Вашингтона, Омахи, Х'юстона й Міннеаполіса, в Україні — в Музеї історії Києва, Львівській національній галереї імені Бориса Возницького.

«Якщо йдеться про об'єкти, куплені на закордонних аукціонах, легально ввезені до України, і якщо є відповідне підтвердження, це одна справа. А коли мова про предмети трипільської культури, то, як на мене, потрібно бути дуже обережними. Наші закордонні колеги утримуються від експонування таких речей. Колекції інших об'єктів, зокрема творів класичного мистецтва, мистецтва Сходу, плакату тощо, які не стосуються археології та викопних речей, є легшими для виставляння в експозиціях. Ми співпрацювали із Гільдією антикварів України, показуючи мистецтво Тибету, зібрання японських окімоно (фігурок зі слонової кістки) Олександра Фельдмана, частину якого він потім подарував музею», — зазначає зберігач колекції мистецтва Єгипту, Греції та Риму Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків Катерина Чуєва. Але, очевидно, реальність подекуди інша. За інформацією Інтерполу, торгівлю археологічними артефактами за зиском можна порівняти з продажем зброї та наркотиків. Немає жодної гарантії, що ті приватні археологічні колекції зібрані чесним способом, скажімо, куплені на міжнародних антикварних аукціонах. Коли йдеться про так звану чорну археологію, попит породжує пропозицію. Біда в тому, що знищуються пам'ятки, відновити й науково описати які після несанкціонованих розкопок нереально. Остання резонансна подія — продаж на одному з українських антикварних інтернет-аукціонів срібних римських посудин, які з великою імовірністю можуть виявитися частиною так званого скарбу Севсона, незаконно викопаного на території Угорщини біля села Сабадбатьян, тобто національним надбанням цієї країни. Хто став власником лоту, невідомо. Очевидно, на створення підрозділу з розшуку культурних цінностей та запобігання їх нелегальному вивезенню, який існує при Інтерполі, в Україні чекати рано.

Чорна археологія в дії. Угорський скарб Севсона, римський срібний сервіз, частина якого, очевидно, могла бути продана на одному з антикварних інтернет-аукціонів в Україні. Хто став новим господарем лота ціною мільйон гривень, невідомо

ВАЖКО НЕСТИ, ШКОДА КИНУТИ

Приватне колекціонування — це елітарний вид діяльності, який породжує довкола себе цілу індустрію: оцінників, реставраторів, страховиків та ін. Про таке хобі декого з політиків колишніх і нинішніх, як колекціонування картин (Дмитро Табачник, Михайло Поживанов, Анатолій Кінах, Олександр Мороз, президенти Кравчук, Ющенко та Порошенко) чи інших старожитностей (Ольга Богомолець), відомо давно й багато. Легендарними є приватні зібрання дружини кузена Шарля де Голля киянки Таїсії Жаспар та Ігоря Диченка, годі й казати про ентузіастів зламу XIX–XX століть (родини Ханенків, Тарнавських, Олександр Поль, Дмитро Яворницький чи Андрей Шептицький), чий колекції стали фундаментом низки українських національних музеїв. На основі особистих колекцій у нашій країні створено кілька приватних установ культури: Музей української народної ікони «Духовні скарби України» Ігоря Понамарчука, Музей родини Шереметьєвих, Музей української домашньої ікони Ольги Богомолець у Радомішлі, Музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика в селі Верховина та ін. Питання в тому, що наразі в нас не розроблене законодавство, яке регламентувало б діяльність таких недержавних закладів, та й решта володарів приватних колекцій не захищена законом. Тож вони воліють не показувати широкому загалові те, що встигли зібрати.

Приватні колекції бувають різні. Коли йдеться про народно-вжиткове мистецтво, традиційний одяг, горщики, мисники, ложки, то, якщо вони набуті не з музейних колекцій, нічого незаконного в їх придбанні немає. Але що більше формальних вимог до колекціонування тих чи тих предметів (зокрема, археологічних), то закритішими стають колекціонери. Водночас на АUKRO цілі викопні скарби продають не криючись. Це різні типи колекціонування, де ді-

ють різні правила. Якщо йдеться про збирання картин відомих майстрів, то найбільша біда — підробки, право власності й сховища. Збирання сучасного мистецтва — це радше спосіб вкладання грошей. Хоча за суттю своєю колекціонування таким не є, бо воно передбачає у фіналі реалізацію, тобто продаж колекції.

«В Україні не існує чіткого визначення, хто такий колекціонер. Якщо в мене одна картина, старовинна шафа, раритетна сорочка, рушник, музичний інструмент, я колекціонер чи ні? У нас багато хто не розуміє своєї відповідальності за речі, які має. Володіння чимось передбачає відповідальність за цю річ перед нащадками. А в нас старовинні сорочки перешивають, вирізають із них вишивку й переносять на нові або ріжуть на вставки до одягу рушники. В Україні бракує повного розуміння, що можна вважати експонатом або річчю, вартою такої назви. Усе, що старше за 50 років і зроблене вручну, того варте», — розповідає **Тижневі** один із власників етнографічної колекції «Кровець». Він зазначає, що перед усіма колекціонерами, мають вони музей чи ні, постають однакові проблеми. Документів, які посвідчували б їхнє право власності на об'єкт, подекуди немає. «За українськими законами правочин потрібно реєструвати в нотаріуса, коли йдеться про суму понад 7 тис. грн. Усе, що не сягає цього порога, оформити в нотаріаті важко. До того ж йдеться про речі, більш ніж півстолітнього віку, яким потрібна оцінка. Де шукати оцінника сорочок, плахт, скринь, інших декоративно-вжиткових предметів, не зрозуміло, бо в Україні таких фахівців майже немає», — ділиться міркуваннями колекціонер. Якщо речі купують десь на антикварному ринку чи під час експедиції, звісно ніхто розписок не дає і угоди купівлі-продажу не укладає. Тому зібрати документи, котрі засвідчують факт, що ви є власником колекції, важко. Те саме стосується купівлі решти речей, які збирають: від античних монет до антикварних меблів.

Що ж до колекцій народно-вжиткового мистецтва, то найбільшими є зібрання старожитностей Віктора Ющенка, а також народних ікон Ольги Богомолець. Головне як для приватного, так і для державного музею — вести облік і реєстр речей, які перебувають у колекції, бажано в електронному вигляді. Важливо занотувати, звідкілья походить артефакт, хто автор, надати йому окремих інвентарний номер і сфотографувати. А оцифровані колекції оприлюднювати. В ідеалі могло б бути створено щось на кшталт майнового реєстру. Таким чином фіксується факт, що на певний момент часу в певної особи є зібрання, яке складається з певного переліку об'єктів. У принципі це можливо було б зробити на пан'європейському ресурсі Europeana, який акумулює інформацію про музейні та приватні збірки різних країн континенту. Поки що там представлено інформацію про 145 позицій із різних українських архівів, а от багатства вітчизняних музеїв та приватних збирачів ніяк не репрезентовані.

Колекціонери, з якими поспілкувався **Тиждень**, зазначають, що є специфічніші варіанти збирання. Зокрема, коли хтось працює музейником, їздить, купує експонати для музею і паралельно для себе. По смерті власника його діти, дружина чи чоловік думають, що з таким надбанням робити. Продати? Не зрозуміло, скільки воно коштує на ринку. Та й не хочуть вони розкривати інформацію щодо діяльності своїх родичів. «Колекціонери для музеїв — це потенційно ті, хто краде колекції. Хоча не секрет, що му-

Збереження заради пізнання. Етнографічні колекції Антропологічного музею Максвелла в американському місті Альбукерке слугують основою для навчання студентів та отримання нової інформації

зейні зібрання продаються, особливо коли йдеться про невеликі установи. Або ж там хитроумно можна виміняти автентичну річ за менш цінну», — каже один зі співрозмовників видання. Додає, що навіть коли йдеться про старовинні вишивані сорочки, то досі не всі розуміють їх цінність: купують і носять, від чого ті псуються. «Багато народного одягу, того, який уже ніхто не виготовлятиме, вивозять за кордон, бо в ньому полюбляє ходити діаспора. Видається, що для них усі ці речі як африканські маски для європейців. Прикольнo на стіну почепити таку екзотику. Розуміння того, що їх досліджувати треба, прийшло пізно», — зазначає колекціонер — наш співрозмовник. Великим питанням є збереження колекції. Багато ентузіастів не мають приміщень, пристосованих для утримання їхніх зібрань, і добре, якщо на тому горіщі, де в них лежать експонати, бодай сухо. Зокрема, народний шерстяний одяг, свити чи кожухи, придбати легко, а от зберігати доволі-таки витратно. Якщо йдеться про живопис чи монети, то потрібно захистити їх від крадіжок і створити специфічний мікроклімат. Власне, те саме стосується фондів державних музеїв. Питання лише в тому, що буде із приватними мистецькими та історичними колекціями: поповнять вони національний спадок чи стануть предметами купівлі-продажу. ■

Клементін Делісс:

«Колекціонування завжди несло в собі елементи ризику»

Спілкувалася
Ганна
Трегуб

Директор Музею світових культур у Франкфурті Клементін Делісс поділилася з *Тижнем* міркуваннями про потребу ревіталізації музейних колекцій та сучасне мистецтво як найцікавіший об'єкт для колекціонерів.

Різні музеї світу намагаються представити на своїх виставках експонати з інших музеїв, а також із приватних колекцій. Як ви ставитеся до такої практики?

— Для мене як директора Музею світових культур у Франкфурті було незрозуміло, навіщо купувати ще якісь об'єкти примітивного мистецтва, коли є колекція, яка налічує понад 60 тис. експонатів? Навіщо не лише ще щось придбавати, а й позичати з інших музеїв, приватних колекцій? Ринок предметів примітивного мистецтва існує паралельно з музейною колекцією, і вони майже не перетинаються. Річ у тім, що згаданий мною музей не має бюджету, аби купувати ще щось.

Я намагалася робити такі виставки, куди не треба було долучати шедеври африканського чи полінезійського мистецтва з інших музеїв або колекцій. Насправді набагато цікавіше було подивитися на ті експонати, які в музеї були, але роками лежали забуті в запасниках. Якщо говорити про шедеври навіть примітивного мистецтва, то тут мова піде про дуже звужене зібрання: конкретний тип масок, ритуальних предметів, ужиткових речей, які підпадають під зазначену категорію через штучно накинуту характеристику. Все це колекціонують класичні етнографічні й історичні музеї, тобто щось таке, що відсилає нас до площини незнаного нами. Етнографічний музей, як на мене, має дві мети: перша полягає в тому, щоб показати життєвий досвід інших людей, від кухні до вірувань, а друга — показати об'єкти, які є реліквіями, і те, як їх вшановують. Сьогоднішня ринкова система всі ці згадані речі оцінює за джерелом їхнього походження. Якщо той чи інший предмет знайдено в експедиції, яку очолював відомий науковець, і ця річ у минулому належала знатній особі племені, то це лише підсилює цінність музейного чи колекційного експоната.

У Європі ринок примітивного мистецтва перебуває на стадії стагнації, бо на ньому сьогодні практично нічого не циркулює. Ще 20 років тому на приватних аукціонах можна було знайти справді дуже цінні об'єкти, сьогодні ж за найкращого збігу обставин там можна натрапити хіба що на старі колоніальні фотографії кінця XIX століття. Дуже цікаво спостерігати, що впливає на зміни згаданого ринку. Один із членів королівської родини емірату Катар шейх Аль Тані був колекціонером рибальського начиння різних племен світу. Його зацікавлення абсолютно змінило кон'юнктуру ринку примітивного мистецтва, змістивши чи не вперше увагу з масок та культових предметів на дещо інше.

Новітні колекції, зокрема в музеях, не створюються завдяки купівлі нових об'єктів. Радше йдеться про створення нових прототипів, які є в тому чи іншому музеї, нашими сучасниками — від художників до інженерів.

Яким чином можна примусити як музейну, так і приватну колекцію циркулювати, а не дармувати на полицях сховищ?

— Для мене як директора Музею світових культур було важливо показати різні об'єкти, вписані в класичний канон подачі інформації про етнічне різноманіття нашого світу, не зациклюючись на шедеврах. Так, в етнографічному музеї Берліна є колекція племінного мистецтва Беніну XVI сто-

ліття—таким бронзовим статуям важко щось протиставити. Нехай у такому музеї, як франкфуртський, подібних експонатів лише три, але ж є решта, тобто понад 60 тис. інших артефактів, які мають не менше значення. Для мене важливо було показати не так оте канонічне примітивне мистецтво, яке, на загальну думку, репрезентує різні етапи історії примітивних племен, як різні речі, дотичні до Океанії або Африки, які можуть і не бути канонічними шедеврами, але мають значення для сучасності. Наприклад, вони містять у собі елементи інноваційності або ідеї, які можна використати в будівництві, дизайні, охороні довкілля тощо. Це ті питання, які не порушують об'єкти, що присутні на класичному ринку примітивного племенного декоративно-ужиткового мистецтва.

Однією з функцій Музею є збереження експонатів, які становлять його колекцію. Як на практиці можливо узгодити відкритість музейної колекції для широкої аудиторії зі збереженням усіх її експонатів?

— Коли говоримо про доступність музейної експозиції, то для мене не йдеться про надсучасні вітрини чи форми виставки, аби показати усе, що той чи інший музей зберігає у своїх фондах. Ми перебуваємо у зв'язках з об'єктами нашого світу, бачимо їх і мислимо завдяки нашому тілу загалом, а не лише голові. У музеї дедалі більше людей дивляться на експонати так само, як на екран комп'ютера. До установи їх штовхає своєрідне споживацтво культури. Вони не мислять музей як публічний простір, який можна обжити, де можуть відбуватися діалог та обмін. І знову повертаюся до ролі тіла: якщо в музеї немає на чому сидіти, столів, то будь-яку зустріч там провести важко, не кажучи вже про те, щоб дискутувати стосовно того, що експонується в музеї. Колізія в тому, що музеї мають багато освітніх програм, турів із гідями, проте чомусь проти таких практик протестує тіло. Провести кілька годин на ногах — це забагато.

Поряд із цим найкраща форма екскурсії — це не коли тобі щось просто розповідають, а коли можна самостійно зробити певні висновки щодо експозиції. Ми всі різні й можемо не мати прямого знання щодо об'єктів матеріальної культури, дотичних до історії інших народів світу, але ж якимось чином ми все одно маємо. Тому можемо проводити паралелі, які навіть чужо й незнану культуру роблять для нас ближчою.

Мене часто питають, що буде з європейськими музеями. Вже зараз купу грошей там витрачають на найсучасніші форми представлення колекцій, які поділені на різні категорії, бо щось видається кращим, а щось — гіршим, і оте так зване краще, шедеври, намагаються все частіше й частіше експонувати. Враження таке, що музей перетворився на дорогий універмаг. З року в рік тим, хто приходить до музею, показують одне й те саме, що знецінює речу експонатів колекції. Так, вони можуть мати не надто гарний вигляд, але несуть не менше інформації, спонукають мислити так само, як канонічні музейні шедеври. Етнографічні колекції Німеччини загалом налічують декілька мільйонів експонатів. Так, визнані шедеври експонують, і вони

Клементін Делісс — музейний куратор, дослідниця та видавець. Вивчала сучасне мистецтво та соціальну антропологію у Відні, Парижі та Лондоні. Засновниця журналу *Metronome* видавництва *Metronome Press*, а також міжнародного дослідницького проекту «Академія майбутнього» (*Future Academy*) при Единбурзькій академії мистецтв та Університеті Единбурга. Від 2010 до 2015 року була директором Музею світових культур у Франкфурті, входить до Ради Музею на набережній Бранлі (Музею Бранлі) у Парижі. Кураторські проекти Клементін Делісс було представлено у Відні, Лондоні, Франкфурті, Мальмо, Токіо та інших містах світу.

представлені в інтернеті. Що робити з рештою, яка роками змушена зберігатися в музейних сховищах, доступ до яких мають лічені особи? Провести рес-титуцію? Чи є сенс у тому, щоб повернути до країн Океанії чи Африки купу різних речей, наскрізь протруєних різними хімікатами?

Музей — це своєрідна спільнота, а колекція — мікроспільнота, але нині вони більш не поєднані із зовнішнім світом. Потрібно в буквальному сенсі порозчиняти двері, щоб залучити інших людей до згаданих спільнот.

Якщо взяти Національний історичний музей у Києві й лише українську історію, то його відвідує багато людей із різних куточків світу. Сьогодні ця установа мала б відповідати на запити українського суспільства, адже музей — це не звалище історії, а радше діалог між предметами з різних епох, який дотичний до того, що відбувається.

**ШЕДЕВРИ НАМАГАЮТЬСЯ
ВСЕ ЧАСТІШЕ ЕКСПОНУВАТИ.
ВРАЖЕННЯ ТАКЕ, ЩО МУЗЕЙ
ПЕРЕТВОРИВСЯ НА ДОРОГИЙ УНІВЕРМАГ**

Сучасні погляди на національне будівництво, розбудову громадянського суспільства змінилися таким чином, що зараз розуміння духу музею в демократичних традиціях передбачає його відкритість до різних сфер знань, до думок різних експертів, які допомагають переосмислити значення музейної колекції.

Приватне колекціонування містить дві складові: особистий інтерес власника і елемент капіталовкладення. Якщо в минулому столітті збирали речі — від конголезьких масок до античних золотих прикрас, то що нині становить найбільший інтерес для колекціонерів?

— Нині колекціонують сучасне мистецтво. Свого часу етнологічні зібрання існують для того, щоб набути знання про світ навколо. Нині цього екзотичного, незнаного так мало, що чи не єдиною параною, де воно ще присутнє, стає сучасне мистецтво. Досі саме тут лишається присутнім певний елемент ризику. Я кажу не про політичні чи кримінальні ризики, як у випадку з об'єктами чорної археології, а про елемент новизни. Завжди і всюди було так, що колекціонування несло в собі елементи ризику. ■

«Легендарний Севастополь, неприступний для врагов»

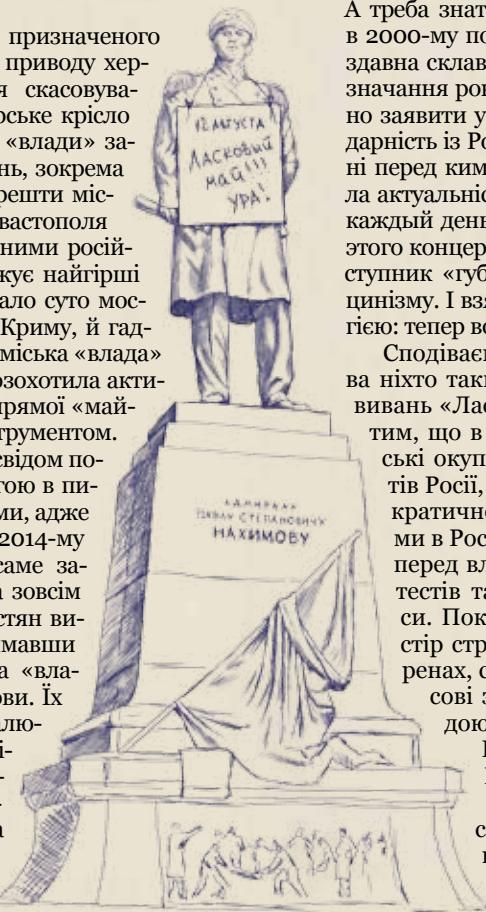
Лесь Терен

Минулого тижня ми вже згадували скандал із призначенням православного священика «директором» Херсонського музею в Севастополі, котре обурило навіть затятих прибічників Росії в місті. Справа звітгоді набрала таких обертів, що не гріх знову згадати про неї. До міста примчав сам російський міністр культури Медінскій, після зустрічі з яким піп написав заяву про відставку, а в. о. директора призначили співробітницею музею. Бунт севастопольців із приводу Херсонеса став, певно, шоком для московських владців, адже він недвозначно показав, що «духовні скрепи» ще не до кінця «скрепілі» Севастополь, котрий, хоча постійно й демонстрував несприйняття всього українського, об'єктивно вихований саме пострадянською українською вольницею та набув за чверть століття звичку гучно й без страху відстоювати свої погляди. Якщо перелякані московські начальники вважали, що відречення «святого отця» заспокоїть місто, вони помилились. Адже піп у музеї був лише останньою краплею в черзі ширших проблем, яких кадрові рокировки в Херсонесі не вирішують.

Організатори мітингу протесту, призначеного на 12 серпня на майдані Нахімова з приводу херсонеського перевороту, відмовилися скасовувати захід. Хоча питання про директорське крісло й зняте з порядку денного, у них до «влади» залишається чимало неприємних питань, зокрема про дерібан земель як музею, так і решти міста. Це питання російські патріоти Севастополя й хочуть поставити перед омріяною ними російською владою, що не тільки продовжує найгірші традиції української, а й додала чимало суто московських «ноу-хау», про котрі тут, у Криму, й гадки не мали. Слабина, котру проявила міська «влада» в історії з директорською посадою, розохотила активістів і ще раз підтвердила, що акції прямої «майданної» дії є дуже ефективним інструментом. Ця впевненість живиться не лише досвідом політичного життя в Україні та перемогою в питанні Херсонеса, а й торішніми подіями, адже Севастополь досі свято вірує, що в 2014-му спромігся відірватися від України саме завдяки своєму лютневому Майдану (а зовсім не російській спецоперації, у якій містян використали лише як статистів). Отримавши заяву на проведення мітингу, міська «влада» стала шукати причини для відмови. Їх не знаходилося, тож у хід пішли жалюгідні аргументи: мовляв, мітинг нібито зірве туристичний сезон, бо заважатиме проході по площі до пристаней катерів. На це відповіли, що за п'ять тижнів до того «адміністрація»

без проблем узгодила на тому самому місці інший, менш проблемний мітинг і транспортного колапсу не виникло. Тоді з'явився ще жалюгідніший аргумент: мітинг небажаний, бо він може «налякати дітей». Утім, розуміючи, що вихованих на прикладах піонерів-героїв севастопольських дітей налякати чимось украй непросто, міська управа нарешті знайшла гарантований спосіб відлякати від площі всіх включено з мітингарями: на 12 серпня на майдані Нахімова до Дня молоді було призначено концерт... «Ласкового мая»! Продюсер «легендарного» гурту, кумир 1980-х Андрей Разін заступився за владців, грізно заявивши, що перепони концерту «мегазірок» можуть читинитися виключно за спецзавданням Держдепу США! Але не Разіну вчити севастопольців, «як родіну любить». У них теж є ціла колода патріотичних козирів. По-перше, заперечили вони, День молоді 12 серпня є згубним американсько-європейським святом, котре росіянам відзначати не личить. А подруге, 12 серпня є роковинами загибелі підводного човна «Курськ» («Она утонула»), коли взагалі недоречні будь-які розваги, тим паче з «Ласковим маєм». А треба знати, що навколо «Курська» (на котрому в 2000-му потонуло й 17 севастопольців) у місті ще здавна склався своєрідний культ, адже щорічне відзначання роковин аварії було чудовою нагодою гучно заявити українській владі про свої єдність і солідарність із Росією. Тепер, коли демонструвати стало ні перед ким, «свята пам'ять про загиблих» втратила актуальність: «12 августа точно еще кто-то умрет, каждый день кто-то умирает. Не отменяйте же из-за этого концерты!» — відмахнувся від організаторів заступник «губернатора». Ті аж йойкнули від такого цинізму. І взялися за свою справу з подвоєною енергією: тепер вони оскаржують заборону в суді.

Сподіваємося, 12 серпня на майдані Нахімова ніхто таки не вмере — ні від переляку, ні від завивань «Ласкового мая». Вся ця історія примітна тим, що в особі більшості севастопольців російські окупанти отримали хоча й палких патріотів Росії, але вихованих у цілком іншому, демократичному середовищі, заражених нечуваними в Росії правосвідомістю, відсутністю страху перед владою, багатим досвідом масових протестів та готовністю відстоювати свої інтереси. Поки Москва 20 років вибудовувала простір страху та цілковитої тиші на власних теренах, севастопольці тренували м'язи та голови зв'язки у спарингу з українською владою. Це для Москви серйозна проблема. Рано чи пізно вона вирішуватиметься. І коли російські кийки замолотять по спинах російських патріотів, це стане справжнім відкриттям «возвращения в родную гавань». ■

Один вечір у Донецьку

Станіслав Васін

У Донецьку я буваю нечасто, але якщо така поїздка все ж трапляється, — незалежно від того, у справах чи ні, — завжди намагаюся відвідати кілька улюблених місць, до яких належать невелика лавочка у віддаленому кутку парку Щербакова і Львівська майстерня шоколаду, де можна спокійно випити філіжанку кави й відпочити від війни. Але іноді доводиться вибиратися й у віддаленіші райони міста, і мушу сказати, що тільки в цьому випадку війна розкривається перед вами повною мірою, дроблячи Донецьк на цілі сектори якогось цілковитого сюрреалізму, у якому спокій і тиша поєднуються з жорстокими обстрілами лише за кілька зупинок від вас.

Свій маршрут я, як завжди, почав із парку Щербакова, але вже тут мені не вдалося затриматися надовго, тому що за кілька хвилин на сусідній лавочці всілися троє хлопців з автоматами, у бронжилетах і з пов'язками «військовий патруль». Я піднявся й пішов у бік Львівської майстерні.

Уже не раз було сказано, що центральна частина Донецька сьогодні — це, певно, взірць роботи комунальних служб: десяток видів висаджених квітів, підстрижені газони, чисті сквери й бульвари, діючі фонтани, розмічені дороги — все це створює дуже приємне враження, якщо не брати до уваги, що то заслуга ворога.

А ось Майстерня трохи підкачала: більша частина меню виявилася недоступною (як-от гарячий шоколад, деякі види кави й чаю, цукерки), відвідувачів практично не було й зникла вся музика, через що в закладі стало незатишно. Затримавшись і тут ненадовго, я нарешті поїхав на залізничний вокзал.

20-хвилинну поїздку тролейбусом до цієї, поза сумнівом, знакової точки міста супроводжує цілий блок «республіканської» пропаганди: приємний жіночий голос пропонує вам записатися в ряди «ополчення» й повсякчас нагадує, що оплачений проїзд — це податки в казну «республіки». Дивинсья у вікно, а там білборди, на яких дружина Мотороли вітає свого чоловіка з річницею весілля. Також по всьому місту розклеєні анонси майбутнього грандіозного шоу, покликаного вибрати найкраще подружжя з числа «ополченців» та їхніх наречених і нагородити весільною подорожжю. «Голосом» проекту гордо оголошена російська співачка Чічеріна.

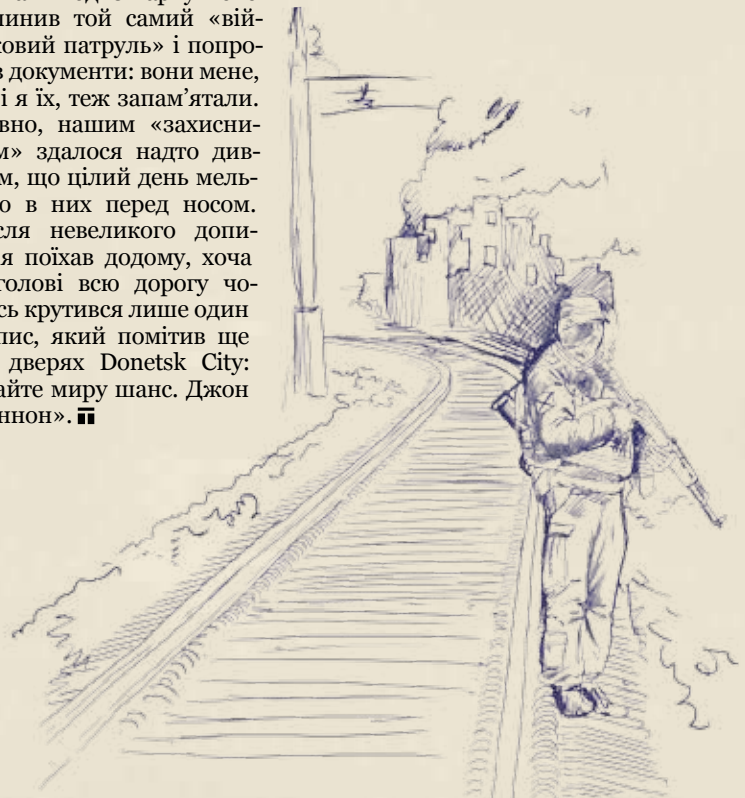
Вокзал виявився наглухо зачинений, на напівпорожній площі — поодинокі пасажери в очікуванні тролейбуса. Абсолютна тиша, але варто пройти підземним переходом за колії, на той бік — і картина зовсім інша. Тільки-но ви вийшли з «підземки» — на вас обрушується гуркіт мінометних залпів і кулеметних черг. Кілька покинутих тепловоїв із розбитими вікнами, порожній перон і така сама безлюдна автобусна станція, мінометні розрахунки, що стоять буквально серед житлових вулиць у глиб селища.

Особливо вразила бабуся, яка ледь виповзла з-за хвіртки свого будинку, коли неподалік розірвався снаряд. Вона завмерла в якійсь розгубленій позі, що нібито говорить: життя може обірватися просто зараз, але нічого іншого, окрім як мовчки дивитися на дорогу, вже не лишилося.

Повертаючись назад тією самою «підземкою», я зустрів двох хлопців, що грали на гітарі пісню «Наутілуса» і Насті «Даром» із фільма «Брат», і дівчинку, яка стояла з капелюхом і збирала пожертвування від нечисленних перехожих. Мені відразу ж спав на думку епізод із фільму «Титанік», коли корабель уже тонув, а музиканти й далі грали. За 200 метрів звідси, нагорі, розриваються міни, тоді як тут усе здається вже зовсім іншим, ніби ти потрапив на один зі знаменитих «квартирників». Водночас підземний перехід — найбезпечніше місце в цьому районі, й ідея зіграти тут мені не здавалася такою вже й поганою.

Доки чекав на тролейбус, обстріли серйозно посилюлися, і в момент, коли пасажири вже заходили в салон, прилетіла «ответка»: зважаючи на кількість вибухів (близько дюжини) й практично нульовий інтервал між ними, це був не міномет, а, найімовірніше, АГС. Один хлопчак буквально влетів в салон із криком «Поїхали!» й розсіяною усмішкою.

Я благополучно знову дістався до парку Щербакова й уже збирався йти на макіївський автобус, як на виході з парку мене зупинив той самий «військовий патруль» і попросив документи: вони мене, як і я їх, теж запам'ятали. Певно, нашим «захисникам» здалося надто дивним, що цілий день мелькаю в них перед носом. Після невеликого допиту я поїхав додому, хоча в голові всю дорогу чомусь крутився лише один напис, який помітив ще на дверях Donetsk City: «Дайте миру шанс. Джон Леннон». ■

Побачити справжні проблеми

Едвард Лукас

Примірник книжки Роберта Конквеста «Жнива скорботи», підписаний автором із добрими побажаннями, — одна з найцінніших речей, яку я маю. Роберт Конквест, що помер 3 серпня у віці 98 років, був одним із найправдивіших людей минулого століття. Він розповів про безпрецедентні подробиці масових вбивств за сталінського режиму — штучний голод в Україні, людську м'ясо-рубку ГУЛАГів та «перетравлення» цілих націй у череві радянської імперії — у той час, коли конформістська громадська думка Заходу віддавала перевагу радше «незаангажованості», ніж прозорливості.

Тодішня ситуація лишається незмінною й донині. Багато де правда не в моді, як і розуміння того, що слова «добре» й «погано» означають те, що означають. Одне з пояснень цього явища — інтелектуальна звичка суб'єктивно інтерпретувати й нехтувати об'єктивно реальністю. Замість єдиної правди з'явилися множинні наративи. А хто може сказати, чий наратив кращий? Мислити так значно простіше, ніж визнати, що одна сторона права, а інша — ні, й задуматися над моральною відповідальністю за власні вчинки.

Підхід численних наративів за певних обставин виправданий. Сучасна літературна критика небезпідставно заохочує нас думати, що текст має різні значення для різних читачів. Наприклад, роман Джорджа Орвелла «1984» можна інтерпретувати як історію кохання, книжку про диктатуру чи пам'ять — і жодне з трактувань не виключає іншого. Однак такий підхід має певні межі. Коли Вінстон Сміт наполягає, що О'Браєн показує чотири пальці, а не п'ять, він каже правду. Будь-яка інша відповідь незалежно від того, які за цим стоять переконання, — брехня.

За таким принципом вина за торішнє збиття малазійського літака МН17 над територією України може лежати тільки на одній стороні. Його збили або підтримувані росіянами сепаратисти (у такому разі відповідальним за загибель пасажирів є головкомандувач РФ Володимир Путін), або, як стверджують росіяни, українці (тоді винними слід вважати останніх). Попри намагання кремлівської пропаганди скаламутити воду, усе вказує на те, що злочин скоїли російські сепаратисти. Проте ЗМІ й далі подають два варіанти розвитку подій як рівнозначні. Із таким самим успіхом ВВС могла б заради максимальної об'єктивності повідомляти, ніби «Сміт стверджує, що О'Браєн показує лише чотири пальці, а О'Браєн наполягає, що пальців насправді п'ять».

Конквест, так само як Орвелл, деякий час працював у тепер закритому підрозділі з питань інформаційної війни при британському Міністерстві закордонних справ. Обидва розуміли, якою потужною зброєю може бути брехня, особливо на тлі страху. Брехати можна відкрито чи завульовано, але й те, й інше згубно впливає на прийняття

рішень і громадську думку. Виправляти наслідки брехні складно й дорого.

У ті часи питання про те, хто має платити за таку роботу, не надто обговорювалося. Західні платники податків фінансували інформаційну війну проти комунізму так само, як колись платили за (а в деяких окупованих країнах натомість слухали) антинацистські новини під час війни.

Після краху комунізму країни Заходу дозволили своїм інформаційним службам занепасти і тільки тепер починають збирати залишки. У Великій Британії створено новий військовий підрозділ, що займається питаннями психологічної війни й соціальними мережами. Міністерство закордонних справ і Держдепартамент США опублікували низку різких матеріалів, що розкривають абсурдні закиди Росії про Захід та його союзників. Але найкращі ініціативи втілюються ближче до лінії фронту — одним із прикладів є ефективний український проект StopFake.

Попри розчарування у своїх політичних лідерах і мізерні ресурси, українці докладають величезних зусиль, бо добре уявляють, якою стане їхня кра-

МИСЛИТИ В ДУСІ «МНОЖИННИХ НАРАТИВІВ» ПРОСТІШЕ, НІЖ ВИЗНАТИ ПРАВОТУ ОДНІЄЇ ЗІ СТОРІН І МОРАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЛАСНІ ВЧИНКИ

їна в разі поразки. На Заході люди такого уявлення не мають. На їхньому повсякденному житті не надто позначаються ув'язнення правозахисників у Китаї або суперечки через рифи в Південно-Китайському морі. Війна Росії в Україні або російські погрози північним і балтійським сусідам також. Міграційна криза і становище езидських секс-рабів в ІДІЛ — усе це неприємно, але й ту сторінку можна перегорнути. Набагато простіше копірситися у власних недоліках, ніж перейматися далекими країнами.

Власне такий підхід обирають послідовники Едварда Сноудена, Ноама Хомскі, Гленна Грінвальда, а віднедавна й Джеремі Корбина. Замість того щоб вирішувати справжні проблеми, наприклад, як дати раду авторитарному кумівському капіталізму Китаю, російській агресії в Україні або терору ісламистів, вони зосереджуються на питаннях Заходу, як-от прослуховування американськими або британськими спецслужбами, чи більш риторичних на кшталт мілітаризації, корупції, зловживання владою та лицемірства.

Деякі з цих проблем реальні, деякі уявні. Однак на те воно й вільне суспільство, щоб ми могли обговорювати їх і намагатися вирішувати. А от мешканці диктаторських держав не можуть. Орвелл і Конквест це усвідомлювали й палко виступали за визнання цієї відмінності. Те саме маємо робити і ми. ■

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку
за наведеними реквізитами.
Повідомте адресу доставки
за телефоном 067-407-10-96
(з 9:00 до 18:00,
оператор скине Ваш виклик
і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень»
за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

**ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ
ПЕРЕДПЛАТИ:**

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 270 грн
- на 12 міс. – 540 грн

**Телефон редакції:
044-351-13-00**

**ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ
ПЕРЕДПЛАТИ:**

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	код отримувача
	назва установи банку	300023	
	ПАТ «Укрсоцбанк»	МФО банку	
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал «Український тиждень»		
	період:		
касир			сума, грн
	платник (підпис)		

KLEYNOD

УКРАЇНСЬКІ ГОДИННИКИ

Лімітована серія «КЛЕЙНОДИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ», присвячена 20-й річниці Незалежності України. Основою унікального дизайну годинників цієї серії став малий Державний герб України та його головний елемент – славетний український тризуб. Годинники KLEYNOD виготовляються Київським годинниковим заводом на основі власних художніх розробок, із використанням оригінальних швейцарських механізмів та високоякісних комплектуючих. Бренд KLEYNOD поєднує в собі сучасні тенденції світової годинникової моди і особливий український стиль.

Твій час, Україно!

Адреси магазинів:

Київ, вул. Велика Васильківська, 16 тел.: (044) 288-30-33, 288-30-40

Львів, с. Сокольники, вул. Стрийська, 30, ТРЦ «Кінг Кросс Леополіс», тел.: (050) 357-17-81

Запоріжжя, пр. Леніна, 147, ТЦ «Україна» тел.: (050) 411-14-67

www.kleynod.ua

